

רכותינו ו'ל (חניגה יג, ע"א.) מעשה ברוינוק שרהיה דורש במעשי מרכבה והיה מכין בחשמל ויצא אש מחשמל ואכלחו. ועוד אמרו כי המלך מורכבת באמרם (שם יג, ע"ב.) מאי מאי חשמל? חש מל. אמר רבי יהודה חיות אש ממללות. במתניהא חנא עתים חשות עתים ממללות, בשעה שדרכור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא חשות, בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא ממללות, כלומר משבחות ומדללות השם יתברך. וירחזן שיהיה חשמל שם העין שהוא קרוב לעין האש כי אמר כעין החשמל מתוך האש. ואמר כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב מראה מתניו ולמעלה (יחזקאל א, כו.). ואמר כמראה השניה וממתניו ולמעלה כמראה זהר כעין החשמל (שם ח, ב.).

חשקו חשמן יאתיו חשמנים מני מצרים (תהלים סח, לב.), אנשים גדולים ונגידים, כמו שנקרא מחתירו כהן גדול חשמונאי (שבח כא, ע"ב.) או הוא שם למשפחה גדולה ששמה כך.

אחשדרפנים אחשתרנים פירשתיים כשרש האל"ף*.

נשלמה אות החית.

אורת הטיית.

טבח טבחה ולא חמלרת (איכה ב, כא.), וטבחו או מכרו (שמות כא, לו.), שורך טבוח לעינך (דברים כח, לא.), וטבח טבח והכן (בראשית מג, טו.), יוכל לטבח טבח (ירמיה יא, יט.). והתאר וירם הטבח את השוק והעליה (שמואל א' ט, כד.), שר הטבחים (בראשית לט, א.), לרקחות טבח ולטבחות (שמואל א' ח, יג.). והשם כשה לטבח יוכל (ישעיה נג, ז.), כסגול הטיית, טבחה טבחה (משלי ג, ב.). טבחה ובה"א הנקבה כצאן טבחה (תהלים מד, כנ.), ואת טבחתו אשר טבחתו לגזוי (שמואל א' כה, יא.). ומשקל אחר מטבח הכינו לבניו מטבח (ישעיה יד, כא.), כולם ענין וביחה. ורבי יונה חלק מהם לענין בישול. וכן עשו רוב המפרשים ודמו אותם ללשון הערב שאומר למכשל הבשר טבד², והתי"ח בערבי כף בערבי. ולפי דעתי אין צורך, כי כלם יתפרשו ענין ובה.

מבל וטבל הכהן (ויקרא ד, ו.), וטבלתם כדם אשר בסף (שמות יב, כב.), ויטבלו את הכתנת כדם

¹) Conf. Scaliger, De emendatione temporum pag. 410.

²) طَبَخَ coxit, assavit, طَبَخَ coquus.

(בראשית לו, לא.), וטבלת פתך בחמץ (רות ב, יד.), וטבל בשמן רגלו (דברים לג, כד.), ויטבל אורתה כיערת הרבש (שמואל א' יד, כו.), וירד ויטבל בירדן שבע פעמים (מלכים ב' ה, יד.), כלם ענינם כענין רחיצה, אך יש הפרש ביניהם, כי הרחיצה היא לנקות הדבר והטבילה היא פעמים נגיעת הדבר בדבר הלה מקצת הדבר או כולו. ועל דרך ההשאלה או בשתת וטבלני (איוב ט, לא.), כלומר אפילו אם התרחצתי בימי שלג אתה תרחצני בשחת, כלומר שלא אנצל מן השחת. סרוחי טבולים בראשיהם (יחזקאל כג, טו.), אומר על המצנפות שעל ראשם שהם סרוחים ויחריים תלויים לאחוריהם, וטבולים רצה לומר שהמצנפות טבולים בצבע. והנפעל וטבלו בקצה המים נפעל (יהושע ג, טו.).

טבע טבעו גוים בשחת עשו (תהלים ט, טו.), טבעתי ביון מצולה (שם סט, ג.), ויטבע ירמיהו (ירמיה לח, ו.). ושלא נזכר פועלו מהדגוש טבעו בים סוף (שמות פ"ג טו, ד.). ושלא נזכר פועלו מהדגוש טבעו בכף רגלך הפעל (ירמיה לח, כב.), על מה אדניה הטבעו (איוב לח, ו.). ענין הכל צלילה ושקיעה. טבעת עגיל וכזמו (כמדבר לא, טבעת ג.), ויסר פרעה את טבעתו (בראשית מא, מב.), ויצקת לו ארבע טבעות זהב (שמות כה, יב.). כלם ענינם ידוע, יש מהם בחותם ויש מהם בלא חותם, ויש מהם בית יד לכלים להכניס בהם ברים וכיוצא בהם.

טבר מעם טבור הארץ (שופטים ט, לו.), ישבי על טבור טבור הארץ (יחזקאל לח, יב.), הטבור באדם ידוע והוא השורר. וכדברי רכותינו ו'ל הרבה באמרם (נדה ל, ע"ב.) פיו סתום וטבורו פתוח. וזולת זה הרבה. ולפי שהטבור אמצע הגוף קורא למקום שהוא מצוע הארץ ונבהרה טבור מעם טבור הארץ, וישבי על טבור הארץ [בויניגולו בלע"ז].

טהר יבא השמש וטהר (ויקרא כב, ו.), וטהרה מטק דמיה (שם יב, ו.), הלא ארחץ בהם וטהרתי (מלכים ב' ה, יב.), טהרתי מחטאתי (משלי כ, ט.), וישב בשורך לך וטהר (מלכים ב' ה, י.), צווי במקום עחיד והוא כמו וטהר, לא וטהר אחרי מתי עד (ירמיה יג, כו.), פירוש לא חטהרי אחרי שנטמאת ואם חטאתי שחטהרי מתי עוד? לפני י"י וטהרו (ויקרא טו, ל.). והתאר והאיש אשר רהוא טהור (כמדבר ט, יג.). ובסמוך וטהר ידיים טהור

¹) Hanc vocem, quae non nisi in ed. Ven. ab Elia Levita curata extat, hic, non Kimchius adjecit. Umbilicus Ital. ombilico, aliter: bellico, unde forma diminutiva: bellicolo. Et huic voci forma hebr. בוליגולו (loco בויניגולו, quae sine dubio corruptio) est non male responderet. Ipse Lev. in חשבי טבור aliam corruptionem huius vocis habet מוליקו

(איוב יו, י), הטיח והה"א נקראים בקמץ חטף*. מכל הבהמה
הטהורה (בראשית ו, ב), על המנרה הטהורה (ויקרא כו,
ד), על השלחן הטהור (שם כד, ו), פירוש שחיו וזהב
טהרה טהור. והשם ברמי טהרה (שם יב, ד), הה"א אינה מפיק
ואינה סימן הנקבה הנסחרת אך הוא שם לברו ומפני הה"א
נדרפך הקמץ בע"ן הפועל כי היה ראוי בפ"א דהפעל כמו
טהרת עצמה, תקמה. וכא בח"ו בלתי סמיכות ועל טהרת לכל
קדש (דברי הימים א' כג, כח). והמחובר אל הכנוי ואחרי
טהרתו שבעת ימים יספרו לו (יחזקאל מד, כו), ופירשו
רבותינו ו"ל (מועד קטן טו, ע"ב) אחרי פרישתו פן המרו.
אחרי הראתו אל הכהן לטהרתו (ויקרא יג, ו), פירשו אחרי
טהרתו. אבל ובמלאת ימי טהרה (שם יב, ו), הה"א
טהר במפיץ והיא סימן לנקבה הנסחרת כי השם הנפרד ממנו טהר
פעל וכעצם השמים לטהר (שמות כד, י). והפעל הנכבד
וטהרו הארץ (יחזקאל לג, טו), לטהרו או לטמאו (ויקרא
יג, נט), וכה תעשה להם לטהרם (במדבר ח, ו), את ארץ
לא מטהרה היא (יחזקאל כב, כד), וישב מצרף ומטהר כסף
(מלאכי ג, ג), וטהר את בני לוי וזקק אתם (שם). ורוח
עברה וטהרה (איוב לו, כב), פירוש כאשר העבים מתפורים
השמים טהורים וזכים. וכן זהב טהור¹⁾, אחרי הצרפו וישאר
מוקק ונקי מכל סיג הוא טהור. ודבריו רבותינו ו"ל (שקלים
פרק ג, הלכה ה'), זהב טהור שהיו מכניסין אותו לאור ולא
התפעל היה חסר כלום. וההתפעל אשר לא הטהרו ממנו (יהושע
כב, יו), ויטהרו הכהנים (נחמיה יב, ל), וטהרו והחליפו
שומלתיכם (בראשית לה, ב), את האישי הטהור (ויקרא
יד, יא), המתקדשים וטהורים אל הזנות (ישעיה סו, יו),
בכלם ח"ו התפעל נופלת להקל. והשם בתוספת מ"ם
מטהר השבת מטהרו (תהלים פט, מה), הטיח בקמץ חטף
לחפארת וכן דגש הטיח לחפארת כדגש מקדש י"י (שמורה
טו, טו), ורבים כמוהם. והראוי בלא דגש מטהר בפלם
מקדש, משמר. ופירוש השבת מטהרו כלומר השבת וזאתו
ונקיותו וזהו מלכותו וכסאו לארץ מרת.

טוב מהטבו אהליך יעקב (במדבר כד, ה), טרה
טבו דדיך מיין (שיר השירים ד, י). והפעל הנכבד
הפעיל הטיבות כי היה עם לבבך (דברי הימים ב' ו, ח). והתאר
טוב לפני רואיהם (קהלת ו, כו), וירא אלהים את האור
כי טוב (בראשית א, ד), טובכם כחדק (מיכה ו, ד), הטובה
היא אם רעה (במדבר יג, יט), צדקים וטבים ממנו
(מלכים א' ב, לב). ונשבע לחם ונהיה טובים (ירמיה מד,
יו), כלומר עשירים ומלאים. כי טבת רגה (בראשית
ג, ב), יפות. שבע פרת הטבת (שם מא, כו), שמורה
יפות. וכן בחור נטוב (שמואל א' ט, ב), ואין איש

¹⁾ Exodus XXV, 11.

מכני ישראל טוב ממנו (שם), פירוש יפרה מראה. וכן
חרגם יונחן שפיר. והשם על כל הטובה אשר עשה י"י טובה
לישראל (שמות יח, יט), טובתי כל עליך תהלים טו, ב),
ובלי ה"א והיה הטוב ההוא (במדבר י, לב). וכחמכו ישוב
החולם שורק ורק טוב לבית ישראל (ישעיה סג, ו), טוב
הארץ תאכלו (ישעיה א, יט), אני אעביר כל טובי על
פניך (שמות לג, יט), זכר רב טובך יביעו (תהלים קסד, ז), טוב
ויש לוטר כי טוב בחולם שם חאר וטוב בשורק שם דבר
ובין כסמך ובין בסוכרת אחד הם והוא הנכון, כי סבחר
נטוב לבנון (יחזקאל לא, טו), סמך והוא בחולם.

טוה טוה את דהעזים (שמות לה, כו). והשם ויביאו
מטנה (שם לה, כה), ידוע. ופירוש טוה ארז מטנה
העזים את שער העזים.

טוח כי טח מראות עיניהם (ישעיה מד, יח), פתח.
וטח את הבית (ויקרא יד, מב), קמץ, והגם טחים
אתו תפל (יחזקאל יג, י), אמור אל טחי תפל ויפל (שם
יג, יא). והשם איה הטיח אשר טחתם (שם יג, יב). טיח
והמקור מהנפעל ואחרי הטוח (ויקרא יד, מג). ויתכן שיהיה נפעל
כי טח מראות פעל עומד. ואו יהיה יוצא כחכריו והטח
הוא נביא השקר או הלב כמו שאמר לב הותל הטחו (ישעיה
מד, כ). וענין רמיח הוא שטחין כוחלי הבית כסיד או
בחרר בין אבן לאבן מחוק או כל הכוהל. הן אמת חפצת
בטחנות (תהלים נא, ח), מי שת בטחנות חכמה (איובלה, טחנות
לו), פירוש כליות. ואמרו כי נקרא כן לפי שהן טוחות
ומכוסות בחלב.

טור טור אדם פטרה (שמורה כח, כו), ארבעה טורי טור
אבן (שם למ, י), שלשה טורי גזית (מלכים א'
ו, לו), וטור כרתות ארזים (שם ו, יב), וטור סביב בהם
סביב לארבעתם (יחזקאל טו, כג). ומשקל אחר טירה, טירה
כסף (שיר השירים ה, ט), פירוש שורות ומערכות ועוד
נזכרו בשרש טיר.

טוש כנשר יטוש עלי אכל (איוב ט, כו), פירוש
יהוש. חרגום כנשר חש לאכול כנשרא דטאים
למיכלי).

טחה כמטחני קשת (בראשית כא, טו), פירוש כהורות מטחנים
החץ במשיכת הקשת, כלומר שיעור מרוצת החץ,
והוא שם בלשון רבים. ורבי יונה פירש שהוא פעל ויאמר
ממנו כל בנין הדגוש טחה, טחתי וכו' מטחני, מטחנים
וכו'. ובסמך מטחני קשת. ופירושו היא הרחיקה ממנו כמו
שמרחיקין מושכי החץ בירוחם.

טחן וטחני ברחים (במדבר יא, ח), ויהי טחן בכית
האסורים (שופטים טו, כא), ויטחן עד אשר דק

¹⁾ Habakuk 1, 8.

(שמורח לב, כ.), כלומר שף אוחו בפצירה פים חו דהיא טחינתו. קחי רחוב וטחני קמח (ישעיה טו, ב.), על שם סופו, כמו ואף אפתי על גחליו לחם (שם מד, יט.), והדומים להם כמו שכתבנו¹. ובטלו הטחנות (קהלת יב, ג.), והם השנים הנסוח שהם טוחנות המאכל. ואכת אתו טחון (דברים ט, כא.), מקור, וכן בחורים טחון נשאו (איכה ה, יג.), כפלס עמד פתח האהל (שופטים ד, כ.), כלומר לטחון טחון נשאו. או יהיה טחון שם. ובהגדה אמרו (מדרש איכה רבתי שם.) כי טחון שם הרחים. וכן אמרו אין רחים כבבל והיו הכשדים נותנין על בחורי ישראל הרחים להוליכם לכבל², ודעת אנקלוס כי ואכות אתו טחון שם לפצירה פים, שהרם ושפית יחיה בשופינא ותהיה ב"ח השמוש חסרה והוא כמו טחנה ואכות אתו בטחון. ומשקל אחר בשפל קול הטחנה (קהלת יב, ד.), פירוש קול טחנת השנים. ומורה הענין תטחון לאתר אשתי (איוב לא, יג.), כלומר תעבוד אחרים. או הוא על דרך כבוד כנוי למשגל, והראיה מה שאמר אחריו ועליה יכרעון אחריו. ופני עניים הטחנו (ישעיה ג, טו.), רזנו וחכתנו, כי הטחנה היא כתיחת הרחים זו בזו.

טחור משחין מצרים ובטחורים (דברים כח, כו.), וישתרו להם טחורים (שמואל א' ה, ט.), הוא חולי התחנות³.

טחפת והיו לטחפת בין עיניכם (דברים יא, יח.), פירוש לשון טחפת הוא כמו ציץ שקושרין על המצח כמו שאמרו רבותינו ז"ל (שבת נו, ע"א.) לא בטחפת ולא בסנביטין. ואמרו (שם ע"ב.) מאי טחפת? אמר רבי אבהו המקפח מאון לאון. ויש שהוא נקשר על הזרוע כמו שאמר התרגום ואצודה אשר על זרועו⁴ וטיטפת דעל דרעוהי. וזה טחפת הכתוב בחזרה ידוע. והוא הנקרא בדברי רבותינו ז"ל הפילין ואמרו שדחם ד' בחים הפילין של הראש, וסמכו בזה אחר הקבלה על לשון טחפת כמו שאמרו (מנחות לד, ע"ב.) טח בכחפי שחים פת באפדקי שחים. ופירשו בין עיניך (שם לו, ע"א.) כגובה הראש מקום שמוחו של תינוק רופס שהוא מכון כנגד בין העינים וכן פירוש לא רזשימו קחה בין עיניכם (דברים יד, א.).

טיט עכטיט הצילני מטיט (תהלים סט, טו.), רפש וטיט (ישעיה נו, כ.), ידוע. וטוח ומכבד עליו עכטיט (חבקוק ב, ו.) והוא מלה אחת מורכבת מן עב ומן טיט, רוצה לומר רבו הטיט.

הפעיל טיל וי"י הטיל רוח גדולה אל הים (יונה א, ד.), ויטילו את הכלים אשר באניה אל הים (שם א, ה.).

1) Supra rad. טחן
2) Conf. Rabbi Nathan ben Jehiel in Aruch rad. בריח, et Midrasch Jalkot ad Psalmos, Ps. 137.
3) 2 Samuel. I; 10.

שאוני ויהטילוני אל הים (שם א, יב.), ויהטלתי אתכם מעל הארץ (ירמיה טו, יג.), ויטל שאול את החנית עליו להכותו (שמואל א' כ, לג.). ושלא נזכר פעלו מדוע הוטלו הפעל (ירמיה כב, כח.), הגם אל מראיו יטל (איוב מא, א.), בחיק יטל את הגורל (משלי טו, לג.), ענין הסעה והשלכה. והביא רבי יונה בזה השרש הן איים כדק יטול (ישעיה ט, טו.), נפעל מכנין נפעל. ויחכן שהוא משרש נטל. ומזה הענין בהכפל הפ"א והל"מ"ר הנה י"י מְטַלְטֵלָה טְלַטְלָה גבר (שם כב, יו.), טְלַטְלָה ענין הנסיעה וההנעה. ורבותינו ז"ל הרגילו הרבה בלשון פלפל טלטול ואמרו על זה הפסוק (כתובות כח, ע"א.), טלטולא דגברא קשה מדאיתחא, לפי שהאשה רצמצא יותר מרחמים מן האיש לחולשתה. ואף על פי שעל דרך הדקדוק היה לו לומר טְלַטְלָה, הלא הראיתוך כמוהו בחלק הדקדוק¹ כמו עריה בשח (מיכה א, יא.), ועונה צדק (תהלים מה, ה.), חולחם. ואדוני אבי ז"ל פירש גבר חמר לטלטלה כאילו אמר טלטל גדול וה"א טלטלה אינה לנקבה אך היא נוספת. ולפי דעתי כי מלת גבר היא קריאה כלומר אחת הגבר הנה י"י מטלטלך טלטלה ועמך עטה, וקראו גבר לפי שהיה מחנאה ומחנך כמו שאמר חצני מרום קברו.

טיר תהי טירתם נשמה (תהלים סט, כו.), כחצריהם טירה ובטירתם (בראשית כה, טו.), פירוש ארמון ונקרא הארמון כן לפי שכותלי הארמון עשויים טירות טירות שזה כשורה באבני גזית כי הטור הוא הנקרא בדברי רבותינו ז"ל נדבך (ברכות טו, ע"א.) והאומנין קורין בראש הנדבך, וכן טירי טור גזית (מלכים א' ג, לו.), וטור כרתות ארזים (שם ג, יב.), הן נדכין ויונתן הרגם סדרין. וכן התרגום ונתן ומכשלות עשוי מתחת הפירות סביב (יהוקאל טו, כג.) מלרע לנדכניא לפיכך נקרא הארמון טירה, אבל טירת כסף (שיר השירים ה, ט.) אין פירושו ארמון לפי דעתי אבל פירושו כותל כמו שאמר לוח ארו. ורבי יונה פירשו בענין ארמון והבדיל טור וטיר בענין ובשרש. ולפי דעתי כי הוא ענין אחד ושרש אחד.

טלל הוא יבננו ויטללנו (נחמיה ג, טו.), פירוש יסכהו פעל כלומר ישים עליו חקרה. וכן אמרו רבותינו ז"ל (סוכה כח, ע"ב.) לסוכא מטללהא. וכן התרגום בסוכות במטליא². ותרגום כצל קורתי בטלל שירוחי³. וענין אחר כי טל אורת טלף (ישעיה כו, יט.), נמלא טל (שיר טל השירים ה, ב.), והשמים יתנו טלם (זכריה ח, יב.), הדגש לחסרון הכפל. ולשון רבים טלים או טללים על משקל צללים. **טלא** נקוד וטלוא בעוים (בראשית ל, לג.), העקדים והטלאים (שם ל, לה.), הנקדות והטלאית (שם).

1) מכלול טו, ע"ב
2) Leviticus XXIII, 42. 3) Genesis XIX, 8.

הוא רושם הכחמים הגדולים כי נקד הוא רושם הכחמים הקטנים נקודות נקודות וטלא הוא שכתמו רחבים . וכן פעל ונעלות בלות וטלאות (יהושע ט, ה), שהן מחוקקות כהתיכות עור עליהן במקום בליהן . וכן אמרו רבותינו ז"ל לחתיכה עור (שבת קיד, ע"א.) בטלאי על גבי טלאי . וכן לחתיכה בגד מטלית (נדה נו, ע"א.) . וכן ידמו כחמי הגוונים חתיכות חתיכות, ותעשי לך במות טלאות (יחזקאל טו, טו.), כלומר בגדים מגוונים הרכה . ויחכן להיות משרש זה זאב טלה וטלה (ישעיה סה, כה.), טלה חלב אחד (שמואל א' ז, ט.), ואף על פי שכתוב כה"א לפי שמצאנו קבוצו כאל"ף בזרעו יקבץ טלאים (ישעיה ס, יא.) . ואף על פי שהיה מן הדין להיות ל"מ"ד טלאים בצרי כמו שאר בעלי האל"ף כמו מן צמא צמאים, טמא טמאים בא בקמץ כמו תהגו אך נקאים (שם טו, ו.) מן נכה רגלים (שמואל ב' ד, ד.) . ואם תאמר כי שרשו טלה כה"א ואל"ף טלאים מותרת ביו"ד כאל"ף ועמי תלואים (הושע יא, ו.) הוא רחוק, לפי שהשרש הוה באל"ף נמצא במלות הרבה ובר"א לא נמצא . ועוד כי טלאים איננו מקובץ כדרך בעלי ה"א כי היה ראוי לו לומר טלים כמו מן קנה קנים . ופירוש טלה חלב (שמואל א' ז, ט.), שהיה עדיין יונק חלב ולא אכל עשב עדיין והוא המשובח. ויפקדם בטלאים (שם א' טו, ד.), פירשו רבותינו ז"ל (יומא כב, ע"ב.) שהוא שם מקום . והנכון שהוא כמשמעו מן טלה, שידע מנינם על ידי שהביאו כל אחד ואחד טלה, כי זמן פסח היה . וכן חרנם יונחן כאמרי פסחיא .

טמא

כי טמא נזרו (כמדבר ו, יב.), וטמאה שבעים כנדרתה (ויקרא יב, ה.), וטמא הארץ (שם יח, נפעל כה.) . והנפעל והיתה אם נטמאה (כמדבר ה, כו.), נטמאו הגויים (ויקרא יח, כד.) . ויש אומרים כי מזה השרש ונטמאתם במ (שם יא, מג.), והוא חסר אל"ף . והנכון אצלי שהוא משרש טמה, עם נטמינו בעיניכם (איוב יח, ג.) . טמא והתאר וטמא יקרא (ויקרא יג, מה.), כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים (ישעיה ו, ה.), טמאים הם וטמאים יהיו לכם (ויקרא יא, לה.), ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריכו ממנה קרבן ליי (שם כו, יא.), פירוש בהמה טהורה בעלח מום . ולפי שהיא כטמאה על המובח קראה טמאה כך פירשו רז"ל (מנחות קא, ע"א.) שבהמה טמאה ממש כבר אמר למטה מזה ואם בבהמה הטמאה ופרה בערכך (ויקרא כו, כו.) . והוא מדבר במקדיש ברהמה טמאה לכרך הבירח . ואף על פי שאמר בפסוק שלמעלה ממנו אך בכור אשר יבכר לוי וגו' זה שאמר ואם בבהמה הטמאה ופרה בערכך לא יחכן בענין בכור שהרי פטר חמור לא היה נפרה בערך כי אם בשעה . ואך אם טמאה ארץ אחותכם (יהושע כב, יט.) . והשם טמאה ואל תאכלי כל טמאה (שופטים יג, ו.), וטמאתו עריו

(ויקרא כב, ג.) . והפעל הכבד כי טמא את רינה בתו פעל (בראשית לה, ה.), ואלא וטמאו את מחניהם (כמדבר ה, ג.) לטהרו או לטמאו (ויקרא יג, נט.), למען טמא את מקדשי (שם כ, ג.), הנה נפשי לא מטמאה (יחזקאל ד, יד.), וטמא את חתפת אשר בני בן הנם (מלכים ב' כג, י.), טמא המלך (שם ב' כג, יג.) . והוציא רבי יונה אלו השנים לענין חרכן . ואין צורך, כי מקום גלולים היה והמלך הסיר הגלולים וטמא המקום, כלומר שם אותו מקום טומאה לפי שהיה מקום גלולים וצוה שיהא מקום טומאה להשליך שם הנבלות והטמאות .

ושלא נזכר פעלו מורכב עם התפעל אחרי אשר הטמאה התפעל (דברים כד, ד.), משפטו עם חיו התפעל הטמאה . וגם זה מענין טומאה כי אחרי שהיתה אשתו ונבעלה לאחר אף על פי שגרשה הרי היא טמאה אצלו . ואדני אבי ז"ל פירש אחרי אשר הטמאה לשון מניעה כלומר אחרי שנמנעה ממנו שלא יכול לקחתה בעודה אשת האחרון . וכן יבא זה הפירוש לדעת רבותינו ז"ל (יבמות יא, ע"ב.) שקבלו, שאפילו נחארסה לאחר אף על פי שלא נבעלה לו אסורה לבעלה הראשון דכתיב והיתה לאיש אחר כיון שהייתה בה הוירה, ואם ונתה מותרת לחזור לראשון כיון שלא הייתה בה הוירה, אם כן הטמאה רצה לומר נמנעה . וכן פירוש אל תאכלי כל טמאה (שופטים יג, ו.), כלומר כל דבר הנמנע מן הנוזר . וכן אמרו רבותינו ז"ל (סוטה ט, ע"ב.) מאי ואל תאכלי כל טומאה? אמר רבי יצחק דבי רבי אמי הנא דברים האסורים לנוזר . ולפי שדחרכר הטמא נמנע אמר לשון טומאה על דבר הנמנע . וההתפעל ולאלה וטמאו (ויקרא יא, כד.) התפעל לא וטמא בעל בעמיו (שם כא, ד.), משפטם עם חיו ההתפעל וטמאו וטמאו .

טמח

נטמינו בעיניכם (איוב יח, ג.), ונטמאתם במ (ויקרא נפעל יא, מג.), ענין סחימת חלב ואין דעת, כמו שאמר מדוע נחשבנו כבהמה (שם) . וכן ענין ונטמאתם במ כי אכילת השרצים סחימת חלב ומונעח ממנו הבינה . ובדברי רבותינו ז"ל נכפלו הפ"א והעי"ן בזה הלשון באמרם (יומא לט, ע"א.), מטמטם את חלב . וקראו גם כן טומטום (חגיגה פרק א, משנה א., שם דף ד, ע"א.), למי שהוא סחום שלא נראה לו זכרות . וכן זכרוהו כפול העי"ן לכרה באמרם (שבת עג, ע"ב.), היתה לו גומא וטממה בבית חייב משום בונה, בשדה חייב משום הורש . ומלה אחת זכרו בלא הכפל (סוכה כג, ע"ב.), על ארבעה דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון, כלומר למקום שיהיו סחומין מהם שלא ישוכו להם עוד . ויש מפרשים מזה כי איש טמא שפתים (ישעיה ו, ח.), כלומר סחום שפתים שלא אוכל לדבר .

טמון

טמון עצל ידו בצלחת (משלי יט, כד.), טמנו פח לי (ההלים קטב, ד.), וטמנתם במלש (ירמיה מג, ט.) . טמנתיו טמה (שם יג, ג.), ויך את המצרי וטמנתהו

בחול (שמות ב, יב), וַיִּטְמֵן אֶתְּכֶם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֱלֹהִים (בראשית לח, ד), טָמֵן בָּאָרֶץ חֲבָלוֹ (איוב יח, י), לְטָמֵן בְּחִבֵּי עוֹנֵי נַפְעַל (שם לא, לג). והנפעל וְהִטְמֵן בַּעֲפָר (ישעיה ב, י). הפעל והפעל הכבד וילכו וַיִּטְמְנוּ (מלכים ב' ו, ח). והשם נתן מְטָמֵן לָכֶם מְטָמֵן (בראשית מג, כג), כִּי יֵשׁ לָנוּ מְטָמְנִים בְּשׂוֹרָה (ירמיה מא, ח). ובשורק וּמְטָמְנֵי מִסְתָּרִים (ישעיה מה, טמון ג). פְּנֵיהֶם חֲבוּשׁ בְּטָמֵן (איוב ט, יג), לְמָקוֹם שֵׁיטְמִינִים בּוֹ. וְכֹלֶם עֵינַי-הַסֹּחֵר וְהָעֹלְמָה.

טָמָא מִנָּא ולקח הכהן הַטָּמָא מִיַּד (דברים כו, ד), בִּשְׁשׁ נְקוּדוֹתָ. בְּרוּךְ הַטָּמָאָה (שם כח, ה), עֵינַי סָל כַּחֲרוֹמוֹ.

פִּעַל טָנַף איככה אֲטָנֵפִים (שיר השירים ה, ג), אֲלֹכְלֶכֶם. ובדברי רבותינו ו"ל בענין לכלוך בזה הלשון באמרם (ברכות כד, ע"ב), בְּמִבְּוֹאוֹת הַמְּטוֹנְפוֹת. וזולת זה רבים.

הַפְעִיל טָעָה הָטְעוּ אֶת עַמִּי (יחזקאל יג, י), והפעל הקל טָמְנוּ. לא טָמְנוּ. במקרא, אך נאמר אֹתוֹ עַל לִשׁוֹן הַמִּקְרָא בְּלִי סִפָּק כִּי הַטְעוּ פִּעַל יוֹצֵא לַעֲמִי וְהָעַם טוֹעִים. ועוד שִׁמְצָאנוּהוּ בַּמִּשְׁנָה (ברכות לה, ע"א), הַעוֹבֵר לִפְנֵי הַתִּיבָה וְטָעָה וְהוּא עֵינַי שְׁנֵנָה. וענין טָעָה הַכְּחוּב בְּחִיּוֹ וְטָעָה בְּטִי"ה עֵינַי אֶחָד הֵם כִּי הֵם מִצּוּצָא אֶחָד וְכֵן חֲרָגִים אֲנִקְלוּם וְחָלַךְ וְחָזַע וְאוֹלַת וְטָעָה¹).

טָעַם ולא טָעַם כֹּל הָעַם לֶחֶם (שמואל א' יד, כה), טָעַם טָעַמְתִּי בַקֶּצֶה הַמַּטָּה (שם א' יד, מה), אֲטָעֵם לֶחֶם אִו כֹּל מֵאוֹמֵה (שם ב' ג, לה), אֵל יִטְעַמּוּ מֵאוֹמֵה טָעַם (יונה ג, ו). והשם אִם יֵשׁ טָעַם בְּרִיר חֲלִמּוֹת (איוב ג, ו), וְטָעַמּוּ כַצְפִּיחַת בְּדִבְשׁ (שמות טו, לא), וְהִיָּה טָעַמּוּ פְּטָעִים מְטָעֵמִים לְשׂוֹד הַשָּׁמֶן (במדבר יא, ח). ובתוספת מ"ם ועשה לי מְטָעֵמִים (בראשית כו, ד), וּבִקְבוּץ הַנִּקְבוֹת אֵל תִּתְּאוּ לְמְטָעֵמוֹתָיו (משלי כג, ג). כלם עֵינַי טָעִימָה שֵׁיטְעוּם אָדָם בְּפִי וְאִינוּ אוֹכֵל טָמְנוּ וּמַעֲבִיר עַל גְּרוֹנוֹ כִּי אִם מַעֵט. וכן אמרו רבותינו ו"ל (ברכות יד, ע"א). מְטָעֵמַת אֵינָה צְרִיכָה בְּרִכָּה, וְהַשְּׂרִיף בְּתַעֲנִית טָעַם וְאִין בְּכַךְ כְּלוּם, הִנֵּה כִי הַטְעִימָה בְּפִי אוּ בְּלִשׁוֹן בְּלִבְדִּי שִׁיקַח אָדָם בַּקֶּצֶה לְשׁוֹנוֹ וְיִטְעַם כִּדְרֵךְ הַטְעֵמִים. וְרַבִּי יוֹנָה חֲלַק מֵהֶם בְּעֵינַי אֲכִילָה, וְהֵם בְּעֵינַי טָעִימָה. וְהִנֵּחוּ כִּי כֹלֶם עֵינַי טָעִימָה וּפִירוּשׁ וְלֹא טָעַם כֹּל הָעַם לֶחֶם אֲפִילוֹ טָעַם וְאִין צְרִיךְ לוֹמַר שְׁלֹא אֲכַל וְלִפִּי שֶׁהַחֵד מֵעַם מֵינִי הַמֵּאֲכִלִים כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְחֵד אֲכַל יִטְעַם לוֹ (איוב יב, יא), אָמַר וְעָשָׂה לִי מְטָעֵמִים (בראשית כו, ד), כְּלוֹמַר חֲכִשִׁיל שֵׁיטְעַם הַחֵד מִטְעֵמֵי מֵינִי הַחֲבָלִין הַטּוֹבִים. וְעֵינַי אַחֲרֵי מְטָעַם הַמֶּלֶךְ וְגִדּוּלִיו (יונה ג, ו), מְשִׁיבֵי טָעַם (משלי כו, טו), וְטָעַם זְקִינִים יָקַח (איוב יב, כ), וְכִרְוֹךְ טָעַמְתָּהּ וְכִרְוֹכָה אֵת (שמואל א' כה, לג), לְדוֹד בְּשִׁנּוֹתָו אֵת טָעַמּוּ

¹) Genesis XXI, 14.

(ההלים לד, א). טָעַמּוּ וְרָאוּ כִי טוֹב י"י (שם לה, ט), טָעַמְתָּה כִּי טוֹב סָחֲרָה (משלי לא, יח). עֵינַי הַכֹּל הַעֲצָה וְהִרְאִיָּה בְּעֵינַי הַלֵּב וְחֹכֵן הַדְּבָר.

טָעַן טָעַנּוּ אֶת בַּעֲרִיכֶם (בראשית מה, יו), פִּירוּשׁ עַמְסוֹ וְכֵן חֲרוֹגִים אֲנִקְלוּם תַּחַת מִשְׁאוֹ תַּחַת טָעוּנִיָּה¹) וּבְדַבְרֵי רִבּוּתָנוּ ו"ל (בבא בתרא ס, ע"א), כִּדִּי שְׁחָהָא עֲגֵלָה מִהֲלַכְתָּ וּטְעוּנָה אֲבָנִים. וְזוֹלַת זֶה הִרְכָּה. אוּ יִהְיֶה פִירוּשׁ טָעַן עֵינַי דְּקִירָה שְׂדוּקָרִין הַבְּהֵמוֹת כְּדָרְכֵן שְׁלַחֵם לְלַכְתָּ מִהֲרָה, כֵּן פִּירוּשׁוֹ אֲדוּנֵי אֲבִי ו"ל וְדַמְהוּ לְלִשׁוֹן הָעֵרֶב שֶׁאָמַר אֲטָעֵן אֵל הַפְּרִי²) כְּלוֹמַר דְּקוֹר הַחֲמוֹר כְּדָרְכֵן לְמַהֲרוּ. וְכֵן מְטָעֵנִי פִּעַל חָרַב (ישעיה יד, יט), מְדוּקְרֵי חָרַב³.

טָפַח לֶחֶם לִפִּי הַטָּפַח (בראשית מז, יב), וְכֹל הַטָּפַח בְּנִשְׁיִם טָפַח (במדבר לא, יח), וְאֵת כֹּל טָפַח (בראשית לה, כט), עֵינַיִם הַקָּטָנִים. והפעל טָמְנוּ הַלֹּךְ וְטָפַחַת תְּלַכְנָה (ישעיה ג, טו), כְּלוֹמַר שֶׁהָיוּ הוֹלְכוֹת בְּדַרְכֵיִם וּבְשׂוּקֵיִם מִסְּפָקוֹת וּמִרְקָדוֹת בַּחֲצִפָּא כְּמוֹ הַקָּטָנִים שֶׁאֵינִן לָהֶם בְּשֵׁר וְרַעַת וְיִלְכוּ כְּסִיפּוֹק וּבְרִקּוֹד כְּפָנֵי הַכֹּל וְלֹא יִחַבֵּיִשוּ. אוּ יִהְיֶה פִירוּשׁ וּטְפַחַת מִן תִּזְףַּת בְּחִיּוֹ כְּלוֹמַר יִלְכוּ בְּשׂוּקֵיִם מִחֻפְפוּרָה כִּדְרִיָּהן וּמַעֲכָסוֹת בְּרַגְלֵיהֶן. וְיִהְיֶה טָפַחַת וְטָפַחַת בְּעֵינַי אֶחָד כְּמוֹ טָעָה וְטָעָה. ועוד פִּירוּשׁוֹ כֵּן מִלִּשׁוֹן רִבּוּתָנוּ ו"ל (יזמא מח, ע"א), לֹא מִחֻקּוֹת וְלֹא גְדוּשׁוֹת אֲלֵא טְפוּפוֹת, כְּלוֹמַר מִלֵּאוֹת בְּשׂוּהָ בְּלֹא תוֹסַפֵּת וְלֹא גִרְעוֹן. וְכֵן פִּירוּשׁ הַלֹּךְ וּטְפַחַת הֵיוּ מִרְקָדוֹת בְּהַלִּיכָתָן בְּנֵאוֹהָ לַעֲשׂוֹרָה פְּסִיעוֹת שׁוֹת.

טָפַח מִסְנַרְתָּ טָפַח (שמות כה, כה), שֵׁשׁ אֲמוֹת בְּאֵמָה טָפַח וְטָפַח (יחזקאל מ, ה). וּמִשְׁקַל אַחַר וְעֵבִיז טָפַח טָפַח (דברי הימים ב' ד, ה), בְּסִגּוּל. וְהַקְּבוּץ מִצָּאֵנוּ בְּמִקְרָא בְּלִשׁוֹן נִקְבוֹת הַנֶּה טָפַחֹת נִתְּתָ יְמֵי (ההלים לט, ו), וּרְבּוּחֵינוּ ו"ל (בבא בתרא פרק א, מִשְׁנָה א). נִשְׁחַמְשׁוּ בּוֹה הַלִּשׁוֹן בְּלִשׁוֹן זְכָרִים טָפַחִים טָפַחִים. עֵינַי טָפַח כְּעֵינַי זֶרֶת אֲבָל אִין מִדְרַח הַטָּפַח כְּמִדַּת הוֹרֵת, כִּי מִדַּת הוֹרֵת כְּאַצְבָּעוֹת הַיָּד מִפּוֹרוֹת וּמִדַּת הַטָּפַח כְּאַרְבַּע אֲצְבָּעוֹת דְּבוֹקוֹת וּוּ בּוֹו וְהוֹרֵת הוּא שְׁלֹשָׁה טָפַחִים כְּמוֹ שְׁכַחְנוּ. וּפִירוּשׁ דְּחִנָּה טָפַחֹת נַחַח יְמֵי כְּמוֹ שְׂמִדַּת הַטָּפַח קָטְנָה כֵּן מִדַּת יְמֵי, לִפִּי שֶׁאָמַר הוֹדִיעֵנִי י"י קְצֵי וּמִדַּת יְמֵי מֵהָ הִיא (ההלים לט, ה), אָמַר הִנֵּה טָפַחֹת נַחַח יְמֵי כְּלוֹמַר אֲפִילוֹ אֲחִיָּה כֹּל מֵהָ שְׁיוּכֵל אָדָם לַחֲיוֹת טָפַחֹת דָּם יְמֵי וְחֲלָדֵי כְּאִין נִגְדָּה כְּמוֹ שֶׁאָמַר כִּי אֵלֶּף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֲרִמּוֹל (שם ז, ד). וּמִמִּסְדֵּר עַד הַטָּפַחֹת (מלכים א' ו, ט), פִּירוּשׁ מִן הַיּוֹסֵד וְעַד הַכּוֹחַל לְמַעֲלָה שֶׁהִיָּה בְּנוֹי בְּמִדַּת

¹) Exodus XXIII, 5.

²) punge asinam, nempe stimulo ut velucius eat. Verb. טָעַן et טָעַן confodit, insectatus fuit hasta.

הטפח ויונהן חרנם ומשכללן בפושכיא . והפעל הכבד ממנו **פָּעַל** וימיני טפחה שמים (ישעיה מח, ג.), ובקצת ספרים מדוייקים טפחה בקמץ חטף . אשר טפחתי ורכייתי (איכה ב, כב.), אמר טפחתי בענין גידול הנערים כי כן עושין לתינוק שמתפחין אותו ומישרין אבריו בכל עת כשמחלין אותו . וכן השם **טַפְּחִים** ממנו עללי טפחים (שם ב, כ.), כלומר עוללים שיטפחו אותם בעודם קטנים ויתעסקו בגידולם ואכלום אחר כן . **טַפְּחַת** הבי הטפחת אשר עליך (רוח ג, טו.), פירושו צעוף . וכן **וְהַטְּפַחְוֹת** והחריטים (ישעיה ג, כב.), פירוש צעיפים . וכן בדברי רבותינו ו"ל (מגילה כו, ע"ב) מטפחות ספרים שבלו עושין מהן תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן . ויש מפרשים המטפחות מהענין הראשון והם בתי הידים גונט"ץ¹) **גְּנוּאָנְטִי** בלע"ז² .

טַפַּל טפלו עלי שקר זדים (תהלים קיט, סט.), **וְהַטְּפַל** על עוני (איוב יד, יז.), ואולם אתם טפלי שקר (שם יג, ד.), ענין הסמיכה והדבוק . וכן בדברי רבותינו ז"ל אמרו (ברכות יג, ע"א) שיהא ישראל עיקר ויעקב טפלו לו, כלומר דבק לו ומחובר אליו . ופירוש טפלו עלי חברו עלי מה שלא עשיתי . וכן וטפלו על עוני החבר על המעט שעויתי עונות אחרים או עונות שעשיתי בעוד שאיני ראוי לגמול, כמו שאמר וחורישני עונות נעורי (שם) .

טַפֵּשׁ טפיש כחלב לבם (תהלים קיט, ע.), פירוש שומן . וכן חרנום השמן לב העם טפש לבא דעמא הדין³) ומה קראו לאשר הוא מבלי דעת טפיש [אזשטינט"ז בלע"ז⁴].

טַרַד דלף טורד (משלי כו, טו.), פירוש שאינו נפסק אלצה דולף המיד . וכן קראו רבותינו ז"ל ל"מי שעסקו רמזיר על ענין וד"א נח ולא שקט ממנו טורד כמו שאמרו (כבא מציעא קיב, ע"ב) בעל הבית טורד בפועליו הוא . **טַרְיָה** לחי חמור טריה (שופטים טו, טו.), ומכה טריה (ישעיה א, ג.), פירוש לחה . וכן הוא בלשון ערבי⁵) אבל בעל המסורת אמר ב' ואינון בחרי לישני⁶ .

טַרַח היו עלי לטרח (ישעיה א, יד.), טרחכם ומשאכם (דברים א, יב.), ענין הכובד והעמל . ורבותינו ז"ל הרגילו הרבה בזה הלשון . והפעל הכבד מזה **הַפְּעִיל** אף ברי יטריח עב (איוב לו, יא.), פירוש אף ברזיה יטריח

העב כלומר לרחביא רינה לעולם יטריח העב ויכבדו מרוב המטר . ויהיה רי מן רנה כמו פי תחת יפי (ישעיה ג, כד.) מן רנה וני מן ונשאו אליך בניהם קינה (יחזקאל כו, לב) .

טַרַם טרם כלה לדבר (בראשית כד, טו.), בשש נקודות, **טַרַם** מְטַרַם שום אבן (חגי ב, טו.), מְטַרַם יבא החרסה שופטים יד, יח.), מְטַרַם תחיל ילדה (ישעיה סו, ז.), ענין המלה הואת קרם . ופירוש ושמואל טרם ידע את יי וטרם יגלה אליו דבר יי (שמואל א' ג, ו.), קודם שידע שמואל את יי וקודם שיגלה אליו דבר יי היה זה שקרא אליו יי שמואל ולפיכך לא הבין כי יי קורא אליו . וכן ונר אלהים טרם יכבה (שם א' ג, ג.), פירש קודם שיכבה הנר שהיה דולק בהיכל יי, ושמואל היה שוכב במקדש קרא יי אל שמואל . וזו ויקרא נוספת כו"ז וישא אברהם את עיניו (בראשית כב, ד.), **הַטַרַם** תדע כי אברה מוצרים (שמות י, ו.), פירוש הקודם שחשלה הרצה לדערז כי אברה מוצרים . כי טרם תיראון מפני יי אלהים (שם ט, ל.), פירוש אמר משה לפרעה ידעתי כי אתה ועבדיך טרם שאתפלל בעדכם חיראון מפני יי אלהים אבל אחר שאתפלל ויחדלו הקולות והמטר תוסיפו לחטוא . ורבי יונה הוציא כל אלה לענין אחר ואין צורך רק כולם פירושם קודם* .

טַרַף וטרף זרוע אף קרקד (דברים לג, כ.), חציו קמץ וחציו פחה . כי הוא טרף וירפאנו (הושע ו, א.) כלו קמוץ וכבר כתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק במלת (פעל ג), פן וטרף באריה נפשי (תהלים ז, ג.), ויטרף לעד אפו (עמוס א, יא.), בנימין זאב וטרף (בראשית כט, כו.), וילמד לטרף-טרף (יחזקאל יט, ג.) . והנפעל כל היוצא נפעל

מהנה וטרף (ירמיה ה, ו.), אם טרף וטרף (שמות כב, יב) . ושלא נזכר פעלו מהדגוש טרף טרף יוסף (בראשית לו, לג.) . פעל והתאר לנקבה הטרפה לא ישלם (שמות כב, יב), נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה (ויקרא כב, ה.), על הטומאה בא להזהיר לכהן לפיכך אמר לְטַמְאָהּ בה, כי על אכילת נבלה וטרפה גם ישראל מוזהרים . ואמר לא יאכל להזהיר על נבלת עוף טמא שאינה מטמאה אלא באכילה (חולין ק, ע"ב). כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הבהנים (יחזקאל מד, לא.), הוצרך להזהיר הבהנים לפי שהותר להם בשר מליקרא הייתי ואומר יותרו להם שאר נבילות, לפיכך אמר לא יאכלו הבהנים (מנחות מה, ע"א). והשם עד יאכל וטרף (במדבר כג, כד.), בשש נקודות, מְטַרַף בני עלית וטרף (בראשית מט, ט), מהררי וטרף (תהלים עג, ה.), פירוש ההרים ששם החיות הטורפות . והנה עלה זית וטרף בפיה (בראשית טרף ה, יא.), שם הואר מפני שהוא קמוץ והוא תאר לעלה כלומר עלה זית היה וטרף בפיה היונה . וכן דעת אנקלוס שהוא הואר

¹) Sic editio Neapol; codex Hisp. et est Hisp. guante; Prov. gans; Gall. gant chirothecae.
²) It. quanto (plur. quanti) chirothecae.
³) Jesaia VI, 10. ⁴) Ital. ostinato obstinatus.
⁵) Nimirum طري recens. Vide comment. ad judd. XV, 15., ubi dicit: וכן יקראו לה בלשון ערבי טרי מריה, שאיננו יבשה: Aben Esra ad Jesaia I, 6. Cf. Gesenius, Thesaur, L. H. a. v. טרה p. 555.

(1) מכלול ה, ע"א .

שחרגם תִּכְרֶה. ענין הטרף הוא ענין הלקיחה בחטיפה, וההכאה בכריחה. וקראו רכורזינו ו'ל (חולין מב, ע"א), לנקובת הריאה וכיוצא בה טְרִיפָה אף על פי שאינה נטרפת ביד חיה ואף על פי שאין ניכר בה כריחה לפי שסירכת הריאה מפני נקב הריאה וכריחתה היא שאין סירכה בלא נקב. ולפי שפרנסת החיות על ידי טְרִיפָה אמר גם לפרנסת האדם טְרִיפָה שגם היא על ידי לקיחת זה מזה ואף על פי שאינה נטרפת החיות ויהי טְרִיפָה בביתו (מלאכי ג, י), כשש נקודות, והתן הפעיל טְרִיפָה לביתה (משלי לא, טו). הַטְרִיפְנִי לחם חקי (שם ל, ח), כלומר פרנסני. וענין אחר כל טְרִיפָה צמחה תיכש (יחזקאל יו, ט), פירושו עלים. וכן חרגום עלה ויה טרף ויהא (בראשית ח, יא). ויחפרו עלה האנה (שם ג, ו) וחטיטו טרפי חאנין.

ואשר הם בני ארבע אותיות

פִּלְפֵל טַטְטָטָא **טַטְטָטָא** וְטַטְטָטָא תִּיהָ בְּטַטְטָטָא הַשְּׂמֵד (ישעיה יד, כג). אם ירזיה שרש המלה טוא נכפל בו הפ"א והלמ"ד ומשקלו ופּלפּלחיה במפּלפל, או תהיה האל"ף האחרונה במקום ה"א למ"ד הפעל ויהיה שרש המלה טַטְטָה ונכפלה בו פ"א הפעל לכד ומשקלו ופּעפּלחיה במפּעפל, או תהיה הבלה בח ארבע אותיות מפעלי הנכפל. ופירוש המלה אסירנה מסקומה ואנקנה אשורכרי) [קְקוּבִיר בלע"ז²]. וכדברי רכותינו ז"ל (ראש השנה כו, ע"ב) לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטא תיה שמעוה לאמחידו דרבי דקא אמרה להויה אחתא שקול"י טאטיהא וטאטי ביהא.

טַפְסָר טַפְסָר פקדו עליה טַפְסָר (ירמיה נא, כו), [פְּרִינְצִיפּוּ בלע"ז²], הטי"ח כחירק. וְטַפְסָרִיךָ כגוב גובי (נחום ג, יד), הטי"ח כפהח ענין המלה הקצין והשר³.

נשלמה אות הטיח

אות היוד

יאב כי למצותיך יִאָבְתִי (תהלים קיט, קלא), ענינו כמו יִאָבְתִי.

הפעיל יאל הוֹאֵיל משה באר את התורה (דברים א, ה), כי הוֹאֵיל הלך אחרי צו (הושע ה, יא), הנה נא הוֹאֵילְתִי (בראשית יח, כו), ולו הוֹאֵילְנוּ ונטב (הושע ג, ו), הוֹאֵיל־נא ולין (שופטים יט, ו), וְיִאָל ללכת כי לא נסה

¹) *Hisp. escobar (scopare)*. ²) *It. scopare (scopare)*.
³) *Ital. principe; princeps*.

(שמואל א' יו, לו), וְיִאָל משה לשכת את האיש (שמות ב, כא), ענין כלם הרצון והחפץ. ופירוש וְיִאָל ללכת רצה ללכת לנסות בעבור כי לא נסה מימיו ללכת כאלה וכאשר ראה כי היו כבדים עליו הסירם מעליו. וענין אחר וְיִאָל שִׂאוּל את העם (שמואל א' יד, כד), פירוש השביע אותם ויהיה יָאֵל וְאָלָה בענין אחר. וענין אחר אשר נוֹאֵלְנוּ ואשר נפעל חטאנו (במדבר יב, יא), חרב אל הכבדים וְנִאָלוּ (ירמיה ג, לו), נוֹאָלוּ שרי צען (ישעיה יט, יג), ענין סכלוח וטפשות.

יאר על שפת הַיָּאֵר (שמות ב, ג), כל המים אשר יֵאָר בַּיָּאֵר (שם ג, כ), על יִאָרֵיהֶם ועל אגמיהם (שם ז, יט), על דעת אנקלוס כי היאור הוא הנהר שחרגם יֵאָר נהרֵא אבל יִאָרֵיהֶם חרגם בל־שון אחר לפי שדווא סמוך לנהרותם, והיאור הם המים הנגרים והנמשכים פלגים מן הנהר אל השדות. ולפי שנילוס הוא שנמשכים מימיו ונגרים על השדות להשקות נקרא יאור וכן חדקל נקרא יאור, אחד הנה לשפת הַיָּאֵר ואחד הנה לשפת הַיָּאֵר (דניאל יב, ה), ועלתה קֵאֵר כלה (עמוס ת, ח), הוֹי"ד נעלמה ומשפטו כיאור.

יאש לִיֵּאֵשׁ את לבי (קהלת ב, כ), להרפוחו ולהעבירו פִּעֵל מאלה הדברים שלא יזכור אותם. ורכוחינו ז"ל הרגילו בזה הלשון באמרום (כבא טפיעא כא, ע"ב) כל זמן שהכעלים מחיאשים מהם, יאוש ושנוי רשות קנו (כבא קמא צד, ע"א) ענין יאוש ידוע. והנפעל וְנִאָשׁ ממיני שִׂאוּל נפעל (שמואל א' כו, א), ולרוח אמרי נִאָשׁ (איוב ג, כה), לא אמרת נִאָשׁ (ישעיה נג, י), כלומר לא אמרת נואש לבי ונפרד מלכת אהרי אלהים אחרים אבל החזקת בהם וזכרת אותם חמיד. ותאמרי נִאָשׁ לא כי אהבתי זרים (ירמיה ב, כה), פירוש נואש לבי מאהבת השם יהברך ואמרת לא אינני רוצה בו רק אהבתי זרים ואחריהם אלך. וכן ואמרו נִאָשׁ כי אחרי עחשבותינו נלך (שם יח, יב), כלומר נואש לבנו מהלךך אחרי י"י כי אחרי מהשבורזינו נלך. והמלות האלה יש בהם הסתר ענין לפיכך יתפרש כל הנסתר מזהם לפי מקומו, כי מלה נִאָשׁ היא נפעל לזכר היחיד ונמצאת בזכר ובנקבה וברבים לפיכך נראה כי ההסתר לב הכולל אותם ואפשר שחזיה מלת נואש באלה המקומות שם היאוש.

יאת כי לך יִאָתָה (ירמיה ג, ו), אך בזאת יאתו לנו האנשים (בראשית לה, כב), וְיִאָתוּ הכהנים לבלתי קחת כסף (מלכים ב' יב, ט), אך בזאת יאזת לכם (בראשית לה, טו), ענין המלות האלה ענין החרפות בדבר והכנוו. ופירוש כי לך יאתה* כאילו נחרצתה המלוכה לך כי לך נכונה ולא לאחר כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם כלומר בכל חכמתם ובכל מלכותם מורים שאין כמוך. וחרגום נאוח נטפס¹) וחרגום אם יפחך חטאים אל האבה לא טפס²).

¹) *Genesis XXXIV, 15*. ²) *Proverb. I, 10*.

פעל יבב נשקפה וְתִיבֵב (שופטים ה, כח), (חרגום חרועה) יבבא . והלשון הזה נסחפק לרבנותו ז"ל (ראש השנה לג, ע"ב.) אי גנחוי הוא אי ילולי הוא אי גנחוי וילולי שניזחם כאחד .

הפעיל יבל מי יבליני עיר מצור (תהלים ס, יא), יבלוה רגליה (ישעיה כג, ז), יבילו שי למזרא (תהלים ה, יב). ושלא נזכר פועלו ממנו יובל שי (ישעיה יח, ז), ובא בוקף בקמץ לאשור יובל (הושע י, ו), ענין הכארה . ויבא אותם בכלה²) חרגומו ואוביל יתהון לבבל . והולך מהרה³) יובל ואוביל בפחיע . ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז, ח), יבל פירוש פלג מים . וכן פלגים יבלי מים (ישעיה ל, כה), ואמר בחחלה פלגים ואחר כן פירוש שהם פלגי ט"ס . וכן ואני הייתי על אובל אולי (דניאל ח, ב), והאלף חמוררה יבול הי"ד וכבר כהכנהו בשרש אבל . ונתנה הארץ יבולה (ויקרא כו, ד), והארץ תתן יבולה (וכריה ח, יב), ואין בול יבול בגפנים (חבקוק ג, יו). ובחסרון הי"ד לבול עץ אסגוד (ישעיה מד, יט), כי-בול הרים ישאו לו (איוב ט, כ), ענינם ענין הכוארה ופרי וכל מוצא הארץ . ופירוש לבול עץ לענף, יגל יבול ביתו (שם כ, כח), פירוש הכוארה ביהו . ויש מפרשים קורח ביהו לפי שאמר גְּזֹרֹת ביום אפו (שם, כלומר שחיהנה נגרות אבני ביהו ויחרב משכבו על דרך הַהֲנִיחֵנִי לני אבנייה (מיכה א, ו). וכבר כחכנו בול הרים, לבול יובל עץ בשרש בול . והיה במשך בקרן הַיִּזְבֵּל (יהושע ו, ה), שופרות הַיִּזְבֵּלִים (שם ו, ח), אמר בו החרגום שפרייה דקרן דכריא . וכדברי רבותינו ז"ל (ראש השנה כו, ע"א.) מאי משמע דהאי יובל לישנא דדיכרא דהוא? דחניא אמר רבי עקיבא כשהלכתי לערביא רהו קורין לדכרא יובלא . והשופר עצמו נקרא יובל לפי שהוא של איל במשך הַיִּזְבֵּל חמה יעלו בהר (שמות יט, יג). וכן שנת החמשים נקראת יובל לפי שהיו הוקעין בה כשופר של איל, עד שנת הַיִּזְבֵּל יעבד עמך (ויקרא כה, ט), יזבל היא תהיה לכם (שם יבִּלְתָּ כה, י), לא יצא בַיִּזְבֵּל (שם כה, ל). או חרוץ או יבִּלְתָּ (שם ככ, ככ), הוא ורוג"ה בלע"ז⁴). ובמשנדה (עירובין פרק י, משנה ג.) חוחכין יבלת במקדש אבל לא במדינה . אבל יבלת זה הכתוב בתורה הוא האר לבהמה שיש לה יבלת כמו חרוץ שהוא האר והכתוב במשנה הוא שם דבר ליבלת עצמו .

פעל יבם כא אל אשת אחיך יבם אתה (בראשית לה, ח), לא אבה יבמי (דברים כה, ז), פירוש מי שלוקח יבם יבמחו שהוא אשה אחיו רהוא נקרא מיבם והוא נקרא יבם יבִּמְתָּ לָהּ והיא יבִּמְתָּ לָהּ מאן יבמי (שם), ונגזשה יבִּמְתָּ (שם כח, ח). וכן אשת היבם נקראת לה יבמה על שם בעלה

¹) Leviticus XXIII, 24. ²) Ezech. XVII, 12.
³) Numer. XVI, 46. ⁴) Hisp. verruga, (verruca).

הנה שבה יבִּמְתָּךְ (רוח א, טו). ואין יבִּמְתָּךְ יבִּמְתָּךְ מחובר מן יבִּמְתָּ כי אם מן יבִּמְתָּ כמו שכתבנו בחלק הרקדוק י .

יבש כי יבשו אפיקי מים (יואל א, כ), יבשו עצמותינו (יחזקאל לו, יא), יבשה הארץ (בראשית ח, יד), ויהי מקץ ימים ויבש הנחל (מלכים א' יז, ז), ויבש מקורו (הושע יג, טו), על משקל יאות מן יאת, הו יעצר במים ויבשו (איוב יב, טו). ורבי יונה כתב כי ויבשו בחירק הו"ו ונוח הי"ד ואנחנו לא מצאנוהו בן בספרים המדויקים כי אם בשוא הו"ו וחירק הי"ד . וחלקה אשר לא תמטיר עליה תיבש (עמוס ד, ז), עד יבשת המים (בראשית ח, ז), מקור בפלם יבשת מבלתי יבִּלְתָּ י"י (במדבר יד, טו), או יהיה שם" . והפעל הכבר אשר הוביש י"י את מי ים סוף (יהושע ב, י), הפעיל הובשתי עץ לח (יחזקאל יז, כד), והבישו כל מצולות יאור (וכריה י, יא), וגם הוא פעל יוצא . ורבי יונה שמהו בודד ואין צורך כי כן פירוש הפסוק ועבר בים צָרָה (שם), פירוש ועבר בים רוח צרה, והכה בים גלים פירוש והכה הרוח את גלי הים והובישו הרוחות כל מצולות יאור . וכבר אחר הַיִּבְשׁוּ גַרְם (משלי יז, ככ), גוער בים ויבשהו (נחום א, ד), פעל משפטו ויבשהו והי"ד הכרוכה היא י"ד הא"י"ת"ן וי"ד השרש נעדרת וכשנעדרה נשארה חנועה על הי"ד הנוספת . ורבי יהודה אמר בהפך זה . ויש אומרים כי משפטו ויבשהו מבנין הפעיל וכן דעת אדוני אבי ז"ל . והשם ונוולים על יבִּשָׁה (ישעיה מד, ג), ותראה הַיִּבְשָׁה (בראשית א, ט), יבִּשָׁה או הוא חאר . וכת"ו חמורת הה"א ויבִּשָׁת ידיו יצרו (תהלים יבִּשָׁת צה, ה). והחאר במשקל אחר עץ יבש (יחזקאל יז, כד), יבש נפשנו יבִּשָׁה (במדבר יא, ו), יבִּשָׁת מאד (יחזקאל לו, ב), הענין הזה ידוע שהוא ענין חורב . וענין אחר ל"א עתה יבִּישׁ יעקב (ישעיה כט, ככ), גם בִּישׁ לא יבִּישׁוּ (ירמיהו טו, ט), יבשו רדפי ואל אבִּשָׁה אני (שם יז, יח), על משקל יאות, יאותו מן יאת . והפעל הכבר הובִּשָׁת היום את פני כל עבדיך (שמואל ב' יט, ו). ואשר הם פעל עומד הַיִּבְשׁוּ אכרים (יואל א, יא), הגפן הובִּישָׁה (שם א, יב), על דרך משל כאילו יש לה בושח כשאינה נוחנת פריה כראוי . וכן הובִּישׁ תירוש (שם א, י), הַיִּבְשׁוּ חבמים (ירמיה ח, ט), כל הַיִּבְשׁוּ עַל עֵס לא יזעילו למו (ישעיה ל, ה), כחוב כשני נחים כאלף ובי"ד . כי הַיִּבְשׁוּ ששון מן בני אדם (יואל א, יב), כלים ענין כשח, ויש לפרש הגפן הובִּישָׁה, הוביש הירוש, ענין יובש והפסק .

יגב לכרמים וליזנגבים (מלכים ב' כה, יב), פירוש עובדי השדרה . והשם כרמים ויזנגבים (ירמיה יגב, לט, י), וכן אמר החרגום למהו מפלחין בחקלן וככרמין .

יגה אשר הִזְגָה י"י ביום חרון אפו (איכה א, יב), הפעיל כי יי הִזְגָה (שם א, ה), עד אנה תִּזְיִין נפשי (מכילת קעט, ע"ב .

(איוב יט, כ.), ושמתוך ביד מוֹנֵיךָ (ישעיה נא, כג.).
 נפעל והנפעל נוגי ממועד אספתי (צפניה ג, יח.), בתולתיה נוגזת
 (איכה א, ד.). ופעל ככד אחר וַיִּנְקֵה בני איש (שם ג,
 לג.), עיקרו וַיִּנְקֵה. ואדוני אבי וְלֹא כתבו מבנין הפעיל משפטו
 יָגֹזן וַיִּנְקֵה. והשם ונסו וַגֹּזן ואנחה (ישעיה לה, י). ומשקל
 תנוּגָה אחר תנוּגָת אמו (משלי י, א.). וענין אחר כאשר הִנְדָה
 מן המסלה. (שמואל ב' כ, יג.), פירוש כאשר הוסר מן
 המסלה. וכבר כתבנוהו בפרש הגר.

יגע יִגְעֵנִי בקראי נחר גרוני (תהלים סט, ד.),
 עד כי יִגְעֵה ידו (שמואל ב' כג, י), כי יִגְעֵתָּ בִי
 ישראל (ישעיה מג, כב.), אל תִּיָּגַע להעשיר מבינתך חדל
 (משלי כג, ד.), לא יִגְעֵנִי לריק (ישעיה סה, כג.), ויִגְעוּ
 הפעיל עמים ברי ריק (ירמיה נא, נח.). ופעל הכבד הוֹגְעֵתֶם
 יי בדבריכם (מלאכי ב, יו.), הוֹגְעֵתֶנִי בעונותיך (ישעיה
 פֶּעַל מג, כד.). וכבר אחר אל תִּיָּגַע שמה את כל העם
 יִגְעֵע (ירושע ז, ג). והשם יִגְעֵע מצרים (ישעיה מה, יד.),
 יִגְעֵע וכל יִגְעֵעָה (דברים כח, לג.). ומשקל אחר משיב יִגְעֵע ולא
 יבלע (איוב כ, יח.), כי דווא כולו קמוץ. ושם הרואר
 יִגְעֵע עיף ויִגְעֵע (דברים כה, יח.), כל הדברים יִגְעֵעִים (קהלת
 א, ח.), תארם בלשון יגיעה לפי שיש עמל ויגיעה לכל
 הסתעסק בהם. ומשקל אחר ושם ינוחו יִגְעֵעִי כח (איוב
 ג, יו.), יאמר האחר ממנו יִגְעֵעֵנִי ענין היגיעה ידוע כענין העייפות.

יגר יִגְרָתִי כל עצבתי (איוב ט, כח.), אשר אתה יִגְרָר
 מפניהם (ירמיה כב, כה.), ענינם ענין יראתי, ירא.

יד ויתן יד (בראשית לח, כח.), וישלח ידו (שם ח, ט.).
 ויחכן ששרש יד יָדָה, וממנו יָדוּ אליה (ירמיה ג, יד.),
 כלומר השליכו ביד, נתנו יד תחת שלמה (דברי הימים א'
 כט, כד.), כלומר נתנו ידם החתין להיורש ברשותו. וכן
 שים נא יָדְךָ תחת ירכי (בראשית כד, ב.), כי כן מנהג
 לנכנס ברשות אחר ובעבורתו. אנשי המלחמה אשר בְּיָדֵנו
 (במדבר לא, טו.), ברשותנו, וכן ולקחת בְּיָדְךָ עשרה לחם
 ונקדים (מלכים א' יד, ג.), כלומר ולקחת אותם עמך
 וברשותך. וכן ויקח את כל ארצו מִיָּדוּ (דברים כא, כו.),
 ברשותו, וכר טוב אדניו בְּיָדוּ (בראשית כד, י), ברשותו,
 בְּיָדֵם יוציאו (דברי הימים ב, א, יו.), ברשותם כי מי שהיה
 רוצה להוציא סוסים ממצרים, על ידי סוחרי המלך שלמה היה
 מוציא ולהם היו נותנים סחיר ההוצאת כי פרעה נתן אורזו
 המוציא לשלמה. וכלי רִקְדָשׁ ותצטרות התרועעה בְּיָדוּ
 (במדבר לא, ג.), ברשותו, מצרים נתנו יד (איכה ה, ג.),
 כלומר הושטנו ידינו למצרים להחזיק בידנו ולעורינו. וכן
 ומטה יָדוּ עמך והחזקת בו (ויקרא כה, לה.). תנה את יָדְךָ
 ויתן יָדוּ. (מלכים ב' י, טו.), לקיום הבריות, כי כן מנהג
 לקיים כל דבר נותן אדם ידו על ידו של חבירו על דרך
 חקעה לור כפך (משלי ג, א.). ואפשר להיות פירוש תננה

אח ידך להעלותו אל המרכבה אחר שאמר לו כי לבו ישר
 עמו אמר לו שיחן יד ויעלהו על המרכבה עמו. הַיָּד יואב
 אַתָּךְ בכל זאת (שמואל ב' יד, יט.), כלומר אם שם ידו
 ועצתו כדבר זה לצווחך. וכן אֲשֶׁר רִכְבָּה בְּיָד גְדֻלְהוּ
 (ירמיה מא, ט.), כלומר האנשים אשר היו על ידו ובעצרתו
 בארץ. ורבותינו וְלֹא פִירְשׁוּהוּ (נדה סא, ע"א.) כאילו על
 ידו ועצתו נחרגו, כיון שהירד לו לחוש לדבר יוחנן בן קרח
 ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו נהרגו על ידו. ולא היה
 בהם יָדִים לנוס רחנה והנה (יהושע ת, כ.), כלומר לא היה
 בהם כח ועצה לנוס. ופעלך אין יָדִים לו (ישעיה מה, ט.),
 אין לו כח והעמדה. מלאו יָדְכֶם היום (שמות לב, כט.),
 ומלאות יד אהרן וַיִּד בניו (שם כט, ט.), כמשמעו שימלא
 ידיהם מן הקרבנות. וכן מלאו יָדְכֶם היום, כאילו חקרבו
 קרבן כהרגכם איש בנו ואחיו. וכמו שהיד מוכנת לאדם
 לכל צרכיו כן נקרא המקום המוכן יד וַיִּד תהיה לך מחוץ
 למחנה (דברים כג, יג.), איש על יָדוּ לדגליוהם (במדבר
 כ, יו.), רחבת יָדִים (בראשית לד, כא.), והאתנות רעות
 על יָדֵיָּהֶם (איוב א, יד.), ורעו איש את יָדוּ (ירמיה ג, ג.),
 וַיִּרְדַּת מוֹזָה ומוֹזָה אל מקום השבת (מלכים א' י, יט.), הירדות
 האלו היו מקום טמיכת הורועות מוֹזָה ומוֹזָה כשהיה יושב בכסא.
 ראו נא חלקת יואב אל יָדֵי (שמואל ב' יד, ל.), כלומר
 סמוך לגבולי ולמקומי, אשר על יָדֵי ארננון (שופטים יא, כו.),
 בלכתו להשיב יָדוּ בנהר פרת (שמואל ב' ח, ג.), להשיב
 מקומו וגבולו. וכן הרגום יונחן כד אול לאשואה החומיה בנהר
 פרת. עם ארבות יָדֵיו (ישעיה כה, יא.), מקומוחיו. וכבר
 פירשתיו בשרש אָרַב יָדוּ ממש. יָד חזית (שם נו, ח.),
 כלומר במקום שראית ושכחת אהבת משככם. ויקרא לה
 יָד אבשלום (שמואל ב' יח, יח.), כלומר מקומו ומצבתו
 שהציב על שמו, והנה מציב לו יָד (שם א' טו, יב.), כלומר
 שמה מציב לו יד למערכותיו. וכן נקרא ציד הדלת יָד
 שתי יָדֵיָּהֶם לקרש האחד (שמות כו, יו.), לשתי יָדֵיָּהֶם (שם
 כו, יט.), לפי שהוא מקום לעמירת הדלת. וכן נקרא החלק
 יד שהוא מקום מוכן לאדם חלקו וארבע הַיָּדֵיָּהֶם יהיה לכם
 (בראשית מז, כד.), ממשאות כלם חמש יָדֵיָּהֶם (שם מג,
 לד.), עשור יָדֵיָּהֶם לי במלך (שמואל ב' יט, מד.). וַיָּדֵיָּהֶם לא
 שמש בנים (ויקרא טו, יא.), כל גופו רוצה לומר אלא לפי
 שנאמר ורחץ את כל בשרו יכול אף בית הסתרים כן תלמוד
 לומר וידיו מה ידיו בנראה אף כל גופו בנראה פרט לכיר
 הסתרים. ולפי שהכת והנכורה ביד אמר על המכה הנרה
 יָד יי הויה (שמות ט, ג.), מפני יָדְךָ בדר ישבתי (ירמיה
 טו, יו.), יָדֵי לילה נגרה ולא רחפונ (תהלים עו, ג.), הַיָּד
 יי תקצר (במדבר יא, כג.), כחו ויכלחו, וירא ישראל את
 הַיָּד הגדלה (שמות יד, לא.), כבדה מאד יָדֵי אלהים שם
 (שמואל א' ה, יא.), ורִדִיתָה יָד יי בכס וכאבותיכם (שם

יב, טו). וכל שאחריו כ"ח השמוש הוא מורה על המכה. וכן הנבואה שבאה בחוק ובכח היתה עלי יד י"י (יחזקאל לו, א), כה אמר י"י אלי בחזקת תיך (ישעיה ח, יב), ותהי עליו שם יד י"י (יחזקאל א, ג), על ידי דוד מלך ישראל (עזרא ג, י), כלומר במצותו ובשליחותו. והיר מצאנוהו בלשון נקבה ברוב ופעמים לשון זכר. והנה יד שְׁלוּחָה אלי והנה בו טגלת ספר (יחזקאל ב, ט), אל ירפו יְדֵיךָ (צפניה ג, טו), וזר יכתב ידו ל"י (ישעיה מד, ה). ויש אומרים כי ידו חסר כ"ח השירות ופירוש יחוב בידו ל"י.

יָדָד

יָדָד גורל (יואל ד, ג), בפלס רבבו משערות ראשי (תהלים סט, ה), רבבו דבריו משמן (שם נה, כב), ופירושו השליכו. כן כתבוהו רבי יהודה ורבי יונה ו"ל כי שרשו יָדָד בשקל קלז מנשרים (ירמיה ה, יג), רבבו דבריו משמן. ואדוני אבי ו"ל כתב ששרשו יָדָה מבנין הפעיל כמו יָדָד נִידו אבן בי (איכה ג, נב). יָדָד י"י (רבים לג, יב), אפשר שגורתו כן בסמוך וכמוכרת כמו נָכִיר, מזה לִידָדִי בבירתי (ירמיה יא, טו), פירושם ארוכ, אהובי. מזה יָדָדוֹת משכנותיך (תהלים פד, ב), ארוכות. והשם נתתי את יָדָדוֹת יָדָדוֹת נפשי (ירמיה יב, ז), את אהבת נפשי.

יָדָה

יָדָה אליה (ירמיה ג, יד), פירושו השליכו. ורבי יהודה אמר כי מעיקר זה גמול ידו הָדָה (ישעיה פֶּעַל יא, ח), בחמורת הי"ד בה"א. והפעל הכבד לִידָדוֹת את קרנות הגנים (זכריה ב, ד), להשליך. נִידו אבן בי (איכה ג, נב), משפטו נִידו, פירושו וישליכו. ובהעדר פ"א הפעל נשארה תנועה על י"ד הא"ח"ן. ולדעת אדוני אבי ו"ל הפעיל הוא מבנין הפעיל ומשפטו נִידָדוֹת. והפעל הכבד הנוסף הוא בענין אחר הוֹדָדוֹת לך אלהים (תהלים עה, ב), גם אני אֹדָדָה בכלי נבל (שם עא, כב), יודו שמך גדול וגורא (שם צט, ג), הודו רי"י כי טוב (שם קו, א), ויעלו לבי ומשירי אֹדָדָנִי (שם כח, ז), על כן עמים יְהוֹדוּךָ (שם מה, יח), יְהוֹדָה לתפלה (נחמיה יא, יו), ענין השבח וההודאה. והשם הִידָדוֹת או מקור על הִידָדוֹת הוא זאחיו (שם יב, ח), ובא דגש תמורת נח הודות כמו דגש אל נולדו להרפא (רברי דהימים א' כ, ח), יום הולדת אוהך (יחזקאל טו, ד), ואף על פי שנכתבה הי"ד בהִידָדוֹת כי כן נכתבה הו"ו בנולדו להרפא שהיא פ"א הפעל ואף על פי כן נדגשה הלמ"ד לחסרון פ"א הפעל. וטוב מזה שנאמר כי דגש הירות להדגיש הי"ד ולפאר קריאתה כי אינה דומה לו"ו נולדו כי הו"ו אף על פי שהיא נכתבה אינה נקראת והיא כאילו אינה ולפיכך נדגשה הלמ"ד לחסרונה אבל י"ד הירות היא נקראת אבל לא הורגה קריאתה נכרת על הכיאר אם לא נדגשה. ומשקל אחר תוֹדָה תוֹדָה וקול זמרה (ישעיה נא, ג). ולוקח השם ממנו אֹדָדָה יְהוֹדָה את י"י על כן קראו שמו יְהוֹדָה (בראשית כט, לה). ולפי שיעקר מלכות ישראל וקרנם החזק יהודה נקראו כל ישראל

יהודים ואל הַיְהוּדִים ככתבם (אסתר ח, ט), ודהחזיקו יְהוּדֵי בכנף איש יְהוּדִי (זכריה ח, כג). וכן נתיחס לשון הקדש בו ואל תדבר אלינו יְהוּדִית (ישעיה לו, יא).* ונבנה פועל ממנו כשוכ מהאומות לדת היהודים ורבים מעמי הארץ מְתִיבָדִים (אסתר ח, יו). וענין אחר ומזְדָה ועזב ירחם הַתְּיָדָה (משלי כח, יג), וגם אני אֹדָדָה (איוב ט, יד), או יְהוּדָה אורך מענין השני. יוֹדָדָה אחיך (בראשית מט, ח), פירוש יודו לך שאתה ראוי למלך עליהם. וההפעל הַתְּיָדָה התפעל אשר חטא עליה (ויקרא ה, ה), וְהַתְּיָדָה את חטאתם אשר עשו (במדבר ה, ז), לשון הודו ידוע. ומוזה הענין זבח לאלהים תוֹדָה (תהלים ג, יד), הובח שמחודה עליו עונותיו נקרא תודה, אבל לא היה לו תורת חטאת ואשם אלא תורת שלמים שהתוֹדָה לא היחה נאכלת אלא ליום ולילה. ואף על פי שהירה בא הובח הזה על עונות לא היה לו תורת חטאת ואשם לפי שהחטאת והאשם באים על עון מיוחד וזה הובח היה אדם מכי"א אוהו על כל עונותיו כשהיה רוצה להתודות ולשוב לדרך הטובה. ויש אומרים כי היה אדם מכי"א אוהו הקרבן כשנעשה לו נס ולכן נקראת תוֹדָה שהיה מודה לאל על הנס שנעשה לו. אם על תוֹדָה יקריבנו והקריב על זבח התוֹדָה (ויקרא ו, יב). שתי תוֹדָת גדולת (נהמיה יב, לא), פירוש שני לחמי תודה שהיו חסך כמו שכתוב על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו (ויקרא ז, יג). ואמר גדולות כי כמזה היו שלשה מינים חלות, קִיקִין וְרִבִּיקָה, וְהַתְּמִץ לא היה כי אם טין אחד, הנה טין התְּמִץ כנגד שלשה מיני מצה לפיכך קורא אותם גדולות. ורבי ירודה ורבי יונה שמו בענין אחר שתי תוֹדָת גדולת וְהַתְּיָדָה השנית (נחמיה יב, לח). ופירשם רבי יונה לשון קהלה וקהלות. ורבותינו ז"ל פירשו כמו שכתבתי, שאמרו במשנה פרק שני דשבועות (משנה א', יד, ע"א)... אין מוסיפין על העיר ועל העורות אלא בבית דין של שבעים ואחד ובשתי חודות ובשיר ובית דין מהלכין ושתי חודות אחריהן... הפנימית נאכלת והחיצונה נשרפה וכו'. וקאמר בגמרא (שם טו, ע"א) חטא שתי חודות שאמרו בלהמן ולא בבשרן. מנא הני מילי?

יָדָע

ושמואל טרם יָדָע את י"י (שמואל א' ג, ז), ולא יָדָע יעקב (בראשית לא, לב), לא יָדָעְתִּי את י"י (שמות ה, ב), המעתיק הרים ולא יָדָעִי (איוב ט, ה), והאדם יָדָע את חוה (בראשית ה, א), וכל אשה יָדָעֵת איש (במדבר לא, יו), אשר לא יָדָעִי איש (בראשית יט, ח), יָדָעְתִּי כי כל תוכל (איוב טב, ב), ואתה אמרת יָדָעְתִּיךָ בשם (שמות לג, יב). וְאֹדָדָה לַמַּעַן אֲמַצָּא חן בעיניך (שם לג, יג). לא יָדָעְתִּי נפשי שמתני (שיר השירים ג, יב), פירוש לא הרגשתי בעצמי עד ששמחתי מרכבות עמי נריב, וכן המעתיק הרים ולא ידעו לא הרגישו עד שהעתיקם.

וכן תבואהו שואה לא ידע (תהלים לה, ה), מרה אדם ונתדעהו (שם קמד, ג), כלומר שאתה משגיח עליו ופונה על עונו. והשם כי מלאה הארץ דעה את יי (ישעיה יא, ט), או הוא מקור והוא הנכון מפני מלת את: וכן לדעה דעה מה יעשה לו (שמוח ב, ד), מקור. ורעו אתכם דעה והשכל (ירמיה ג, טו), שם. והקבוץ תמים דעות עמך דע (איוב לו, ד), ובליא ה"א הנקבה דע, אשא דעי למרחוק (שם לו, ג), והקבוץ מפלאות תמים דעים (שם לו, טו). דעת ומשקל אחר ונדעת לנפשך ינעם (משלי כ, י), ונדעת מחרוץ נבחר (שם ח, י), ונדעת שפתי ברור מללו (איוב לג, ג), ופירושו ודעת ברור שפתי מללו. וכבר נרחבנו הדומים לו בחלק הרקדוק¹. ובא בלשון נקבה ישוטטו רבים ותרבה הדעת (דניאל יב, ד), פליאה דעת ממני (תהלים קלט, טדע ו). ומשקל אחר מדע והשכל (דניאל א, יו), ויחנן ששרשו נדע בראית הארמיה מנדע, הנדע², או יהיה שרשו נדע בפל"ס מצב, מצע, ופירוש ומביני מדע (שם א, ד), מחשבה שהיו מבינים מה שבלב האדם כמעט רמו. וכן גם במדעך מלך אל תקלל (קהלת י, כ), במחשבתך. ואמרו במלת מדוע שרוא מורכב מן מה דוע ונבלעה הה"א ודוע בשקל בול הרים (איוב מ, כ), שהוא כמו יבול, ועוד נזכרנו בפעל בשרש מדע. והנפעל לא נודע מי הכהו (דברים כא, א), ולא נודע כחו (שופטים טו, ט), ונדע יי למצרים (ישעיה יט, כא), ושמי יי לא נודעתי (שמוח ו, ג), פירושו ובשמי יי לא נודעתי. כי נודע דור ואנשים אשר אתו (שמואל א' כב, ו), כלומר נודע ונחפרכם באי זה מקום היו. ונדע לי יי (זכריה יד, ו), ונדע כמביא למעלה (תהלים עד, ה). ופירש הפסוק אומר בנין ביהך שנבנה להוד ולחפארת כי כל מי שהיה מביא קרדום בסבך עץ בעצי הלבנון לחטוב הארזים ולהביאם לבנין הבית היה נודע כאילו מביאם למעלה לפני כסא הנכבד, ועתה פתוחי הוהב שעל הקירות בכשיל וכלפות יהלומון הצרים ומחללים משכן שמך בחוררת אפק על עמך. כן פירש אדוני אבי ז"ל. ומעקש דרכיו ונדע (משלי י, ט), ואחרי הודעי ספקתי על ירך (ירמיה לא, יט), פירוש אחרי שהכרתי בעצמי והכרתי המעשים הרעים שעשיתי נחמתי בי התפעל וספקתי על ירך. וההתפעל פה הודע יוסף (בראשית מה, א), במראה אליו אנתודע (במדבר יב, ו). והפעל הכבד דהפעיל ואתה לא הודעתי (שמוח לג, יב), הודיעו בעמים (תהלים קה, א), הודע את ירושלם (יחזקאל טו, ב), לימנות ימינו כן הודע (תהלים ז, יב), וגבוה כמרחק ונדע (שם קלח, ו). וכבר כתבנו דקדוקו בחלק הרקדוק בשרשו ובשרש יטב³, ופירושו אדוני אבי ז"ל כך כי רם יי ושל יראה

כלומר רם הוא בשמים ויראה השפל בארץ וגבוה הוא ומרחק ונדע מהשמים ידע הנסחרוח וידועם למי שירצה. ואת הנערים יודעתי (שמואל א' כא, ג), כמו הודעתי או יהיה מבנין פעל כבד. ושלם נזכר פעלו מבנין דהפעיל או הודע אליו חטאתו (ויקרא ד, כג), והחלם חמורח הפעל שורק. והפעל הדגוש ידעת שחר מקומו (איוב לח, יב), פעל אלופי ומידעי (תהלים נה, יד), כלומר שהודעתי אוחו סודי ומצפוני. וכן ומידעיו וכהניו (מלכים ב' י, יא), כלם ענין ידיעה וידוע הוא. ובהם בענין ההכרה וההרגשה. וכן אשר הם בענין המשגל, והכל ענין אחד ענין ידיעה. ולפי שקרוב האדם ואשר הוא ממשפחתו יודעו ומכירו נקרא כן המשפחה מנדע, ולנעמי מנדע לאשה (רוח ב, א), ומדע מנדע לבינה תקרא (משלי ו, ד), הלא בועז מדעתינו (רוח ג, ב), חסר מ"ם הקשור ומשפטו ממודעתנו, כלומר ממשפחתנו, וקמץ התי"ו מקום צירי. ויהיה שם המשפחה מנדעת בשקל מנדעת מולדת. ושם רבי יהודה בענין אחר ונדע בהם את אנשי סכות (שופטים ח, טו). וכן רבי יונה כתבו בענין אחר. וכתב בו עוד ובקרב כסילים תנדע (משלי יד, לג), והוא ענין שמפרשים בהן מענין שבירה ואיבוד. וכן מפרשים מזה וידוע חולי (ישעיה נג, ג), שבור החולי. וכן ונדע אלמנותיו ועריהם החריב (יחזקאל יט, ו). וחרגום יונת ואצדי ברניהיה. ומעקש דרכיו ונדע (משלי י, ט). וכן פירש רבי יונה מזה למנות ימינו כן הודע (תהלים ז, יב), כלומר לפי ימי חיינו יסרנו, אמר דך בקשה אלהי אל חרבה מוסרינו, כי ימי חיינו מועטים אך יסרנו לפי ימי חיינו. ואין צורך להוציא אלו המלות מענינם, כי פירוש ונדע בהם שהודיע להם פשעם ועונם בהם ועל שם סוכות שהיתה שם העיר שבטחו בה שהיתה בצורה יסרם בקוצים ששקמם סכות כמו ההמלא בשפלות עורו (איוב מ, לא), וכן ובקרב כסילים תנדע הפך בלב נכון הנוח חכמה, כי החכמה שהיא בלב אדם נבון ומשכיל חנוח בו ולא יודע עצמו שהוא חכם ואינו מדבר בזה ומוציאה בכל מקום שהוא כי אם לעת הצורך, אבל דבר חכמה בקרב כסילים יודיעו אותה לכל אדם כלומר שהם יודעים כך וכן. וזה דומה למה שאמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא פה, ע"ב), אסתירא כלגניא קיש קיש קריא. ופירוש למנוח ימינו כן הודע למנין ימינו שהם קצרים ושבו ומעטו סאלף שנים עד שבעים, כמו שכחוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה (תהלים ז, י). עורנו בלימוד החכמה והודיענו דרכיה ואו נביא ונקנה לבב חכמה בעורתך, כמו שאמר דרכי יי הודיעני (שם כה, ד). ופירוש ונדע כמביא למעלה כמו שפירשנו. ופירוש וידע אלמנותיו ועריהם החריב כתב אדוני אבי ז"ל בו ונדע אדם עוד את אשרו (בראשית ד, כה), כלומר היה הורג האנשים ושוכב עם אלמנותיהם, והוה ועריהם החריב כי לא החריב הוא עריהם בידים

1) מכלול נו, ע"א. ק, ע"ב 1)
2) Daniell II, 30. 5, 12.
3) מכלול קג, ע"ב 1)

אך זה שרזיה עושה היה חורבן עולם . וכן נאמר עליו בדברי הימים ותועבותיו אשר עשה (דברי הימים ב' ל', ח.). וכן וידוע חולי שהוא ידוע ומוחזק לכל כי הוא בעל חליים . ופירוש ומעקש דרכיו ינדע אמר הלך בחם ילך בטח מי שהולך חמים ילך בטח ולא יפחד מבני אדם אך מעקש דרכיו ינדע ויתפרסם לבני אדם ולא יוכל לדהתכסות מהם כמעשיו הרעים ולא יוכל להיות בטח . וכן ומודיעים להלל (דברי הימים ב' כג, יג.), פירוש שהיו יודעים לשורר ולתהלל ידעני היטב ומודיעים לשאר אחיהם הלויים . אוב אי ידעני (ויקרא כ, כו.), פירשו רבותינו ו'ל סנהדרין סה, ע"כ.), זה המניה עצם ידוע בפיו ומדבר מאליו . ופירוש ידוע חיה ששמרה ידוע .

יהב השלך על יי יקבץ (תהלים נה, כג.), כלומר אשר נתן לך עד היום השלך עליו צרכך והוא יכלכלך **יקב** כמו שכלכלך עד הנה . או ירחק שם כלומר מתנורחך השלך אל יי והוא יכלכלך . ורבותינו ו'ל פירשוהו לשון משא ומטענה . לקחוהו מלשון ארמי באמרם (ראש השנה כו, ע"ב.) לא הו ידעי רבנן מאי השלך על יי ירחק שמעוה לההוא טייעא דקאמר לההוא נכרא שקול יחביך ושדי אנמלאי . קבץ נרדה ונבלה שם שפתם (בראשית יא, ג.) קבץ נלכנה לבנים (שם יא, ג.) קבץ נא אבא אליך (שם לח, טו.), כלומר חן עוור או עצה . וגםמכה המלה הזאת לנקבה ולרבים ואף על פי שהוא לשון זכר לפי שאינה צווי ממש על נתינת הרבר לפיכך שמו המלה במקום מקור או שם כאילו אמר צריך הרבר הזה לחת בו עצה או נתינת עצה או עזר והרגילו המלה על ענין הוסנה וזירו אחד לחבירו על המעשה . וכן לשון הליכה בזה הענין כמו לקבץ נא אנסכה בשמחה (קהלת ב, א.), לכו ונמכרנו לישמעאלים (בראשית לו, כו.), לקבץ נשקה אח אבינו יין (שם יט, לב.), לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבורת (ירמיה יח, יח.), לכו ונכהו בלשון (שם). ולפי שההליכה זירו והישיבה עצלה נאמר הזירו בלשון הליכה . אהבו יהבו (דחשע ד, יח.), פירוש אהבו תמיד לומר חנו, רחבי הפטפתת אשר עליך (רות ג, טו.), כלומר הבי אותה לאחד שיאחו עמך בה כרי לשום בה השעורים .

יהיר יהר זר יהיר לץ שמו (משלי כא, כד.), גבר יהיר ולא יגוה (חבקוק ב, ה.), פירוש גם רוח כי הוא ידוע ועושה הרע בודון בנסות הרוח . וכן בדברי רבותינו ו'ל (סנהדרין צח, ע"א.) אי בטלי יהירי בטלי אמושי .

יום יום מלח יום ידוע, פעמים היא זמן היות השמש על הארץ לבד, כמו ויקרא אלהים לאור יום (בראשית א, ה.), כל היום ההוא וכל הלילה (שמות י, יג.), וכן רבים, ופעמים כולל היום והלילה ויהי ערב ויהי בקר יום

אחד (בראשית א, ה.), שמור את יום השבת לקדשו (דברים ה, יב.), וכמוהם רבים . וכדכפל המ"ם יורה על זמן השמש לבדו, או יזמם ולילה (כמדבר ט, כא.), יזמם יזמם יצוה יי חסרו (תהלים מב, ט.), לא ימיש עמוד הענן יזמם (שמות יג, כב.), וכן כולם. או יזמם (שם כא, כא.), פירושו שני ימים . והקבוץ ימים רבים (אסתר א, ד.) . ושם הנח שהיה עם החלם כמלת יום קמץ גדול ברכים . וכן ראש ראשים, אבל בהסמכו יאבד הנח מה שאין כן בראשים כי הוא נכתב בו הנח, כל ימי אשר ישכון הענן (במדבר ט, יט.), שנתים ימים (בראשית מא, א.), פירושו שנים שלמים, וכן חדש ימים (שם כט, יד.), כי לא חשלם לנו החדש והשנה כי אם ביום שלם לא במקצת היום, ולפיכך נקראה השנה ימים . תשב הנערה אתנו ימים או עשור (שם כד, נו.), פירוש שנה או עשרה חדשים . וכן או יזמם או חדש או ימים (כמדבר ט, כב.), ימים תהיה נאלתו (ויקרא כה, כט.), למועדה מן ימים (שמות יג, י), משנה לשנה, עשרת כסף לימים (שופטים יז, י), לשנה . ויש מפרשים כן לשלשת ימים מעשרתים (עמוס ה, ד.), כמו שנאמר מקצה שלש שנים חוציא את כל מעשר חבואתך (דברים יד, כח.) כלומר יאף על פי שהביאו זבחיכם כראוי מה יועילו אחר שהרבו לפשוע כמו שאמר במקום אחר אני יי שונא גול בעולה (ישעיה סא, ח.). אשר ישב דוד בשדה פלשתים ימים וארבעה חדשים (שמואל א' כו, ג.), שנה וארבעה חדשים . אבל קשה הוא לפרש זה ימים שנה כי היאך היו כל הענינים ההם אשר היה לשאול עם דוד בח' חדשים? כי שתי שנים שלך שאול לבד . ויש לפרש כי ארבעה חדשים וימים מן החדש החמשי היה בשדה פלשתים ולא זכר מנין הימים . וכן אמר החתום יומין וארבעה ירחין . ועדיין נשארה שאלה מה שאמר אביש אשר היה אתי זה ימים וזה שנים (שם כט, ג.), ויש לפרש אשר היה אתי זה ימים ואני מכירו לטובה כאילו היה אתי זה שנים . ויאמר יום על העת ביום הכתי כל בכור (כמדבר ה, יג.), פירוש בעת, יום צעקרוי כלילה נגדך (תהלים פח, כ.), והיה ביום ההוא טרש ישי אשר עמד לנס עמים (ישעיה יא, י), וחרה אפי בו ביום ההוא (דברים לא, יג.), היום הזה יום בשדה (מלכים ב' ג, ט.). ופעמים יבא עליו כ"ף האמתי השבעה לי ביום (בראשית כה, לג.), כלומר העת הזאת . וכן כי אתו כהיום תמצאון אתו (שמואל א' ט, יג.), כלומר זאת השעה תמצאון אותו . וכן קטר יקטירו ביום החלב (שם ב' טו.). אבל ויהי כהיום הזה ויבא הביתה (בראשית לט, יא.), היא כ"ף הדמיון ופירושו ויהי יום אחד כהיום ויבא הביתה לעשות מלאכתו כי היו לו ימים קבועים לעשות מלאכה בבית או לחשוב חשבונות . ויחבר יום בלשון נקבות זכור ימות עולם (דברים לב, ג.).

כימי נח זאת לי (ישעיה נד, ט), נמצא במקצת ספרים מדויקים מלה אחת. וכן חרנום יונחן כיומי נח.

יון יון משיט הינן (תהלים ט, ג), בשקל עקב. ובסמוך טבעתי ביון מצולה (שם טט, ג), ענינו כמו טיט ואף על פי שנסמך אליו. וכן ארמית עפר (דניאל יב, ב).

יון ב'ו נעלמת בקריאה עיניו ביונים על אפיקי טים (שיר השירים ה, יב), פירושו כעניי יונים, עיניך יונים (שם א, טו), פירושו עיניך כעניי יונים, וכיונים אל ארבותיהם (ישעיה ס, ת), ביוני הגאות כלם המורת (יחזקאל ו, טו), וכיונים הגה נהגה (ישעיה נט, יא). והנפרד ל'א מצאנו יונה הזכר. והנקבה בני יונה (ויקרא יב, ה), יונתי בחנוי הסלע (שיר השירים ב, יד). ואמר בני יונה לפי שהקטנים מן היונים הם הכשרים לקרבן. אבל הנפרד הזכר נאמר מן יונים יון, כמו מן תורים תר. וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל (סנהדרין כה, ע"א) אי תקדמיה יונך ליון.

יום כל אשר יזמו לעשות (בראשית יא, ו), פירוש כל אשר חשבו. וענין יום וזמם אחד הם.

פעל יון סוסים מיונים (ירמיה ה, ח), ענינו כמו מזוינים מן כלי זין. ורבי יעקב בן אלעזר כתבו בענין מזון.

יוע יוע לא יחגרו ביוע (יחזקאל טד, יח), במקום היועה. ולשון ויעה ידוע בדברי רבותינו ז"ל. ואמרו (ובחסיות, ע"ב) מאי לא יחגרו ביוע? אמר רבבי ל'א יחגרו במקום שמויעין. כדחגיגה כשהן חוגרין אין חוגרין לא למטה ממחניהם ולא למעלה מאציליהם אלא כנגד אצילי ידיהן. וכן חרנום יונה ולא יסרון על חרפיהון על לבהון יסרון. בצועת אפיק תאכל לחם (בראשית ג, יט), כלומר בעמל גדול, כי ביגיעה תצא זיעת הפנים.

יחד בקהלים אל תחד כבודי (בראשית טט, ו), זכרתי אותו בשער אחר. רך ויחד לפני אמי (משלי ה, ג), ורק היא יחידה (שופטים יא, לד), ידוע. והם מענין אחד. ונקראת הנשמה יחידה, מיד כלב יחידתי (תהלים כב, כא), לפי שהיא יחידה כנגד חלקי הגוף וכחותיו שרם רבים ואינם יחד ממינה. יחד יבאו גדודיו (איוב יט, יב), ויחידו יהיו תמים אל ראשו (שמות לו, כט), וגם זה מענין אחד כי כשיחברו רבים נראים כאחד. ועל דעתי כי י"ו יחדו הוא סימן הרבים על יחיד כמו עליו. אלו. ואף על פי שאין בו י"ד כרוכ הרי מצאנו עליו בשמים ירעם (שמואל א' ב, י) בלא י"ד. וכן יחדיו נמצאו ביו"ד שלשה, יחידיו נפלו שניהם (ירמיה מו, יב), כי גם המה הפנו נסו יחידיו (שם טו, כא), כי מלכם בגלה ילך כהניו ושריו יחידיו (שם טט, ג), ולפי פועל שנחבק בו היחידות והרבותי נאמר כן. והפעל הכבד יחד לכבי ליראה שמך (תהלים פו, יא). ברזל ברזל יחד (משלי כו, יז) כחכונה בשרש קדה.

פעל יחל ויחלו לקים דבר (יחזקאל יג, ו), ויחלו כמטר לי

(איוב טט, כג), כאשר יחלנו לך (תהלים לג, כב), ולא יחל לבני אדם (מיכא ה, ו), יחל ישראל אל י"י (תהלים קל, ו). זכר דבר לעבדך על אשר יחלתיני (שם קט, מט), יוצא לשלישי רצה לומר נתח לי תוחלת שאמרת לי שאיחל לך, וכן ויחלו לקיים דבר רצה לומר שנותנים תוחלת לעם לקיים דבר נבואהם אשר הוא שוא וכוב. ויחל עוד (בראשית ח, י), משפטו ויחל, ובא על דרך ויבטוהו (נחום א, ד). או יהיה ויחל משרש חיל כמו שכתבנו אורחו בשער. לי שמעו ויחלו (איוב טט, כא), בא כן בהפסק כמו הטיבו כל אשר דברו (דברים ה, כה), ורגש הלמד לחפאת המלה כמו הדלו פרוון בישראל דרלו (שופטים ה, ו), ונחזה פ"א הפעל והוסב החירק ב"ו כמנהג נפעל אותיות השימוש עם הי"ד ברוב. והנפעל ותרם כי נזחלה אבדה תקותה (יחזקאל יט, ה), פירוש כי עמדה ימים רבים בתוחלת והנה אבדה תקותה. וכן ויחל עוד שבעת ימים בראשית ח, יב), שעמד בתוחלת השבעה ימים הראשונים ועוד שבעת ימים אחרים. ואדוני אבי ז"ל פירוש ותרם כי נזחלה בהפך התוחלת כלומר כי אבדה תוחלתה. וכן אמר כי ויחל עוד שבעת ימים אינו מבנין נפעל כי אם מבנין החפעל וכשפטו ויחל ולולי החי"ת הירד נרגש, כי לא יהיה בבנין אחד דבר והפכו כי אם בשני בנינים ישרש וישרש. ואחר שהנפעל מזה ענינו בהפך התוחלת ראוי להיות ויחל מבנין החפעל. וטוב היה מה שאמר אם הי"ד היחיד פתוחה, אבל מצאנוה קמוצה כמשפט הא"ת"ן מבנין נפעל כמו שכתבנו בפעל בחלק הדקדוקי. והפעל הכבד הן הזחלתי לדבריהם (איוב לב, יא), והזחלתי כי לא ידברו (שם לב, טו), לא בן אחילה לפניך (שמואל ב' יח, יד), כלומר לא טוב שאארך לפניך ואחיל שתלך ותכהו, אני בעצמי אלך ויקח שלשה שבטים. מעי מעי אחילה (ירמיה ה, יט), אפשר שיהיה זה מענין חיל כיולדה (תהלים סח, ו). ויהיה יחל וחיל בענין אחד כלומר אתן חיל למעי מרוב דאגתי והמיתתי. או פירושו אכאב ואחיל מכאב מעי ומכאב קירות לבי. או יהיה מענין זה השרש עצמו וכן הפירוש אמרתי שאתן תוחלת למעי כי עדיין יקו הטוב אף על פי שהן עתה ברע והנה קירות לבי הומרו לי ולא אוכל להחריש ולשחוק משאנתי והמיתתי. והשם תוחלת ממושכה (משלי יג, יב), הן תוחלתו נכובה תוחלת (איוב מא, א).

1) סכלול קב, ע"א: יחל הנפעל נזחל וכי... וכתב אדוני אבי ז"ל כי ויחל עוד מבנין החפעל עקרו ויחל ואלו היה מבנין נפעל כאשר כתבוהו רבי יהודה ורבי יונה הירד ויחל ב"ו כי בבנין נפעל תהפך הי"ד פ"א הפעל לוי"ו נראית בעתידים לעולם, ובהחפעל פעם ביו"ד פעם בוי"ו כמו ויחל, ויחל ויחל וטוב מה שאמר אם הי"ד הייתה פתוחה אבל מצאנוה קמוצה כמשפט הא"ת"ן מבנין נפעל כמו שכתבנו סב, ע"א, צח, ע"ב.

פעל יחם יחמתני אמי (תהלים נא, ו), פירוש יחמה ממני . בעת יחם הצא: (בראשית לא, י), ליחמנה בטקלות (שם ל, מא), וכבר זכרתי דקדוק ליחמנה בחלק הדקדוק בנחי הפ"א בשרשוי). והפעל הקל ייחמו הצאן אל המקלות (שם ל, לט), וייחמנה בבאן לשתות (שם), ענין חמימורה נפעל ויחם ויחם (שם), בענין אחר . והנפעל הנחמם באלים (ישעיה נג, ה). ודקדוקו זכרנו בחלק הדקדוק² . ולפי שיחמם האדם בעת כעסו וכן הכעס מרוב חמימות האדם הוא נקרא חמה הכעס חמה חמה אין לי (ישעיה כו, ד), בפלס דעה עצה . ונחבב באל"ף ויצא פחמא גדלה (דניאל יא, מד) . ברחוץ הליכי פחמה (איוב כט, ו) . כחבנו בשרש חמא כי הוא כמו חמאה . ובסמוך חמת מלך מלאכי מות (משלי טו, יד), וחמת המלך שככה (אסתר ו, י), בפלס עצת י"י³ . והקבוצ שארית חמת תחגר (תהלים עו, יא), בפלס עצות מרחוק⁴ וכבר פירשנו פסוק שארית חמת החגר בשרש חגר . חמת למו כדמות חמת נחש (תהלים נח, ה), לפי שברוב כעס האדם ידמה כי יטיל ארס מפיו ומפניו כמו הנחשים שיטילו ארס בהתרגום . חמת תנינם יינם (דברים לב, לג), אשר חמתם שתה רוחי (איוב ג, ד) . ורבי יונה כלל עם אלו המלות מספח חמתך (חבקוק ב, טו) . וכבר זכרנו אורחו בשרש חמת מן חמת מים (בראשית כא, יד), והוא הנכון . זכרנו כל אלו בשרש חמה, והנכון להיוחם מזה השרש למעם שפירשנו .

יחף יחף והוא הולך יחף (שמואל ב' טו, ל), תאר . וכן מנעי רגלך מיחף (ירמיה ב, כה), ופירושו מהלך יחף או הוא שם . יחף נקרא מי שאין לו מנעלים ברגליו .

התפעל יחש ולא להתנחש לבכרה (דברי הימים א' ה, א), כלם התניחשו (שם א' ה, יו), הפתניחשים ולא יחשו נמצאו (עזרא ב, סב) . והשם ואמצא ספר היחש (נחמיה ו, ה), ענין ידיעת המשפחה מאבות* .

יטב וייטבו דבריהם (בראשית לד, יח), ויתיטב הנערה בעיניו (אסתר ב, ט), ויתיטב לי"י משור פר הפעיל (תהלים סט, לב) . והפעל הכבד הטיבו כל אשר דברו (דברים ה, כה), הלא דברי ייטיבו (מיכה ב, ו), מה תיטיבי דרכך (ירמיה ב, לג), ואלמנה לא ייטיב (איוב כד, כא), בהנעת היוד, המה טיטיבים את לבם (שופטים יט, כב),

וגם הטיבו אין אותם (ירמיה י, ה), ויתטיבתי מראשותיכם (יחזקאל לו, יא), פירוש איטיב אחריהם מראשותיכם . ודקדוק המלה כחבנו בחלק הדקדוק¹ ליתטיב באחריתך (דברים ח, טו), להרע או להטיב (ויקרא ה, ד), ודרשת הטיב (דברים יו, ד), כלומר מאד מאד . וכן הטיב חרה לך (יונה ה, ט), ואכת אתו טחון הטיב (דברים ט, כא), כי ייטב אל אבי את הרעה עליך (שמואל א' כ, יג), כלומר אם ישר בעיני אבי ואם יהיה טוב לפניו להביא את הרעה עליך וגליתי את אונק . וכן על הרע כפיה ליתטיב (מיכה ג, ג), וכן מה תיטיבי דרכך (ירמיה ב, לג) . פתטיבו את הנורת (שמות ל, ו), פירוש בחקנו, כלומר כשיהיה מרשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה חוזה אפרן במחתה בבקר והיה מחקן הנרות והיה מיטיבן בכל בקר ובקר . וכן ויתטיב את ראשה (מלכים ב' ט, ל), ותחקן . והשם פטיב שדהו ויטיב כרמו (שמות טיטיב כב, ד), כלם ענין טוב והם שני שרשים וענין אחר .

יין ויין לנסך רביעית ההין (כמדבר טו, ה) . ובסמוך ויין ישתו ויין נסיכם (דברים לב, לח), חמת תנינם וינם (שם לב, לג), אשקך מיין הרקח (שיר השירים ח, ב), את כוס היין החמה (ירמיה כה, טו), השקיתנו ויין תרעלה (תהלים ס, ה), בכלם חסר הנסמך מיין ויין הרקח, היין ויין החמה, ויין תרעלה . פנין הטוב (שיר השירים ג, י), נסמך אל החמר עצמו כמו אל המלך חזקיהו פחיל פכר (ישעיה לו, ב), אל מי הפקרים (כמדבר ה, כג) . ויחכן לפרש מיין הרקח תאר ולא יהיה חסר הנסמך . וקבוצ ויין מצאנו בלשון נקבורה ברברי רבותינו ו"ל (שקלים פרק רביעי משנה ג), יינות, שמנים ופלותות, ידוע .

יכח והזכח אברהם את אבימלך (בראשית כא, כה), הפעיל ויזכח אמש (שם לא, מב), ומשבותיך תזכחך (ירמיה ב, יח), דרכי אל פניו אזכח (איוב יג, טו), המיראתך יזכחך (שם כב, ד), פירוש יזכח עמך כלומר יטעון עמך . הזכח תזכח (ויקרא יט, יו), הלהזכח מלים תחשבו (איוב ג, כה) . ושלא נזכר פעלו מסנו והזכח הפעל במכאוב על משכבו (שם לג, יט) . והנפעל שם יזכח נזכח נפעל עמו (שם כג, ו) . ואת כל נזכחת (בראשית כ, טו), פירוש הם דברי משה אמר כי עם כל אלה הדברים שארעו לה באמרה אחי הוא עם פרעה ועם אבימלך נזכחה שרה ונוסרה מאמור אחי הוא . ו"ו ונזכחת כ"ו וישא אברהם את עיניו (שם כב, ד) . וההתפעל ועם ישראל יתזכח (מיכה התפעל ו, ב) . והשם ביום תזכחה (הושע ה, ט), ביום שהזכחת תזכחה כמדבר בשבטי ישראל כשהיו כלם כאחד הודעתי להם נאמנה . טובת תזכחת מגלה (משלי כו, ה), פירוש האהבה מגולת בתזכחת כמו שאמר כי את אשר יאהב י"י יזכח (שם ג, יב),

¹ מכלול קנ, ע"ב. ² יחם העתידים אהם יחם וייחמו בפלס וייחמו אבל ויחמו בסגול היוד בעבור שהחית נקודה בחטף סגול . וכן יוד יחמתני שהוא מן הדגוש . וייחמנה בבאן לשתות כה בסיון נקבה אחד לכר . ³ מכלול קב, ע"ב והנפעל ממנו בא על דרך חסרי היוד הרגשים הנחמם בפלס הנצבים לולי החית שאינה מקבלת דגש ותאמר נחם נחמת וכו' בצירי או בחיריק . ⁴ Psalm. XXXIII., 11, ⁵ Jesaia XXV., 1.

הזכח לחכם ויאהבך (שם ט, ח.), וכשזיכח אדם את חבירו הגה האהבה הנולה כחוכחת והאהבה ההיא טובה מאהבה מסותרת שיאהב אדם את חבירו בלבו ולא יגלה לו האהבה ולא יוכיחו בשעה שצריך לחוכחה. ואדוני אבי ז"ל פירוש טובה חוכחת מגולה כלומר כשזיכח אדם את חבירו טוב הוא לו כלומר החוכחת טובה היא מכל מקום ואפילו היא בגלוי, אבל כשהחוכחה היא מאהבה היא מסותרת, כלומר כשזיכח האוהב את אוהבו יוכיחו בסתר בינו לבינו ולא יוכיחו בגלוי כדי שלא יחבייש. והקבוק תזכחות בלאמים (תהלים קמט, ז). ובקמץ גדול בתזכחות על עון (שם לט, יב.), כלם ענין הזמנר הדברים אחר לחבירו בטענות והודעת משפטים והוסר מחך החוכחת. וקרוב לענין זה אשר הכיח י"י לבן אדני (בראשית כה, מד.), אתה הכתף לעבדך לצחק (שם כה, יד.), פירוש זמן זמנת.

יכל הפעל העובר מעיקר זה הוא על משקל פעל ולא יכל יוסף (בראשית מה, א.), להוציא את הכנים ולא יכלו (שמורח ה, יד.), ומה יכלתי עשות (שופטים ח, ג). ובקמץ חטף תחת החלם ויכלת עמד (שמורח יח, כג.), פן יאמר אויבי יכלתי (תהלים יג, ה.), פירוש יכולתי לו או ממנו. ובמשקל פעל ולא יכלה עוד הצפינו (שמורח ב, ג.), ולא יכלו לעשות הפסח (במדבר ט, ג.), לא אוכל אנכי לבדי (שם יא, יד.), לא יוכל לבכר (דברים כא, טו.), לא תוכלי כפרה (ישעיהו מו, יא.), כאשר יוכלון שאת (בראשית מד, א.), השרק בהם חמורת חלם שלא יתחלף עם ששרשם אכל. והמקור בחסרון הפ"א ידעתי כי כל טיכל הטיכל (איוב טב, ב.), כמו יכול*. ומה השרש עכרו את טיכל המים (שמואל ב' יג, ב.), ענינו פלג מים.

יכת ויכום ויכתום (במדבר יד, מה.), כחכו רבי יונת בזה השרש. וכן אמר רבי יהודה שאינו משרש קתת. ולפי דעתי שהנכון במלה הזאת לטובה משרש קתת עם חבדוחיה, וכתותי מפניו (תהלים פט, כד.), נאפת אתו טחון (דברים ט, כא.), ומעוד וכתות (ויקרא כב, כג.) ולא יהיה עירוי בזה השרש. ואל יקשה בעיניך שהוסב הדגש בפ"א הפעל, כי כן קרה למלת היילוף (איכה א, ח.), שהוא משרש זלל, וכן ויקתמו ימי בני אכל משה (דברים לה, ח.), ויקמו כאבן (שמורח טו, טו.), שרשם קמם קמם. ויחכו לומר כי שרש ויכהום קתת.

יילל ער אנלים ייללתה (ישעיהו טו, ט.), וייללה מן המשנה (צפניה א, י.), וייללת אדירי הצאן (ירמיהו כה, לג.), בשוא היו וחירק היו"ד בקריאת בן נפתלי ובחירק היו"ד ונח היו"ד בקריאת בן אשר. ובקשה הנסחאוו מצאתי בהפך כמו שקורא גם כן בן נפתלי ביקרונית (תהלים מה, י.), כננה היו"ד וחירק הבי"ח וכן קורא בן נפתלי בכל יו"ד מונעת בחירק ומה שלפניה בשוא שמניח היו"ד ומטיל החירק כמה

שלפניה, כמו ליראה לירעאל, פינרעאל מניח היו"ד ומניע הלמ"ד והבי"ח בחירק. יילל ישנן (דברים לב, י.). ענין הייללה היא השמעת הקול בכאב הלב. וקרא שם יללה יילל למדבר לפי שהמקום החרב והשמש ישמעו בו קול הרוחות הנושבות בו קול יללה. והמקור מן הקל הזה הרה ללת (שמואל א' ד, יט.), משפטו ללת כפלאם לרתת, לשכת, ונפלה למ"ד הפעל לכוכר קריאת שלשה למ"דים כאחר. והפעל הככר מזה ויילל כל יושב הארץ (ירמיהו מו, ב.), הפעיל היילל ברוש (זכריה יא, ב.), הייללו אלוני בשן (שם). ולשון הצינוי והעבר שוים כזה. לכן יילל מואב למואב בלה יילל (ישעיהו טו, ז). משלו יילל (שם נב, ה.), הוא פעל יוצא. ופירושו הגוים המושלים על ישראל יהיללו אותו.

ילד והרה עמל וילד שקר (תהלים ג, טו.), לא חלתי ולא ילדתי (ישעיהו כג, ד.), וילדו לו בנים האהובה והשנואה (דברים כא, טו.), וילדה לו בנים או בנות (שמות כא, ד.). אני היום וילדתי (תהלים כ, ז.), כלומר כאילו היום ילדתי למלך. בעצב תלדי בנים (בראשית ג, טו.), גם כי ילדון (הושע ט, טו.), הנך הרה וילדת בן (שופטים יג, ה.), אמרו שהיא מלה מורכבת מן ילדת וילדת או יהיה מבנין פועל על משקל שופט מן למשפטי אחחנן (איוב ט, טו.). יילד חכם (משלי כג, כד.), הרה וילדת יחדו (ירמיהו לא, ח.), צידים אחזוני כצירי ילדה (ישעיהו כא, ג.), את הילדה החי (מלכים א' ג, כו.), אדם ילוד אשה (איוב יד, א.), ואלה שמות הילודים אשר היו לו בירושלם (דברי הימים א' יד, ד.), הרה עמל וילד און (איוב טו, לה.), לדת חק (צפניה ב, ב.), וימלאו ימיה ללדת (בראשית כה, כד.). והשם מלכה ומכטן ומחריון (הושע ט, יא.). וכח לכה אין ללדה (ישעיהו לו, ג. מלכים ב' יט, ג.), האר בפלס העהי) וכן כמו אשת לדה (ירמיהו יג, כא.), ויהיה אשת מוכרת כמו אשת יפת חאר (דברים כא, יא.). והפעל הככר ותקח פעל המילדת (בראשית לה, כח.), ונקראת מילדת לפי שבסייעת היולדת ללדת. ושלא נזכר פעלו מזה אשר ילד לו (שם פעל טו, כו.), ילדו על ברכי יוסף (בראשית ג, כג.). בטרם הרים ילדו (תהלים צ, ב.), כלומר שיצאו בכח היצירה. ונכתבו כ"ו עם הדגש אשר יילד לישראל (שופטים יח, כט.), כי אדם לעמל יילד (איוב ה, ז.), מה נעשה לנער היילד (שופטים יג, ח.). וככר אחר והזליר בן פריץ (יחזקאל יח, י.). אם אני המזליר (ישעיהו סו, ט.), הרה עמל והזליר און (שם נט, ד.), בצר"י וביר"ד, וילד בנים ובנות (בראשית ה, יג.). והבנין הזה על הזכר והקל על הנקבה ברוב, ופעמים על הזכר כמו וכוש יילד (בראשית ג, ח.), וארפכשד יילד את

4) Edd. Ven. male: האר בפלס הרה. Ben Melech ad. Jes. XXXVII, 3. et 2. Regg. XIX. 3. דעה.

שולח (שם י, כד.), שמע לאביך זה ילדך (משלי כג, כב.), הפעל והרומים להם. והמקור ממה שלא נזכר שם פעלו ממנו יום הולדת את פרעה (בראשית מ, כ.), והדגש חמורת הנח. ופירושו יום הולדת לפרעה שנולד לו בן. או פירושו שנולד הוא עצמו שהיה עושה משחה ככל שנה באותו יום. ונכתב בו' אם הדגש ביום הולדת אותך (יחזקאל טו, ד.), הראשון. מולדת והשם מולדת בית או מולדת חוץ (ויקרא יח, ט.), או הוא חאר והוא הנכון. ולפי פשט הפסוק הוא פירוש מה שאמר בת אביך או בת אמך, כלומר בין שנולדה לאביך מאשרה אחרת וזו היא מולדת בית ובין שנולדה לאמך מאיש אחר וזו היא מולדת חוץ. וכן חרגם אנקלום. ויהיה מולדת שם הואר על משקל מחמץ בשלמים ומודעת בנחים כמו שכתבנו בחלק הרקוקי¹. ורבותינו ז"ל דרשו (יבמות כג, ע"א²), בין שאומרים לאביך קיים את אמה, וזו היא מולדת בית, בין שאומרים לאביך הוצא את אמרנו כגון בת ממורת או בת נתינה, וזו היא מולדת חוץ. ומולדתך אשר הולדת אחריהם (בראשית מת, ו.), פירוש בנים שחוליד אחריהם. בארץ מולדתו (בראשית יא, כח.), מכרתך ומולדתך (יחזקאל טו, ג.). וההפעל ויתילדו על משפחותם (במדבר א, יח.), הלמ"ד איננה דגושה והי"ד פתוחה מעמדת בנעיא, ופירושו הראו ממי נולדו, כלומר הראו ספרי יחשם מאי זה שכח הם. נפעל והנפעל הנולדים לך (בראשית סח, ח.), אם ילד גוי (ישעיה סו, ח.), ובא דגש חמורת הנח במלח אל נולדו להרפא (רברי הימים א' כ, ח.). וכן ואלה נולדו לו בירושלם (שם א' ג, ה.). ונכתבו שניהם בו' עם הדגש. ושם לזכר ילד הנולד ילד. הי"ד איננו (בראשית לו, ל.), כשש נקדורת, לא היה לה ילד (שמואל ב' ו, כג.), נקמצה הי"ד מפני ההפסק. ויצאו ילדיה (שמות כא, כב.), ילדיהן תפלהנה (איוב לט, ג.). ובא בחירק הי"ד הלא אתם ילדי פשע (ישעיה ילדה נו, ד.), ולנקבה קח לי את הילדה הזאת (בראשית לד, ד.), נלד בפחה הי"ד. ובו' חמורת הי"ד אין לה ילד (שם יא, ל.), יליד בפלם חכם. ומשקל אחר יליד בית (שם יו, יב.), ילדו ויליד ביתו (ויקרא כב, יא.). ומשקל אחר את הילד החי (מלכים א' ג, כו.), וכבר זכרנוהו פעול. ושם לימי ילדות הנעורו כי הילדות והשחרות הכל (קהלת יא, י.), שמת בחור בילדותך (שם יא, ט.). ולפי שהומן מוליד הקורות ילד נקראו קורות הומן ילד, כי לא תרע מהילד יום (משלי כו, תולדות א.). ומשקל אחר אלה תולדות יעקב (בראשית לו, ב.), הקורות אשר קרוהו בדבר יוסף וסבת ירידתו למצרים. אלה תולדות נח (בראשית ג, ט.), כולל כל לירחו וקורותיו, לפי שזכר וילד נח שלשה בנים ואחר כן ספר קורותיו וכן בכל מקום שחמצא לשון חולדות מקומו יורה עליו אם ללידה

¹ מכלול קפט, עא.

עצמה אם למקרים. ולפי שהלב מוליד המחשבות והעצות נקראו מחשבות הלב ועצותיו ילדים ובילדי נכרים ישפיקו (ישעיה ב, ו.). ויש מפרשים ובילדי נכרים כלומר שישפיקו בחכמות החיצונות שיתעסקו בהם ולא יתעסקו בחקי האלהים ובחורותיו. ויש מפרשים עוד בצלמים שמתדשים בכל יום. והחואר לנולד לנער היולד (שופטים יג, ח.). ומשקל אחר כל הבן היולד (שמות א, כב.), ואלה שמות הילדים לו ילד בירושלם (שמואל ב' ה, יד.), הילדים במקום הזה (ירמיה טו, ג.).

ילד

וילד משה (דברים לא, א.), ילד נא יי בקרבנו (שמות לד, ט.), ונכתב פ"א הפעל במלח אילקה שולל וערום (מיכה א, ח.). והגבעות תלקנה חלב (יואל ה, יח.), לרוב החמדת הגרת החלב כנה הרזליכה לגבעות ואף על פי שהחלב הוא הרחוק והנגר. וכן ילכו טים (שם), כנה ההליכה לאפיקים ואף על פי שהמים הם ההולכים והנגרים. ועל דרך הזה תרדנה עינינו דמעה (ירמיה ט, יו.). לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבות (שם יח, יח.), לכה נא אנסכה בשמחה (קהלת ב, א.), לכו נא ונכחה (ישעיה א, יח.), לכו ונמכרנו לישמעאלים (בראשית לו, כו.), לכו ונכהו בלשון (ירמיה יח, יח.). באלו המקומות אין ענינם הליכה ממש אלא וירוו המעשה כמו שכתבנו בשרש יתב. ונכתב לשון הליכה בלא ה"א בשלשה מקומות לך-נא אתי אל מקום אחר (במדבר כג, יג.), לך ונקרבה באחד המקומות (שופטים יט, יג.), לך נתראה פנים (רברי הימים ב' כה, יו.). והפעל הנוסף היליכי את הילד הזה (שמות ב, ט.), והולך מחרה אל העדה (במדבר יו, יא.), והולכתי עורים בדרך הפעיל לא ידעו (ישעיה כב, טו.), ויולד יי את הים (שמות יד, כא.), אותי נהג ילדך (איכה ג, ב.), פתח מפני ההעמדה. ילף או גרב או ילפת (ויקרא כב, כב.), פירושו רבותינו ילפת ז"ל (בכורות מא, ע"א.) זו חווית המצרות..... שמלפפתו עד יום המיתה.

ילק

ילק פשט ויעף (נחום ג, טו.), כשש נקדורת. ילק אכל הילק (יואל א, ד.), הוא מין ממיני הארבה. ים כמים לים מכמים (ישעיה יא, ט.), כהעלורת הים ים לגליו (יחזקאל כו, ג.), יים אמר אין עמדי (איוב כח, יד.), הים ראה וינס (חזקוני קיד, ג.), הים אני אם תנין (איוב ו, יב.), והחרבתי את יפה (ירמיה נא, לו.). ובא ים מכונה בלשון נקבה ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשרת אשר תתקיה (מלכים ב' טו, יו.). ורזקבוץ ולמקוה המים קרא ימים (בראשית א, י.), על ימים יסדה (חזקוני כד, ב.), עת נשברת מימים (יחזקאל כו, לד.), ידוע. ולפי שהים הגדול לפאת מערב ארץ ישראל קראו לפאת מערב ים ודרום ירשה (דברים לג, כג.), יפה וקדמה (בראשית כח, יד.). ואפשר ששרש ים ימם ודגש

הכינוי והקבוץ יוכיח . או יהיה שרשו יום וירחיה הדגש
 חמורה הנח והראיה קמעותו כי כל ים קמוץ זולתי ים סוף .
יָמָם וענין אחר מזה השרש אשר מצא את הַיָּמָם במדבר (בראשית
 לו, כד), והם הפרדים כי הם מהרכבת שני מינים הסום
 והחמור . וכאמרו אשר מָצָא פירושו ברעו מצא, כי היה
 רעה החמורים וחשב ברעו שירכיב הסום על החמורה
 והוא הוציא זה המין בעולם . ואמרו רבותינו ז"ל (פסחים
 נד, ע"א.) עָנָה פסול היה והביא פסולין בעולם, כי בן צבעון
 אחיו היה שבא על אמו והוליד ממנה ענה .

הַפְּעִיל יָמַן אם השמאל וְאֵימְנָה (בראשית יג, ט), בנח הי"ד .
 פירוש אלך אני לצד ימין . מִיָּמִינִים ומשמאלים
 (דברי הימים א' יב, ב.), בנוע הי"ד התאחדו הַיָּמִינִי (יחזקאל
 כא, כא), נחה הי"ד . ובאה אל"ף נעה חמורה הי"ד במלת
 כי תִּאֲמִינֵנוּ וכי תשמאלנו (ישעיה ל, כא) . והרואר
יָמִין ופנה אריה אל הַיָּמִין (יחזקאל א, י), ואפנה על יָמִין או
 על שמאל (בראשית כד, מט), כלומר צד הימין . וכן
 חותם על יד יָמִינִי (ירמיה כב, כד), כי ישית אביו יד יָמִינוּ
 (בראשית מח, יו), ותחו יד יָמִין יואב (שמואל ב' כ, ט),
 יד צדו הימין, ועין יָמִינוּ כחה תכהה (זכריה יא, יו), בנקוד
 לכם כל עין יָמִין (שמואל א' יא, ב), עין הצד הימין,
 על ירך יָמִינוּ (שופטים ד, טו), ירך צדו הימין, שוק הַיָּמִין
 (ויקרא ג, לב), שוק צדו הימין או הימין תאר לשוק . וכן
 שים יָמִינְךָ על ראשו (בראשית מח, יח), היד הימין . וכנה
 היד בלשון זכר כמו והנה יד שלוחה אלי והנה בן מגלח
 ספר (יחזקאל ב, ט), יכתוב ידו ל"י (ישעיה מד, ה), וכן
 נצב יָמִינוּ כצד (איכה ב, ד) . או ירצה לומר יד ימין
 כלומר יד צד הימין כמו יד ימינו . ושמן יָמִינוּ יקרא
 (משלי כו, טו), נפרשנו עוד בשרש צָפַן . ולפי שהכח
 הוא בצד ימין כנה הכח בימין נִימְיָנָם יָמִין שקר (תהלים
 קמד, יא), כחם ונבורתם שקר . ורבי אדונים פירש אוחו
 לשון שבועה מן הערכי¹ לפי שאמר אשר פידם דבר שוא
 אמר ושבועתם שבועת שקר . והחאר עוד במ"ם קמוצה
יָמִינִי ויקרא שם הַיָּמִינִי יכין (דברי הימים ב' ג, יו), את אצבעו
 הַיָּמִינִית (ויקרא יד, טו), ועל בהן ידו הַיָּמִינִית (שם יד,
 יד), וכחכ רבי יונת כי בא בן קמוץ להבדיל בינו ובין
 המחיש אל שבת בנימין איש יָמִינִי (אסתר ב, ה) .
 וכן כרחב רבי יהודה ונהגו כמנהג מן שמאל שמאליו
 בקמץ המ"ם גם כן מפני שזה לעומת זה, ואף על פי שבשמאלי
 אין צריך הבדלה . ויפה כחבו . וכן מצאנו במשנה כענין
 זו ההבדלה בן שתי עיניים באמרם במשנת פרה (פרק ראשון,

¹ dextram petiit, ad dextram se convertit, dextram extendit jurandi causa, juravit. Hinc jus jurandum.

משנה א.) אמר רבי יהושע לא שמעתי אלא שלשית . אמרו
 לו מה הלשון שלשית ? אמר להם כך שמעתי סחם . אמר
 בן עזאי אני אפרש, אם אתה אומר שלשית, שלישית לאחרות
 במנין, וכשאתה אומר שלשית בת שלש שנים . כיוצא בו
 כרם רבעי אמרו לו מה הלשון רבעי ? אמר להם כך שמעתי
 סחם . אמר בן עזאי אני אפרש, אם אתה אומר רבעי,
 רבעי לאחרים במנין, וכשאתה אומר רבעי מן ארבע שנים,
 ונתחבר שם העצם ממנו ואביו קרא לו בְּנֵימִין (בראשית בְּנֵימִין
 לה, יח), פירושו בן ימין . ולפי שהימין נכבד וחיבב על
 האדם מהשמאל והקטן שכבנים חיבב על האדם יותר קראו
 בנימין, כלומר בן ימיני, חיבב ונכבד עלי . ונתחשו בני
 שבטו אליו פעם עם השם המלא כמו בְּנֵימִינִי (שמואל א'
 ט, כא), ועם הימין לבדו כמו איש יָמִינִי (שם ט, ב) .
 ונקראו פאר הדרום יָמִין כי היא לימין האדם בעת פניו
 למזרח, כי פאר המזרח תקרא פנים כמו שנקרא המערב
 אחר . אפון וְיָמִין אתה בראתם (תהלים פט, יג) . וכן
 בחוספת ח"ו הימן אלוה מְתִימָן יבוא (חבקוק ג, ג), תִּימְנָה תִּימָן
 ומזרחה (דברים ג, כו) . וכן נקראת דרום נְגִב ונסמכה אל
 תימנה נְגִבָה תִּימְנָה (שמוח כו, יח) . ואף על פי שהכל
 אחד כמו אדמה עפר (דניאל יב, ב), מטיט היון (תהלים
 ט, ג) . או לחוספת ביאור כי תימנה יותר לשון מכואר
 מנבכה . וכן קדמה מזרחה (יהושע יט, יג), והצפיר השעיר
 (דניאל ה, כא) .

יָמַר ובכבודם תִּתְיַמְרוּ (ישעיה סא, ג), אמר בו התרגום התפעל
 תתפנקו . וירחן בו שהי"ד חמורה אלף יָמַר
 מענין וי"י הַאֲמִירָה היום (דברים כו, יח), יִתְאָמְרוּ כל
 פועלי און (תהלים צד, ד). ופירוש תתימרו תתגדלו ותתרוססו.
 וכן יחאמרו .

יָנָה ולא תזנו איש את עמיתו (ויקרא כה, יו), הזנוג הפעיל
 כך (יחזקאל כב, ז), והאכלתי את מִזְנִיךָ (ישעיה
 מט, כו). ומן הפעל הקל העיר הַיָּנָה (צפניה ג, א),
 מפני חרב הַיָּנָה (ירמיה מו, טו), מפני חרון הַיָּנָה (שם
 כה, לח). ועל דעת רבי יונה נִינָם יחד (תהלים ער, ח):
 על משקל נִינָם ענין ההונאה ידוע והוא ענין קחרה ממון
 אחרים בדרך מקח וממכר או בזולתו שלא מדעת או מדעת .
 כמו ולא יזנו עוד נשיאי את עמי (יחזקאל מה, ח), כלומר
 שלא יקחו נחלתם בחזקה, וכן לְהִזְנֶנְתֶּם מאחזתם (שם
 מו, יח). וכן חרנם יונתן לא ינסון למסכהון מאחסנחרון .
 וכן והאכלתי את מונך חרנם ית מנסיך, וכן נינם יחד, חרב
 היונה, העיר היונה . ואמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא נה,
 ע"ב) כי יש אונאה בדברים והו שאמר הכתוב וגר לא תִּזְנֶנָה
 (שמוח כב, כ), לא תזנה בדברים ולא תלחצנו בממון, שלא
 יאמר לגר זכור מעשיך הראשונים, וכן אם היה בן גרים
 לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, וכן אם היה ישראל בעל

חשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים . והביא רבי יהודה בזה השרש ובוה רוענין ואחריתו יהיה מנזן (משלי כט, כ). והנכון זוהר שיהיה משרש גין .

הפעיל ינה . לא הניח לאיש לעשקם (דברי הימים א' טו, כא), וינקהו בגן עדו (בראשית ב, טו), הניחו לכם למשמרת (שמות טו, כג), וינח לפני יי (שמואל א' י, כה), ונתנח בגדו אצלה עד בא אדניו (בראשית לט, טו), והנחתיו על ארמתי (ירמיה כו, יא), ועתה הניחה לי (שמות לב, י), אפרים הנחדלו (הושע ד, יו), להניחו במדבר (במדבר לב, טו). **הפעל טו**. ושלא נזכר פועלו יגענו לא הונח לנו (איכה ה, ה), והניחה שם על מכנתה (זכריה ה, יא). והשם ורחב מקום מנח המנח חמש אמות סביב (יחזקאל מא, יא), פירוש המקום המונה מלבנותו כלומר שהניחו אותו אויר שיהיה חצר חמש אמות סביב . ולפי שם מקום בשווא כדרך הסמוכים אמרנו כי המונח שם כלומר מקום ההנחה, ענין הכל עויבה והוא קרוב לענין מנחה כי העובד הרבר ומניחו מלהתעסק בו הוא נח מהדבר . וכן הדבר המונח הנה הוא נח במקום שיניחורו ולא יגיעוהו . אם כן יהיה מזה השרש והענין נחת טוב מלא כף נחת (קהלת ד, ו), דברי חכמים בנחת נשמעים (שם ט, יו), ויהיה נחה מן ינח בשקל שחת מן ישח, נעת מן ידע . וכן ונחת שלחנך מלא דשן (איוב לג, יו), מזה השרש ופירושו מה שמונח בשלחנך . וכן אם יחד על עפר נחת (שם יו, טו), רוצה לומר שיהיו איבריו מונחים על עפר. או יהיה כמו גרד מרחגום וירד ונחרו¹⁾, ופירושו כולנו יחד נרד על עפר .

ינק וינקת חלב גוים (ישעיה ס, טו), ראש פתנים וינק (איוב כ, טו), כאשר ישא האמן את הינק (במדבר הפעיל יא יב). והפעל הכבר וינקו דבש מפלע (דברים לב, יג), ותינק לך את הילד (שמות כ, ה), להניק את בני (מלכים א' ג, כא), והניקו לי (שמואל ב, ט), אשה מינקת (שם ב, ו). ידוע . ונקראו הנטיות הילדות הרכות וינקות כמו שנקרא הילד יונק, ויעל פינק לפניו (ישעיה נג, ב), ילכו וינקו²⁾ (הושע יד, ו). ומשקל אחר את וינקה ראש וינקותיו קטף (יחזקאל יו, ד).

יסד יסד ארץ על מכוניה (תהלים קד, ה), ויסדתינה בספירים (ישעיה נד, יא), וציר להוכיח יסדתו (חבקוק א, יב), כי הוא על ימים יסדה (תהלים כד, ב), החלו הערמות ליסוד (דברי הימים ב' לא, ו), - בדגש נפעל ובירר . והנפעל והיכל תוסד (ישעיה מד, כה), למן היוב פעל תוסדה (שמות ט, יח), הה"א רפה . והפעל הכבר יסדת עז (תהלים ח, ג), כי כן יסד המלך (אסתר א, ח), ידו זרבבל יסדו הבית הזה (זכריה ד, ט), בכברו ויסקדה

¹⁾ Genesis XII, 10.

(יהושע ה, כו), ומיסקד אבנים יקרות (מלכים א' ג, י). והתאר הנני יסד בציון אבן (ישעיה כח, טו), והוא פתח יסד ושלא נזכר פעלו והיכל יי לא יסד (עזרא ג, ו). והפעל פעל מהפעל הנוסף מוסד מוסד (ישעיה כח, טו), הראשון רפה הפעל והוא שם והשני פעול והוא דגוש³⁾, או יהיה הראשון פעול מוסד והשני הדגוש שם כמו שכתב רבי יהודה . ואין טעם למה שהשיג עליו רבי יונה לומר ששניהם פעולים ומה טעם לשני פעולים כאחד? רק הנכון כי האחד פעול והשני שם . וכן פני הלזט הלזט (שם כה, ו) האחד שם והשני פעול . ושלא נזכר פועלו ממנו הוסד בית יי (עזרא ג, יא). והשם אל יסוד המזבח (שמות כט, יב), ערות יסוד (חבקוק ג, יג). יסוד וכשורק הוא יסד המעלה מבבל (עזרא ג, ט), ובה"א הנקבה יסד יסדתו בהררי קדש (תהלים פו, א). ומשקל אחר ומפסד יסדה עד הטפחות (מלכים א' ג, ט). ומשקל אחר מטה מוסדה מוסד (ישעיה לג, לב), מוסדות הצלעות (יחזקאל מא, ח), ובחולם מוסדה ותלהט מוסדי הרים (דברים לב, כב), ובקבוץ הנקבורה מוסד ואבן למוסדות (ירמיה נא, כו), מוסדות השמים (שמואל ב' כב, ח). והנפעל נוסדו יחד (תהלים כ, ב), בהוקדם יחד עלי (שם לא, יד). ואף על פי שאלו קרוכים בענין העצה והסוד גם כן כמוהם יסדת עז, כי כן יסד המלך . וכן ואלה הוסד שלמה (דברי הימים ב' ג, ג), פירוש ואלה התכונות והמדות אשר נתיעץ שלמה לבנות בהם את בית האלהים והעצה והסוד לקח מאביו כמו שכתוב ויתן דוד לשלמה בנו את חבנית האולם (שם א' כח, יא). ולא ימלטו מהענין הראשון כי בכללו הם, כי העצה והסוד למעשה ביסוד לבנין .

יסך על בשר אדם לא יוסף (שמות ל, לב), חסר הפועל כלומר הסך השמן על בשרו לא יוסך מזה השמן, וכן וייטם בארון (בראשית נ, כו). חסר המשים . ויהיה יסף וסוף בענין אחר . ועוד אמרו המדקדקים שהוא כמו יוסף והוא שלא נזכר פועלו משרש סוף, וכן פירושו ויישם בארון כמו ויוטם .

יסק ולא יסף עוד לדעתה (בראשית לח, כו), ולא יסף שוב אליו עוד (שם ח, יב), יסף על השמועה אשר שמעתי (דברי הימים ב' ט, ו), קול גדול ולא יסף (דברים ה, כב), פירוש ולא יסף עוד קול גדול כמוהו . ויתנבאו ולא יספו (במדבר יא, כה), פירוש ולא יספו עוד להתנבאות כמו שאמרו רבותינו ד"ל (סנהדרין יו, ע"א). שלא התנבאו אלא אותו היום בלבד . והמהרגם הוציאתם לענין אחר, שחרגם ולא פסק, ולא פסקו . אם יספים אנחנו (דברים ה, כב), הנני יוסף על ימך (ישעיה לח, ה), הנני יוסף להפליא את העם (שם כט, יד). והנפעל וינסף גם הוא על שנאינו (שמות א, י), וינספה נחלתו (במדבר לו, ד), יש מפור וינסף עוד (משלי יא, כד). והפעל הכבר

נפעל

הפעיל ושתים ולא אוסף (איוב מא, ה), לא אסף לשמע (דברים יח, טו), יסף יי לי בן אחר (בראשית ל, כד), זכור מלחמה אל תוסף (איוב מ, לא), בפחה בהפסק, לא תאסף לתת תבן לעם (שמות ה, ו), נכתב באלף במקום ו' וכן יאסף שאול לרא (שמואל א' יח, כט). אל תוסף על דבריו (משלי ל, ו), בשני שוואין. כי לא תוספי יקראו לך רכה וענגה (ישעיה מ, א), כי לא תוספי יקראו לך גברת ממלכות (שם מ, ה), שניהם מלרע בפשט אחד לבדו. וכן הוא המסורת עליהם ב' בטעם מלרע. ענין הכל ידוע. ורבי יונה הפריד ביניהם. ואין צורך, רק הכל ענין אחד.

יסר יסר לץ (משלי ט, ו), באותי ואסרם (הושע י, י). והנפעל הוסרי ירושלם (ירמיה ו, ח), הוסרו (משלי כט, יט). והפעל הכבד יסרני יה (תהלים קיח, י). ויספתי אתכם אף אני (ויקרא כו, יח), כאשר יסר איש את בנו (דברים ח, ה), ויסרו למשפט (ישעיה כח, כו), ויספתי ליסרה אתכם (ויקרא כו, יח). הרב עם שדי יסור (איוב מ, ב), סקור, ואף על פי שרז"ד בחירק, ויסרני מלכת (ישעיה ח, יא), ובא למ"ד הפועל בצרי שלא כדרך חכיריו. ואפשר שיהיה ויסרני מהקל ויר"ד הכתובה יר"ד א"ח"ן ויר"ד הפעל נבלערו בדגש הסמך כמו ובמקבות יצרהו (שם מד, מוסר יב). והשם מוסר יי בני אל תמאס (משלי ג, יא), מוסר שלומנו עליו ישעיה נג, ה), מוסר הבלים עץ הוא (ירמיה י, ה). ואדוני אבי ו'ל פירש הרוב עם שדי יסור שם כמו מוסר וכן פירושו המוסר המוסר הוא שיריב האדם עם שדי.

נתפעל והנפעל מורכב עם החפעל ונתוסרו כל הנשים (יחזקאל כו, מח). משפטו ונתוסרו כלם ענין מוסר יש בדברים ויש במכורת. ומה ויסרו למשפט (ישעיה כח, כו), ענין הכוח האגרופי הפעיל החרישה כמשפט הוריעה. וענין אחר אוסרם כשמע לעדתם (הושע ז, יב). וכבד אחר ואני יסרתי חזקתי ורועותם (שם ו, טו). והשם מוסר מלכים פתח (איוב יב, יח). מוסר ובחלם חמורת השרק ובמסרם יחתם (איוב לג, טו). ובצרי מוסר פתחת למוסרי (תהלים קטו, טו). ובשוא עיין הפעל פן יחזקו מוסריכם (ישעיה כה, כב), מוסרי צוארך (שם נב, ב). וקבוץ הנקבות נתקו מוסרות (ירמיה ה, ה), ננקתה את מוסרותימו (תהלים ב, ג), ומסרות ערוד מי פתח (איוב לג, ה), ענין הכל ענין קשירה.

יעד מן המועד אשר יעדו (שמואל ב' כ, ה), אשר לא יעדה (שמות כא, ח), ואם לבנו ייעדה (שם כא, ט). נפעל והנפעל ונעדתני לך שם (שם כה, כב), כי הגדה המלכים נעדרו (תהלים מח, ה), אשר אגעד לך שמה (שמות ל, ו). הפעיל והפעל הכבד כי מי כמוני ומי יעידני (ירמיה מט, יט), הנזון רגשה בזה ובאחר אשר בספר יעידני (שם נ, מד), אבל ואם למשפט מי יעידני (איוב ט, יט), הנזון רפויה. מועדים

לפני היכל יי (ירמיה כה, א), אנה פניך מעדות (יחזקאל כא, כא), ענין הכל וימון. ורבי יהודה חלק לענין אחר יועידני ואין צורך כי הם מענין וימון. ופירוש מי כמוני ומי יועידני מי יומני למשפט עם השם יחבר. והשם במועד שנת מועד השמטה (דברים לא, י), כי אקח מועד (תהלים עה, ג), מהבקר ועד עת מועד (שמואל ב' כד, טו), ויאכלו את המועד שבעת ימים (דברי הימים ב' ל, כב), פירוש זבחי המועד. מועד ושבת (איכה ב, ו), ובחגים ובמועדים (יחזקאל מו, יא). ומשקל אחר ואין בודד במועדיו (ישעיה יד, לא), בקמץ העיין. וכו' תיזו הנקבות לשבתות ולחדשים ולמועדות (דברי הימים ב' ח, יג), פירוש הכל זמן ומנים. ופירוש ועד עת מועד מועד הקרבן שהוא המידה השחר והוא ארבע שעות. וכן חרגם יונאן מדאחנכים המידה עד דמיחסק. ונקרא מקום הקבוץ לזמן ידוע מועד. שאגו צורריך בקרב קועדה (תהלים עה, ד), רצה לומר בקרב בית דמקדש שהיו נועדים שם כל ישראל. וכן שורפו כל קועדי אל (שם עה, ה), שחת מועדו (איכה ב, ו), וכן נקרא אהל מועד לפי שהיו ישראל נועדים ונקבצים שם. ועוד לפי שנועד שם עם משה כמו שאמר ונעדתני לך שם (שמות כה, כב), קראי מועד (במדבר טו, ב), כשהיו נועדים הגדולים על אי, זה דבר שיהיה היו הם קרואים כי היו אנשים גדולים. ואשב בדרך מועד בירכתי צפון (ישעיה יד, יג), מקום שיתקבצו ויועדו שם כל המלכים אליו בירכתי צפון והוא ככל. ובית מועד לכל חי (איוב ל, כג), הקבר שיועדו שם כל חי כבא קצם. והשם במשקל אחר ערי המועדה (ירושע ב, מועדה ט), פירוש שהיו אלה הערים להועד שם כל מכה נפש בשגנה. וכן נקרא הקהל עדה קריאי העדה (במדבר כו, ט), עדה עדת יי (שם כו, יו), לפי שהם נזמנים בקהלם יחד. וכן אסיפת דבורים והנה עדת רבנים (שופטים יד, ח), בהאספם יחד כאילו הם נזמנים זה אצל זה לבא בהקבצם יחד.

יעה יעה בדר מחסה כזב (ישעיה כח, יו), יעבור ויסיר. ומה נאמר ואת היעים (שמות לח, ג), יע שהיו מסירים בהם הרשן כחרגומו ומגרופיחא, שהיה גורף בהם הרשן מהמזבח.

יעז את עם נעזו (ישעיה לג, יט), כמו עז ויהיה יעז ועזו נפעל בענין אחד. וכן חרגם יונתן ית מרוח עם תקיף. ויש מפרש כמו לועז בחלוק ל"מ"ד כנון כמו לשכה (דברי הימים א' טו, כו) ונשכה (נחמיה ג, ל) ענינו כמו פעם לעז (תהלים קיד, א).

יעט מעיל צדקה יעטני (ישעיה סא, י), עטה אור כשלמה (תהלים קד, ב), ויעט ועטה בענין אחד. מה הועיל פסל (חבקוק ב, יח), ואין בם מועיל הפעיל (ירמיה טו, יט). אלה הדומים להם ענינם לתח

התועלת . ויש שענינם לקבל התועלת מה אעיל מחטאתי (איוב לה, ג.) , ומה־נזעיל כי נפגע בו (שם כא, טו.) . וחלק רבי יונה להוטי יעילו (איוב ל, יג.) , לענין אחר כלומר ישתדלו ויבקשו להוטי ואין צריך להוציאו מענינו . ופירוש להוטי יעילו לנפשוחם, כלומר שמחים להוטי כאילו ימצאו תועלת גדולה להוטי ולא עוזר למו כלומר זה התועלת לא עוזר למו והם יעלים שמחים ללא דבר לתועלת שלא יהיה בה להם עור. על פני צורי יעלה היעלים (שמואל א' כד, ב.) , יעלי סלע (איוב לט, א.) , אילת אהבים ויעלת חז (משלי ה, ט.) . ותרגום אקו יעלא והוא חיש דהבר, קאמוצ'ה בלע"ז י.) .

יען יען יען אשר עשית (בראשית כב, טו.) , יען אשר לא יראה לעין הוא את הארץ (יחזקאל יב, יב.) , יען משח י"י אתי (ישעיה סא, א.) , יען וביען במשפטי מאסו (ויקרא כו, מג.) . כלם פירושם בעבור * . ונכפל יען וביען להודיע כי הרבה מעמים יש לטלטולם ולגלותם בעבור כך יענה ובעבור כך . ואת בת היענה (ויקרא יא, טו. דברים יד, טו.) , לבנות יענה (איוב ל, כט.) , פיענים במדבר (איכה ד, ג.) , הם עופות שוכני מדבר ומשמיעים קול יללה .

יעף ולאמים ברי אש ויעפו (ירמיה נא, נח.) , לא יעף ולא ייגע (ישעיה מ, כח.) , ויעפו נערים ויגעו (שם מ, ל.) , ולאמים ברי ריק יעפו (חבקוק ב, יג.) . והחאר יעף לשתות היעף (שמואל ב' טו, ב.) , ענין העיפות ידוע . וכן לעות את יעף דבר (ישעיה נ, ד.) , והוא הצמא לשמוע דבר הפעיל י"י . מעף ביעף (דניאל ט, כא.) , מענין עוף . סועף פעול יעף בפלם מוצק וביעף שם בפלם ביקר . ופירוש הפסוק נבריא־אל שראיתי בחזון בתחלה שהיה עוף למעלה עתה ראיתי שהיה תועפות נוגע אלי . וענין אחר ותועפות הרים לו (תהלים צה, ד.) , פתועפות ראם לו (במדבר כג, כב.) , וכסף תועפות לך (איוב כב, כה.) . ענינם ענין חזק .

יעץ כי י"י צבאות יעץ ומי יפר (ישעיה יד, כו.) , אשר יעצני (תהלים טו, ז.) , איעצה נא עצה (מלכים א' א, יב.) , איעצה עליך עיני (תהלים לב, ח.) , רוצר לומר בעיני, ופירושו שאשים השגחתי ועיני עליך ואיעצך . וכן נפשי אויחך (ישעיה כו, ט.) . וכבר הרחבנו על הענין הזה בשרש אנה . עצו עצה (שם ח, יא.) , יעץ בליעל עצה (נחום א, יא.) . והשם עצה . ובסמוך ועצת י"י (משלי יט, כא.) . ובקבוץ עצות מרחוק (ישעיה כה, א.) . ועם הכנוי ברבוי הזכרים לבר גלאית ברב עצותיה (שם סו, יג.) . מועצה ומשקל אחר מועצה . והקבוץ וילכו במעצות (ירמיה נפעל ג, כד.) , וממעצותיהם ישבעו (משלי א, לא.) . וההנפעל את מי נועץ (ישעיה ט, יד.) , מה אתם נועצים (מלכים א' יב, ט.) , ואת נועצים חכמה (משלי יג, י.) , ונועצה יחזו

(נחמיה ג, ו.) , ונועץ המלך (מלכים א' יב, ו.) . וההנפעל ויית יעצו על צפוניך (תהלים פג, ד.) , ידוע . התפעל יער וכל עץ בו (ישעיה מד, כג.) , בעצי היער יער (שיר השירים ב, ג.) , וישנו ביערים (יחזקאל לד, כה.) . והקבוץ בלשון נקבות ויחשף יערות (תהלים כט, ט.) , ידוע . וענין אחר אכלתי יערי עם דבשי (שיר השירים ה, א.) , פיערת הרבש (שמואל א, יד, כו.) . היא חלת הרבש קודם שיוציאו ממנה הרבש ברישק"א בלע"ז י.) .

יפה מה יפית ומה נעמת (שיר השירים ג, ז.) , מה יפז פעמיד (שם ג, ב.) , ויף בגדלו (יחזקאל לא, ז.) , בחירק הי"ד הראשונה ונח השניה בקריאת בן נפתלי, ובקריאת בן אשר ויף בשוא הראשונה וחירק השניה . ובמקצת הספרים מצאנו בחירק הראשונה ושוא השניה לבן אשר, וזו היא הקריאה הנכונה על משקל ויטפ . ותיפי במאד מאד (יחזקאל טו, יג.) , בקריאת בן אשר מלעיל בשני פשטין, ובקריאת בן נפתלי מלרע בפשט אחד לבר . ובהכפל הי"ד והפ"א יפית. מבני אדם (תהלים מה, ג.) , ופ"א הפעל חטף יפיה קמץ . והשם מכלל יפי (שם נ, ב.) , על יפי חכמתך יפי (יחזקאל כה, ג.) , בשוא לבר, והראוי בקמץ חטף, מה טובו ומה יפיו (זכריה ט, יג.) . והחאר יפה עשיתיו (יחזקאל יפה לא, ט.) , יפה את רעיתי (שיר השירים ג, ד.) , ובהכפל העי"ן והלמ"ד עגלה יפה פיה מצרים (ירמיה סו, כ.) , ואף על פי יפה פיה שנכתב בשתי מלות ענינו מלה אחת וכמוהו פקח קוח (ישעיה סא, א.) , והכוו לגאיונים (תהלים קכג, ד.) , והוא ינהגנו עלמות (שם מח, טו.) . וההרפעל לשוא תתיפי (ירמיה התפעל ד, ל.) , כלומר התקשמי וחראי עצמך שאח יפה בעיני העונכים, והפעל הכבר בכסף ובזהב ייפדו (שם י, ד.) . פעל

יפח ויפח לקץ (חבקוק ב, ג.) , ובסמוך ויפח חסם יפח (תהלים כו, יב.) , פירוש הנה ומצפף . וההנפעל ממנו תתנפת תפרש כפיה (ירמיה ד, לא.) , פירוש רחנה התפעל והתמה ותקונן על הרוגיה . ויוגחן הרגם דמשחטחא ופרסא ידהא ואמרה ווי כען לי . ואשר שהיה ויפח לקץ משרש פיה מן ויפית כמו ויפית כזבים עד שקר (משלי יד, ה.) , והענין אחד .

יפע וחללו יפעתה (יחזקאל כה, ג.) , שחת חכמתך יפעת על יפעתה (שם כה, יג.) , פירושו והך . הוסיף הפעיל מהר פארן (דברים לג, ב.) , נגלה בזהב ובכבוד, ועל עצת רשעים הופעת (איוב י, ג.) , הוזהרת על עצתם כלומר שתשלים עצתם ושיניע אליהם בעצתם והך ורצונך . ובהפך זה הענין והפעל כמו אפל (שם י, כב.) , והחשך . ואומר

1) Prov. bresca, bresche, bresco, bresque, bresque. (Rayon, gâteau de miel ou de cire fabriqué par les abeilles. Roquet.) Med. Lat. brisca; favus, nostr. Honigscheibe.

1) It. camoscio, camozza ibex rupicapra.

בלשון אורה לבינוי . ויש לפרשו כמשמעו ופירושו המקום המופע והנאור שבה הוא כמו אופל .

מופת יפת תנו לכם מופת (שמות ו, ט), אני מופתכם (יחזקאל יב, יא), את כל המופתים האלה (שמות יא, י).

ענינו כמו מופת אלא שמלח אות נופלת במקומות שלא חפול מלח מופת כמו איש על דגלו באהות (במדבר ב, ב), היתה לאות בריח (בראשית ט, יג), ולא חפול באותם המקומות וברומיהם מופת, כי המופת הוא דבר נראה להאמין בו דבר כיוצא בו שעתיד להראות ומלרז אות חבוא גם כן בזה הענין אלא שפעמים חבא לסימן לכד ולא כן מלח מופת .

יצא יצאת לישע עמד (חבקוק ג, יג). ובא ערם יצתי (איוב א, כא), חסר אלף . וכן היוצת מבין רגליה (דברים כח, נג), כשגנה שיצא (קהלח י, ה), משפטו שיצא . אך יצא יעקב (בראשית כו, ל), לא יצא בצבא (דברים כד, ה) . יצא-נא אבי ואמי אתכם (שמואל א' כב, ג), כלומר יצא ממקומו מסערה ערולם שירדו שמה בעבורי ועמדו אתכם עד אשר אדע מה יעשה לי אלהים כי שמה שאול היה שונא אותם לשנאת דוד בנם . טוב בתי כי תצאי עם נערתיו (רות ב, כב), פירוש כי תצאי לשדה עם נערוחיו . היוצא השדה (דברים יד, כב), פירוש היוצא מן השדה . או הוא פעל ככד ופירושו אשר יוציא השדה . העיר היוצאת אלף (עמוס ה, ג), איננו פעל יוצא כאשר חשבו אנשים, כי יוצאת על כנסת העם לא על העיר עצמה, כי כן דרך דהלשון לומר ענין אנשי העיר בלשון העיר כמו ותבא העיר במצור (מלכים ב' כד, י), ועשתה עמך מלחמה (דברים כ, יב), ואם לא תשלים עמך (שם), ארץ כי החטא לוי (יחזקאל יד, יב), יציא ויולתם רבים . והשם ומיצאי מעיו (דברי הימים ב' לב, כא). ויחכן היוחו תאר . ומשקל אחר השם בגללי צאה צאת האדם (יחזקאל ד, יב), וכסית את צאתה (דברים צאה כג, יד)* . ומשקל אחר צאת בנות ציון (ישעיה ד, ד), צא ומצאתו לא רחץ (משלי ל, יב) . ומשקל אחר צאה תאמר לו (ישעיה ל, כב) . והמסורה עליו לית לישון טינוף . ולפי שזואה היא לכלך אמר לבגדים המלוכלכים הבגדים הוצאים (זכריה ג, ד), ובחשלומו יצואים, ובהכפל צאצאים העין והלמד הוצאצאים והצפעות (ישעיה כב, כד), הבנים והבנות, וצאצאי מעיד (שם סח, ט). וצאצאי ישראל (איוב לא, ח), כלומר יצאות הורעים . והפעל הככד הפעיל כי הוציא יי (שמות יח, א), והוצאתי אתכם (שם ו, ו), ויצא אתו החוצה (בראשית טו, ה), ויצאיהו לחרשי העין (מלכים ב' יב, יב), הוציאו את הכסף לשכר חרשי העין . ויצא טנחם את הכסף על ישראל (שם ב' טו, כ), כלומר הוציאו עליהם שהם פתעו אותו . והצווי בהראות היויד היוצא אתך (בראשית ח, י), היא מוצאת (שם לח, כה) .

ושלא נזכר פעלו והיא מעמים היוצאה (יחזקאל לח, ה) . הפעל והשם ומוצא הסוסים (מלכים א' י, כח) כי לא ממוצא מוצא ונמערב ((תהלים עה, ו), פירוש ממוצא השמש . וקמוצא מים (ישעיה נח, יא), וישרים למצאי דעת (משלי ח, ט), בשוא . ובקבוץ מוצאי בקר וערב תרנין (תהלים סה, ט), קמוצאי גולה (יחזקאל יב, ד), ויכתב משה את מוצאיהם (במדבר לג, ב), ויחכן להיות למוצאי דעח משרש מצא לפי שהוא בשוא, ושם נכתבו עם כי חיים הם למצאיהם (משלי ד, כב) . ומשקל אחר למות תוצאות (תהלים סח, כא), תוצאה כי טמנו תוצאות חיים (משלי ד, כג) .

יצב אתה הצבת כל גבולות ארץ (תהלים עד, טו), הפעיל יצב גבולות עמים (דברים לב, ח), כמו יציב, הציבו משחית אנשים ילכדו (ירמיה ה, כו), והנה מצויב לו יד (שמואל א' טו, יב), דרך קשתו ניציבני (איכר ג, יג), וקהציב הדרך (שמואל א' יג, כא), פירוש לחדד הדרך ולעמידו בחוק המלמד . וזכר רבי יונה שלא נזכר פעלו מזה והצב גלתה העלתה (נחום ב, ח) . ואין לו הצב טעם רק הנכון במלה הזאת כמו שפירש רב שמואל הנגיד ו'ל כי הצב שם המלכה . והנפעל נצב לריב יי ועמד נפעל לדין עמים (ישעיה ג, יג), נצב ימינו בצר (איכר ב, ד), הנצבה לא יכלכל (זכריה יא, טו), פירוש החולה שהיא עומדת במקומה שלא הוכל ללכת . נצבו כמו נד (שמואל טו, ה) . וההפעל ויתיצב מלאך יי בדרך לטפן לו התפעל במדבר כב, כב), יתיצבו מלכי ארץ (תהלים ב, ב), ויתיצב אחתו (שמות ב, ג), משפטו ויתיצב, וזכרנו דקדוק המלה הזאת בחלק הדקדוקי) . ואמר רבי יהודה כי יצב גבולות עמים מקור מן הדגוש, כלם ענין העמדה . וההפעל והנפעל לשון עמידה . והשם מצב פלשתים מצב (שמואל א' יג, כג), אנשי המצבה (שם א' יד, יב) . מצבה והמצב הם אחויו הצנות ההולכים לפני החיל והם מעמידים העם . המצב והמשחית (שם א' יד, טו), המשחית הם היוצאים מהמארב חרנם יונתן אסטרטיגא ומחבלא . וכן חרנם מצב פלשתים, מצב הערלים (שם א' יד, יא), אסטרטיגא . ופסל וימצבה (ויקרא כו, א), מצבת קברת רחל (בראשית מצבה לה, כ) . ונשתנה בסמיכות מצבת הבעל (מלכים ב' ג, ב) . וכן הקבוץ בסמיכות ויצאו את מצבות בית הבעל (שם ב' י, כו), ומצבות עזר לארץ תרד (יחזקאל כו, יא), והמצבה היא יבן שמציבין אותה להשחחות ליה או לציון הקבר . ופירוש מצב פלשתים מערכתם ומעמדם . וכן אנשי המצבה עורכי המלחמה ומעמידו העם . וצרתו עליך מצב (ישעיה מצב ישעיה כט, ג), הוא מגדל עץ שמציבין נגד העיר ללכדה .

יצג הציגני כלי ריק (ירמיה נא, לד), והציגתיק כיום הפעיל הולדה (יהושע ב, ה), אציגה-נא עמד (בראשית

מכלול קו ע"א .

(ישעיה טג, י). והוא סמוך כי הוא פתח, ופירושו לא נוצר כאל. וכבר פירשונו בשער פעלי הנפעל בטור השני (ענין היצירה ידוע. וכבר ביארנוהו בשרש פָּרָא. והוא גם במעשה האדם ובפעולתו. ובמקבות יצרהו (ישעיה מד, יב), יעשהו ויחדשהו, הנה אנכי יוצר עליכם רעה (ירמיה יח, יא), מחדש, יצר עמל עלי חק (תהלים צד, כ), פירוש הרשע מחדש בכל יום און ועמל כאילו חק עליו לעשות בן. וכן יוצר עושה כלי החמר נקרא יוצר במפורש וקנית בקבוק יוצר חרש (ירמיה יט, א), ובסחם וירדת בית היצור (שם יח, כ), תכיצר הזה לא אוכל לעשות לכם (שם יח, ג), היאמר יצר חמר קיצרו (ישעיה מה, ט), כחמר ביד היצור (ירמיה יח, ד). ושם למלאכה היוצר יוצר אמר ליצרו לא הבין (ישעיה כט, טו), בחמש נקודות, כי בטח יצר יצרו עליו (חכוק ב, יח), אבל השליכתו אל היצור (וכריה יא, ג), ואשליך אותו בית יי אל היצור (שם), הוא כמו אוצר מענין אוצר וכן חרנום יונתן לחחות יד אמרכלא. והחכם רבי אברהם בן עזרא פירשו כמשמעו, כהומר אל בית יי, ומה שאמר אל בית יי אל היוצר כאילו אמר אל בירחו. **פעל** ושלא נזכר פועלו מהדגוש ימים יצרו (תהלים קלט, טו), ופירוש יוצרו על איברי האדם, ואף על פי שלא זכרם הנה זכר גלמי ראועיניך (שם), אמר כי בתחלת יצירתו שהייתה גולם קודם יצירת האברים ראועיניך, כלומר שאחרי ראיית שחיה יצירתי כך ועל ספק כלם יתחבו האיברים העתידיים להוטר בגלמי כלם ידועים לפניך, וכימים רבים יוצרו שהיו נוצרים באותו הגולם יום ולא היה אחר בהם ניכר באותו הגולם תחלת יצירתו, ואף על פי שהיו כלם באותה טפה בכח התולדת לא היה נכר בה צורת העין והאון והאברים האחרים אלא שיוצרו כה אחר כן יום אחר יום. ועל זה הדרך פירשו רבי אברהם בן עזרא. ופירושו נלא בלמד אלף והוא כן בכתיב, אבל הקרי למד ו' ויהיה פירושו על דרך הקרי ולו לספק, כלומר אף על פי שימים יוצרו לספק הוא כהחד כלומר ידוע לפניך הכל דרך כלל. ושלא נזכר פעלו מהנוסף **הפעל** כל כלי יוצר עליך לא יצלה (ישעיה נד, יו). ונקראת יצר ראות לב האדם ורעיונו יצר, וכל יצר מחשבת לבו (בראשית ו, ה), כי יצר לב האדם רע מנעריו (שם, כא), יצר סמוך תצר (ישעיה כו, ג), בחמש נקודות. ונקרא כן לפי שהוא יוצר ופועל הענינים בלב שהלב מחאה אליהם. ופירוש יצר סמוך רחוק היצר הטוב, כי יש יצר טוב ויצר רע ופירוש הפסוק יצר הצדיק הסמוך ונשען עליך חצרהו מרע ותן לו שלום כי כך בטוח. וכוה השרש ענין אחר בלכתך לא יצר צעריך (משלי ה, יב), במלאת ספקו יצר לו (איוב כ, כב), כי עתה תצרי מיושב (ישעיה מט, יט), וירדה

יצר עקב מאד ויצר לו (בראשית לב, ח), יצרו צעדי אוננו (איוב יח, ו), ויצר לאמנון להתחלות בעבור תמר אחתו (שמואל ב' יג, כ), ויצר להם מאד (שופטים ב, טו), ותצר לדרך מאד (שמואל א' ל, ו). והשם מן הפועל קראתי יה מצר (תהלים קיח, ד). או יהיה שרשו ציר כלם ענין צרה שהיא הפך המרחב. ויש לומר כי ויצר להם מאד, ויצר לאמנון, ויצר לו, יהיו משרש צרה, ויהיה יצר וצרה בענין אחר. **יצת** ונתצת בסבכי היער (ישעיה ט, יו), באש יציתו (שם לג, יב). והנפעל ונתצתה חמתי במקום הזה נפעל ולא תכבה (מלכים ב' כב, יו), אשר היא נצתה בנו (שם כב, יג), עריו נצתה מבלי ישב (ירמיה ב, טו), נצתרה כמדבר (שם ט, יא). והפעל הכבד למה הציתו עבדיך הפעיל (שמואל ב' יד, לא), הנני מצית בך אש (יחזקאל כא, ג), ויצת אש בציון (איכה ה, יא). ואפשר שיהיה הציתו משכנתיה (ירמיה נא, ל). פעל עומד. או יהיה יוצא והוא חסר המציתים. כלם ענין הבערה והדלקה, אבל אציתנה יחד (ישעיה כו, ד), אף על פי שהוא מזה הענין אינו מזה השרש, כי הוא משרש צית. ויש לפרש עריו נצתה, נצתה כמדבר, ענין שממה. וכן חרנום יונתן קרוהו צדין.

יקב גרו ויקב לא ירעם (הושע ט, כ), בשש נקודות, יקב חמון החרן או מן יקב (מלכים ב' ו, כו), וגם יקב חצב בן (ישעיה ה, ב), ידוע. **יקד** ותיקד עד שאול תחתית (דברים לב, כב), יקד יקד (ישעיה י, טו), אש יקדת (שם סה, ו). והשם יקד פיקוד אש (שם י, טו). ומשקל אחר פמקוד נחרו (תהלים קב, ד), על מקודת על המזבח (ויקרא ו, ב). והשם למקום שיוקד בו האש לתהות אש מיקוד יקוד (ישעיה ל, יד), [פגולר' בלע"ז]. ושלא נזכר פועלו מהפעל הנוסף והאש על המזבח תוקד בו (ויקרא ו, ה), ענינים הפעיל ענין הבערה.

יקה ולו יקתה עמים (בראשית מט, י), שם בפלס יקתה תבנת בני האדם (קהלת ג, יח), ודגש הקוף לתפארת כרגש מקדש יי (שמוח טו, יו), וכן ותבו ליקתה אם (משלי ל, יו), והקוף דגושה והונחה יוד ליקתה אם והוטלה הנעתה על הלמד ומשפטו ליקתה אם. ופירוש שניהם משמעת וקיבול המצוה. ופירוש ולו יקתה עמים אליו ישמעון העמים לקבל עליהם מה שישום. ופירוש ליקתה אם למשמעת אם, כלומר עין שחבו למשמעתה ולמה שחזרה עליו יקרוה ערבי נחל. ורמה רבי יונה המלה הזאת לערבי בזה הענין.¹⁾

1) It. *focolare* (*focus*). Ed. Neap. et Ben Melech פוגר. Hisp. *hogar focus*.
2) Conf. *paruit, dicto audiens fuit*.

מכלול כה, ע"ב 1)

הפעיל יקע

והוקענום ליי (שמואל ב' כא, ו), ויקיעם בהר לפני יי (שם כא, ט), והוקע אותם ליי נגד השמש (במדבר כה, ד), את עצמות המוקעים (שמואל ב' כא, יג), ענין החליאה על העץ. ולא זכר רבי יהודה בזה השרש פן תקע נפשי ממך (ירמיה ה, ח), ותקע נפשה מהם (יחזקאל כג, יו), ותקע נפשי מעליה (שם כג, יח), ותקע כף ירך יעקב (בראשית לב, כו). ובאמרו כי לא מצא מזה השרש כי אם הפעל הכבד אשר נהפכה בו היוד ל'ו נחה נראה כי אינם ברעחו מזה השרש. ואולי דערו שהם משרש קעע עם כאשר נקעה נפשי מעל אחזתה (יחזקאל כג, יח), אשר נקעה נפשי מהם (שם כג, כב), ויהיה נקעה בפלם ורחבה ונקבה (שם מא, ו), ונקבה (ישעיה יט, ג). וגם יתכן להיות ותקע כף ירך יעקב, פן תקע נפשי מזה השרש, ונקעה שרש אחר ושיהיה הנון בו שרש ואף על פי שהם ענין אחד. וגם יתכן עוד להיות שרש כלם נקע וכא הנח במלת ותקע תמורת רדגש כמו שכא במלת ויקע יעקב נזיד (בראשית כה, כט), והם ענין הסרת הדבר ממקומו דיולג'ר בלע"ז¹).

הפעיל יקף

כי הקיפו ימי המשתה (איוב א, ה), עדת טרעים הקיפוני (תהלים כב, יו), כי הקיפה הזעקה (ישעיה טו, ח), תקיף את העיר (יהושע ו, ג), בצרי ובירד, לא תקפו פאת ראשכם (ויקרא יט, כו), איבי בנפש יקיפו עלי (תהלים יו, ט), ענינם ענין סיבוב. והתנום ונסב את הר עשו ואקפנא². ואמרו רבותינו ו'ל (מכות כ, ע"ב). לא תקפו פאת ראשכם זה המשוה צדעיו לאחוריו אנו ולפחדהו. ואפשר שיהיה זה הפעל מפעלי הנון.

יקץ

ויקץ יעקב משנתו (בראשית כח, טו), ויקץ נח מיינו (שם ט, כד). ויקצו מזועזעך (חבקוק ב, ז), היוד מעמדת כנעיא לחסרון היוד פ'א הפעל. ידוע³.

יקר

זכר רבי יהודה מזה יקר חסוך אלהים (תהלים לו, ח) פעל עבר. ואולי מצאו בספרו הקוף פתחה. ומאשר מצאנוהו אנחנו בספרינו קמוץ כולו נכון להיות תאר השם. ולי מזה יקרו רעך אל (שם קלט, יו), כלומר יקרו וגדלו מהשיגם, מאשר יקרת בעיני (ישעיה מג, ד), אשר יקרת מעליהם (זכריה יא, יג), כלומר יקרתו בעצמי וסרתי מעליהם כי לא הייתי יקר בעיניהם. ותיקר נ'א נפשי (מלכים ב' א, יג), ויקר שמו מאד (שמואל א' יח, ל), היוד בחירק. ובצרי ויקר דמם בעיני (תהלים עב, יד). והוא מלא עם פ'א הפעל, ויקר פדיון נפשם

(שם מט, ט), פ'א הפעל נעלמת מהמכתב כמנהג. והפעל הכבד דיקר רגלך (משלי כה, יו), אוקיר אנוש מפו (ישעיה הפעיל יג, יב). והחאר יקר מחכמה מכבוד (קהלה י, א), וירח יקר יקר דהלך (איוב לא, כו). ובסמוך יקר רוח (משלי יו, כו). והקבוץ בני ציון תקרים (איכה ד, ב). ולנקבה יקרה היא מפנינים (משלי ג, טו). ובסמוך פנת יקרת (ישעיה כח, טו), רצונו לומר יקרת פנת מוסר. או יהיה סמוך על סמוך ושניהם סמוכים אל מוסר כמו נדרי נחלי רבש (איוב כ, יו). או יהיה יקרת שם בלרזי סמוך ואף יקרה על פי שהוא פתוח כמו עקלת שלישיה (ישעיה טו, ה), אל חתני פונת לך (איכה ב, יח), והדומים להם. ומשקל אחר הבן יקר לי אפרים (ירמיה לא, כ). והשם אדר היקר יקר (זכריה יא, יג). יתנו יקר לבעליהן (אסתר א, כ), קמוץ יקר ובסמוך פתוח פיקר כרים (תהלים לו, כ), פירוש כמשוכח שבשכבים, והוא החלב שהיה כלה על המזבח. ואת יקר תפארת גדלתו (אסתר א, ד), כתב רבי יהודה שהוא פתוח, ורבי יונה כתב שהוא קמוץ. ואנחנו מצאנוהו במקצת הספרים המדויקים קמוץ, ובמקצתם פתוח. ואפשר שהוא סמוך אף על פי שהוא קמוץ כמו קתב שהוא קמוץ בין בסמוך בין במזכרת כמו ובקתב בית ישראל (יחזקאל יג, ט). או יהיה מזכרת ווי' ואת עומדת במקום שנים ומשפטו ואת יקר ותפארת גדולתו. וקיבוץ התאר בלשון נקבות אבנים יקרות לייסד הבית (מלכים א' ה, לא), ופירושו ככרות. וכמו שמשמשין בענין ככרות ובענין כבוד כך משתמשין ביקר בענין ככרות ובענין כבוד כי ענינם שורה. וקבוץ השם בלשון נקבות לא יהיה אור יקרות וקפאון (זכריה יח, ג), פירוש לא יהיה אור יקרות שהוא אור הכהיר ולא אור קפאון שהוא אור עבות, אלא כך בינוני כמו שאמר לא יום ולא לילה (שם ג, ז) והוא משל על הישועה ועל הצרות שחגיגה בחתלת הישועה. ויונתן הרגם ולא יהא נהורא אלהין עדי וגלילה בנות מלכים ביקרותיה (תהלים מה, י), נבלעה פ'א הפעל בדגש הקוף ואף על פי שהיא כתובה. או הדגש לתפארת הקריאה כמו שכחבנו בחלק הדקדוק⁴ והונחה היוד והוטלה תנועתה בבית השירות ומשפטו ביקרותיה. כך היא קריאת בן נפתלי וקריאת בן אשר הבית בשוא והיוד בחירק כמשפטו. והוא תאר ופירושו כנכבדות שלך, כלומר בנשים הנכבדות שלך היו בהן בנות מלכים.

יקש

יקשתי לך (ירמיה נ, כה), שמרני מידי פח יקשו לי (תהלים קמא, ט), נפשנו כצפור נמלטה מפח יקשים (שם קכד, ו). והנפעל מוקשת באמרי פוך נפעל (משלי ה, ב), ונפלו ונשברו ונקשו ונלכדו (ישעיה ח, טו), פן תקש בו (דברים ו, כה). והשם כי מוקש הוא לך מוקש

¹) Hisp. *dislocar*; Ital. *dislogare (dislocare) loco movere*. In edd. Venetis. דיזליגר, דיזליגר. *dislegare (?) solvere, dissolvere*.
²) Deuteron. II, 1.

¹) מכולל קעט, ע'ב. ג, ע'ב.

(דברים ו, טו), בפלס מועד, מוקד. והקבוץ במקושים ינקב אף (איוב מ, כד), מקושים שתו לי סלה (תהלים קמ, ו). ובקבוץ הנקבות ומקשיות פעלי און (שם קמא, יקו'ש ט). והחאר לפה הלוכד פח יקו'ש על כל דרכיו (רושע יקו'ש ט, ח), בחלם, ובשרק וכצפור מיד יקו'ש (משלי ו, ה), ישור כשך יקו'שים (ירמיה ה, כו), בפלס עצים, עצומים. יקו'ש והחאר לנלכד יקו'שים בני האדם (קהלת ט, יב). וכבר פירשתי דקדוקו בשער הרביעי בטור הפעלים י).

ירא

ולא ירא אלהים (דברים כה, יח), כי יראו המילדת את האלהים (שמות א, כא), לא צחקתי כי יראו (בראשית יח, טו), כי לא יראנו את יי (רושע י, ג), למען יראתם את יי אלהיכם (יהושע ה, כד), בקמץ הריש ולית כוחיה. סמוך לבו לא ירא (תהלים קיב, ח), ויירא ויאמר (בראשית כח, יו), נא ירא כי עירם אנכי ואחבא (שם ג, י), וייראו מגשת אליו (שמות לה, ל), ייראו מיני כל הארץ (תהלים לג, ה), ותיראן המילדת את האלהים (שמות א, יו), ויאסף שאול לרא מפני דוד (שמואל א' יח, כט), ליראה אתי כל הימים (דברים ה, י), מיראתו אתו (שמואל ב' ג, יא), ירא את יי בני ומלך (משלי כד, כא), אך יראו את יי (שמואל א' יב, כד), משפטו יראו אלא שנחה בו האלף כדי שלא ידמה למלח יראו מן ראה*, תיראו חתת ותיראו (איוב ו, כא), שניהם כתובים ביחד ומוה השרש והענין. והחאר אשרי ירא איש ירא את יי (תהלים קיב, א), וכסמוך אשרי כל ירא יי (שם קכח, א), יראי יי הללוהו (שם כב, כד), אשה יראת סורא יי (משלי לא, ל). והשם יובילו שי למורא (תהלים עו, יב), לבית המקדש שהוא מקום המורא, ואת מוראו לא תיראו ולא תעריצו (ישעיה ת, יב), ומוראכם והתלם יהיה (בראשית ט, ב), שיתה יי מורה להם (תהלים ט, כא), הה"א במקום האלף. או יהיה יובילו שי למורא רואר לשם יתעלה. וכן והוא מוראכם (ישעיה ח, יג). והשם יראו במשקל אחר יראו, ויראה להם (יחזקאל א, יח), יראת יי ראשית דעת (משלי א, ג), ובעבור תהיה יראתו (שמות נפעל כ, כ). והנפעל נורא טאר (שופטים יג, ו), נוראות בצדק תעננו (תהלים סה, ו), למען תירא (שם קל, ד). ופירש הפסוק אדוני אבי זכרונו לברכה כי הקדוש ברוך הוא נרזן סמשלה לעליונים לעשות חשכו בארץ, אבל הסליחה אינה עמהם כי אם עמו, למה? שלא יאמרו בני אדם בלבם אם אנחנו חוטאים יחפייסו לנו המלאכים וישאו עונינו בא להודיע כי אין בהם הסליחה, למען שיראו בני האדם את השם יתעלה למען כי עמו הסליחה לא עם אחר זולתו. והחכם רבי אברהם אבן עזרא ו'ל פירש שאם לא הסלח לא

(י) מכלול קפב, ע"ב. סח, ע"ב.

יראוך החוטאים ויעשו חפזם בכל אוח נפשם. ומעם נורא (ישעיה יח, ו), מארץ נוראה (ישעיה כא, א) פירש רבי יונה רחוק ורחוקה. ואין להוציאם מענינם אף על פי שמשמעות הכתוב מדבר על עם רחוק ועל ארץ רחוקה, כי לעולם יירא האדם הרחוקים ממנו שלא ידע מנהגם ונכונותם מהקרובים שידע מנהגם ונכונותם וידמה בעיניו על הרחוקים שהם גבורים וחזקים יותר. והפעל הכבד כי יראני רעם פעל (שמואל ב' יד, טו), על משקל גרשוני י) פירשו הפתחוני. וכן אשר היו מיראים אותי (נחמיה ו, יד), אגרות שלח טובירה ליראני (שם ו, יט), ליראם ולבהלם (דברי הימים ב' לב, יח).

ירד

ירד ירדנו בתחלה (בראשית מג, כ), והיום ירד מאד (שופטים יט, יא), חסר הפ"א. ואלכה וירדתי על ההרים (שופטים יא, לו), ויגדו לדוד ירד הסלע (שמואל א' כג, כה), ולא ירד עמנו במלחמה (שם א' כט, ד), או במלחמה ירד ונספה (שם א' כו, י), כבהמה בבקעה תרד (ישעיה סג, יד), וירדו אחי יוסף עשרה (בראשית מב, ג), רדו שמה ושברו לנו משם (שם מב, ב), מירדי בור (תהלים ל, ד), נמשך בקמץ בטעם. עד דדת חמתוך (דברים כח, נב), עד דדתה (שם כ, כ), עיני עיני ירדה מים (איכה א, טו), פירוש יורדה במים. וכן ותרדנה עינינו דמעה (ירמיה ט, יו), תרדנה בדמעה. ויחנן לפרשו בלא חסרון ב"ח כי לרוב הולח הדמעה שחרד מן העינים כנה הזרידה לעינים. ועל דרך הוה והנבעות תלכנה חלב (יואל ד, יח), ילכו מים (שם), כלה יליל ירד בככי (ישעיה טו, ג). ויש מפרשים אוחו מענין אריר בשחי (תהלים נה, ג). וכן וירדתי על ההרים (שופטים יט, יא). והפעל הכבד הורדנו הפעיל בידנו (בראשית מג, כב), והורדתם את אבי הנה (שם מה, יג), ובנסע המשכן יורדו אתו הלויים (במדבר א, נא), וירד כנהרות מים (תהלים עח, טו), וירד רירו אל זקנו (שמואל א' כא, יד), נחה על המון מצרים והורדהו (יחזקאל לב, יח), פירשו אחריו אל ארץ חתיות (שם). ויש מפרשים אוחו מענין אריר בשחי ואין לו טעם. והשם הם מורד במורד בית חורן (יהושע י, יא), ויכזם במורד (שם ו, ה). ויש לפרש מוה המה היו במירדי אור (איוב כד, יג). והנני עתיד לפרשו בשרש מורד. ושלא נזכר פעלו ממנו אך אל הפעל שאול תורד (ישעיה יד, טו), והורד המשכן (במדבר י, יג). ויש מפרשים אפוד ירד בידו (שמואל א' כג, ו), כמו הוריד. וקשה הוא לפרש זה שיהיה פעל הקל מוה השרש יוצא כי לא מצאנוהו כי אם עומד. ויחנן לפרש כשירד אביהר באפוד בידו ירד. ויש לפרש כי אביהר כשברח ולקח עמו כליו ובגדיו היחה סבה מאת יי שלקח האפוד בתוך כליו והוא לא הרגיש בדבר ולא ידע עד כואו אל דוד, לפיכך לא אמר הורידו בדערו רק ירד האפוד בידו ברוך מקרה

והוא הנכון . ופירוש רבי יונה וירדתי על ההרים, ועליתי .
 וכן ולא ירד עמנו במלחמה . ואין טעם לפירוש, כי העליה
 הפך הירידה היא . וכן לא ירד עמנו במלחמה אינו כי אם
 כמשמעו, כי דרך המלחמה להיות בעמק ולא בהר וכן המצא
 לעולם לשון ירידה במלחמה . ומה שאמר לא יעלה עמנו
 במלחמה כנגד המקום שעלו להלחם, כמו שאמר ופלשהים
 עלו יורעאל (שם כט, יא) . ופירוש וירדתי על ההרים,
 וירדתי מהמצפה ללכת על ההרים, כי ביה יפחח במצפה
 היה והמצפה הייתה גבוהה על ההרים ואמרה ברו ארד
 מהמצפה ואלכה לי אל ההרים ואפרד מכני ארם ואחבורד
 שם ואככה על בתולי . וכן וירד הסלע, נראה שהיה עמק
 בין הערבה שהיה שם דוד ובין הסלע . ואמר וירד ירד
 מוֹרְד העמק לעלות הסלע . מעשה מוֹרְד (מלכים א' ז, כט),
 ענין רקיע והוא קרוב לענין ירידה . וינתן חרגם עוכר כבוש
 כמו שחרגם אנקלוס עד רדת חומותיך, עד רדה . והכל
 נכנס תחת ענין אחד . ואפשר שיהיה מעשה מורד משרש
 ירד על משקל מוסף השבת (מלכים ב' טו, יח), ואף על
 פי שזה חולם וזה שרק, ואז יהיה דבק אל ענינו היטב מן
 וירד על הכרובים (מלכים א' ג, לב), וחרגום וירקעו ורדדו .
ירח ירה בים (שמורו טו, ד), המצבה אשר יירתי
 ביני ובינך (בראשית לא, נא), וירתי לבם גורל
 פה לפני יי (יהושע יח, ו), וירד הידים (דברי הימים ב' לה,
 כג), לירוח במו אפל (תהלים יא, ב) . וכן באלף חמורה
 הה"א למ"ד הפעל לירוא בחצים ובאכנים גדלות (דברי
 הימים ב' כו, טו) . וינרם אכר השכון (במדבר כא, לא) .
 נפעל פירושו נירח אותם ונלחם עמם עד שאכר חשבון . והנפעל
 הפעל או ירה ירה (שמות יט, יג) . ופעל הכבד יירא המזדאים
 אל עבדיך (שמואל ב' יא, כד), כתוב באלף נחה במקום
 למ"ד הפעל, וימצאהו המזורים אנשים בקשת (שמואל א'
 לא, ג), הרני לחטר ואתמשל כעפר (איוב ל, יט), אורה
 אתכם ביד אל (שם כו, יא), וינרם אלהים (תהלים סד, ח),
 כלם ענין השלכה . ומענין זה פירש אדוני אבי ז"ל מי כמהו
 מוֹרְד (איוב לו, כב), פירושו משליך ומוריד לארץ כענין
 שאמר מי הוא ישגיב בכחו (שם) . וענין אחר אשר הוֹרְדוּ
 יהודיע הכהן (מלכים ב' יב, ג), וינני ויאמר לי (משלי ה,
 ד), הורוני ואני אחריש (איוב ו, כד), ולא שמעתי בקול
 מוֹרְד (משלי ה, יג), אלהיו ינני (ישעיה כח, כו), וְלַהוֹרֹת
 נתן בלבו (שמורת לה, לד) . כלם ענין למוד . ואפשר
 להיות מזה מנבעת המוֹרְד בעמק (שופטים ג, א) . ואז
 יהיה שם מקום . ואם יהיה מזה הענין פירושו בנבעה היה
 צופה שהיה מורה ליושבים בעמק בבא חיל עליהם . וכן
 חרגום ונתן מנבעתא דמסתביא . ואמר רבי יהודה ולא ינע

¹ Exodus XXXIX. 3.

להיות מעיקר זה הדו והגו מלב דברי שקר (ישעיה נט, יג) .
 וכבר כתבתיו בשרש קרה והוא הנכון . ישם כחברתי גם
 כן, כי אדוני אבי ז"ל כתבו מורה השרש והענין . והשם
 מענין זה שהוא למוד ההורה והמצוה תורת יי תמימה תורה
 (תהלים יט, ה), את החקים זאת התורה (שמות יח, כ),
 וישמר משמרת מצותי חקותי ותורתני (בראשית כו, ה) .
 ויחכן להורה מזה וזאת תורת האדם (שמואל ב' ז, יט) .
 ועוד נכתבו בשרש תור . וְהַתּוֹרָה היא חכונת המצוה היאך
 העשה, וְהַפְּשֻׁטָה הוא דין האדם בין איש לחבירו וְהַחֶקֶק
 הוא הדבר הנגזר על האדם לעשותו במצוה או במנהג,
 וְהַפְּשֻׁטָה היא לשמור שלא לעבור על המצוה ולעשות
 גדר על המצוה ואף על פי שכל אחד ענין בפני עצמו יבא
 האחד במקום חבירו במקומות כמו שיחבאר בענין כל אחד
 מהם בשרשו . וענין אחר יורה ומלקוש (דברים יא, יד) . יורה
 ובאלף תחת ה"א ומוֹרְדָה גם הוא יורא (משלי יא, כה),
 ופירושו המורה העניים גם הוא יקרא יורה כמטר המורה
 את הארץ . ומשקל אחר את המוֹרְדָה לצדקה (יואל ב, כג), מוֹרְדָה
 מוֹרְדָה ומלקוש בראשון (שם), ולא יכנף עוד מוֹרְדָה (ישעיה
 ל, ב), והיו ענין דאות את מוֹרְדָה (שם), ענינם מטר .
 ואפשר שיהיה יוֹרְד מורד לקבוצ כי שניהם מלאים ביוֹרְד .
 או יהיה יוֹרְד למ"ד הפעל חמורה ה"א ופירוש ולא יכנף עוד
 מוֹרְדָה לא יאסף עוד מטרד לפי שהיו בעת בצורת כמו שאמר
 ונתן יי לכם לחם צר ומים לחץ (שם), בשר אוחם על
 השֻׁבַע ואמר לא יאסף ולא יעצר עוד מטרד והיו ענין רואות
 את מטרד, כלומר בענין חראה שיהיה זה בקרוב . ויש
 מפרשים מוֹרְדָה מענין השני ענין הוראה כלומר המורים אותך
 בדרך ישרה לא ירחקו שיהיו בכנף הארץ והם חזקיהו ושריו .
 ואדוני אבי ז"ל כתב אלהיו ינני מענין השלישי ימירנו .
ירח עשה ירח למועדים (תהלים קה, יט), וירח לא ירח
 יגיה אורו (ישעיה יג, י), וירח לא יאיר אורו .
 וירח לא יאסף (שם ס, כ), היא הלכנה . ולפי שהלכנה
 מתחדשת בכל חרש נקרא החדש ירח . בְּיַרְחַת האתנים (מלכים
 א' ה, ב), בסגול, מי יתנני כִּירְחִי קדם (איוב כט, ב), ולפי
 שהירח מתחדש פעמים רבות קראו בלשון רבים ואף על פי
 שאינו אלא אחד ואמר גרש ירחים (דברים לג, יד), פירוש
 כי הירח יבשל הפירות .

ירט

ירט הדרך לנגדי (במדבר כב, לב), פירושו שטה .
 ופירוש הפסוק כן אמר המלאך הנרד אנני יראה
 לשטן, כי אמרתי האיש הזה ירט הדרך וכלבו לקלל ואינו
 הולך דרך ישרה . ומלח לנגדי לפני . כן פירשו אדוני
 אבי ז"ל . וכן ועל ידי רשעים ירמני (איוב טו, יא), ולולי
 הר"ש היה נדגש כמו יתנני . ויש אומרים כי שרש ירמני רטה* .

ירד

ירד יבתך (יחזקאל כד, ד), אשר על כף הנהר ירד
 (בראשית לב, לב) . ובסמוך ירד יעקב (שם)

בשש נקודות. תחת ירקי (שם כה, ב.), ממתנים ועד ירקים (שמות כח, מב.), ידוע. ומה הענין ירקה וקנה (שם לו, יו.), שהוא רגל המנורה. ירקה המזבח (ויקרא א, יא.), ירקה פאת המזבח. ובחילו הנקבה וירקתו על צידו (בראשית מט, יג.), כלומר פאת ארצו יהיה צידו. וירקתי המטבח ימה (שמות כו, כב.), ירקתי צפון (תהלים סח, ג.), ירקתי לבנון (מלכים ב' יט, כג.), לירקתים ימה (שמות כו, כו.), נחמבר להם סימן הזכרים והנקבות ועינים פאות.

ירע

נפשו ירעה לו (ישעיה טו, ד.), ולא ירע לבבך בתתך לו (דברים טו, י.), וירע בעיני יי אשר עשה (בראשית לח, י.), וירע למשה בעבורם (תהלים קו, לב.), מדוע לא ירעו פני (נחמיה ב, ג.), פירע עינו באחיו (דברים נה, נה.), עתה ירע לנו שבע בן בכרי (שמואל ב' כ, ו.), פירוש ירע לנו דבר שבע בן בכרי והוא מלעיל*. וכן ירע שריר באהלו (איוב כ, כו.), כלם ענין רע וירע ורוע בענין אחד. ורבי יהודה לא הביא בזה השרש כי אם נפשו ירעה לו. ודערו באלו להיוחס משרש רוע בדרך זוח. והנכון לשומם בזה השרש עם ונפשו ירעה לו וכלם ענין אחד. ויש לפרש ונפשו ירעה לו ענין הרועה פירוש ירעה ירע בעבורו כמו שאמר חלצי מואב ירעו (ישעיה טו, ד.), נוטה שמים פירעה (תהלים קד, כ.), ירעית עינים (שמות כו, ו.), ידוע.

ירק

ירק ירק בפניה (במדבר יב, יד.), וירקה בפניו (דברים כה, ט.), ידוע. אבל ומפני לא חטכו רק (איוב ל, י.), עד בלעי רקי (שם ז, יט.), וכי ירק הזב (ויקרא טו, ח.), משרש רקק ואם הם ענין אחד. וענין ירק אחר כל ירק עשב (בראשית א, ל.), בשש נקודות, כל ירק ירק בעץ (שמות י, טו.), ומשקל אחר ירק רשא (ישעיה לו, ירוק כו.). והתאר ואחר כל ירוק ירוש (איוב לט, ח.), רוזה ירק לומר כל עשב ירק. לכן ירק (מלכים א' כא, ב.), כגן הירק ירקרק (דברים יא, י.), ארחת ירק (משלי טו, יו.), הוא חאר לעשב שהוא מאכל אדם. וכן קראו רבותינו ו'ל לעשב שהוא מאכל אדם ירק, והקבוץ ירקו*. ובהכפל העין והלמ"ד לרוב הירוק ירקרק או אדמדם (ויקרא יג, כט.), ירקרקת או אדמדת (שם יד, לו.). ופירוש בירקרק חרוץ (תהלים סח, יד.), כי יש זהב שנוטה מעט גוונו לגוון הירק. או ירקקן ירקק שם לגוון הסמורכם. ושם במשקל אחר ונהפכו כל פנים לירקקן (ירמיה ל, ו.). והוא כי בהבהל האדם ובכא אליו הצרה פחאום ישובו פניו ירוקות.

ירש

וירש ישראל את ירשיו (ירמיה מט, ב.), וירשנו אתה (במדבר יג, ל.). וירשתם אתה ויטבתם בה (דברים יא, לא.), וירשוק כחירי (ישעיה סה, ט.), לגות פעל כפרי. וכן וירשוק קאת וקפוד (שם לר, יא.). כי הגרים אשר אתה ירש אותם ידברים ית, יד., במה אדע

כי אירשנה (בראשית טו, ח.), כי לא יירש בן האמה הזאת (שם כא, י.), אשר יצא ממעיך הוא וירשקה (שם טו, ד.), כמוש אלהיך אותו תירש (שופטים יא, כד.), וירשו אותה וישבו ברה (יהושע יט, מו.), ובני עשו יירשום (דברים ב, יב.), כלומר לקחו ירושתם. ואין צורך להוציאם מענין ירושה, כאשר נחב רבי יונה שפירשם בענין השלוח. וכן נשארתי הרבה מאד לירשתה (יהושע יג, א.), והציוו השלם ים ודרום ירשקה (דברים לג, כג.), ובחסרון היוד החל רש (שם ב, כד.), ובצרי עלה רש (שם א, כא.), קום רש את כרם נבור (מלכים א' כא, טו.), באו וירשו את הארץ (דברים א, ח.). הלירשנו קראתם לנו (שופטים יד, טו.), היוד מעמדה בנעיות במקצת הספרים. ופירושו וכי קראתם לנו לירש מטונינו ואם לא בעבור מה קראתם לנו, כי בן נראה כי לקחה מטונינו קראתם לנו. והחאר והיה אדום ירשה ירשה והיה ירשה שיעיר איביו (במדבר כה, יח.), פירוש יהיה ירושה שיעיר לאויביו. והשם כי ירשה לעשו (דברים ב, ה.), ירשה נתת ירשת יראי שטיך (תהלים סא, ו.), פירוש נחת לי שאנור באהלך שהוא ירושת יראי שמך. והפעל הכבד הפעיל והירשתם לבניכם (עזרא ט, יב.), את אשר יירשקה כמוש אלהיך (שופטים יא, כד.), ותירשני עונות נעורי (איוב יג, כו.), וזרעו יירשנה (במדבר יד, כד.), פירוש ולורעו יורשנה. והשם למורש קפר (ישעיה יד, כג.), את מורש מורשיתם (עובדיה א, יו.). מורשתי לכבי (איוב יו, יב.), סעיפי לכבי, כלומר מה שמורש הלב ומנחיל כאילו הסעיפים ומחשבות הלב. נחלה בהיוחס מוכנים לאדם ומווכנים. ועם ה"א הנקבה מורשקה קהלת יעקב (דברים לג, ד.), לנו היא מורשקה נתנה הארץ למורשקה (יחזקאל יא, טו.), כולם ענין אחד ענין ירושה, יש מהם ירושת הבן מהאב ויש מהם לקחת הרבר מיד אחר רצוני לומר שלוקח ירושתו ומה שהיה בחוקהו, כמו שהבן לוקח נכסי אביו. ובענין הגירוש והשילוח י"י אלהיך מורשית אותם מפניך (דברים יח, יב.), ואת כל אשר הזרית י"י אלהינו מפנינו (שופטים יא, כד.), הנה י"י יירשנה והכה בים חילה (זכריה ט, ד.), אכנו כדבר ואירשנו (במדבר יד, יב.), ואם לא תירשו את ירשבי הארץ מפניכם (שם לג, נה.), וירשתם את העיר (יהושע ח, ח.). פירוש אח יושבי העיר. מבטנו ירשנו אל (איוב כ, טו.). ומן הקל בזה הענין לירשת אורחם מפניך (דברים יב, כט.). והכלל כל שהוא קשור עם מ"ם היא לשון גירוש ושילוח. ויחכן לפרש לירשת אורחם מפניך לשון ירושה ויהיה מפניך דבוק עם פי יכרית (שם), לא עם לרשח. ויהיה אם כן כל בנין הקל בענין ירושה לא יהיה אחר מהם לשון גירוש ושילוח. והפעל הדגוש בזה הענין יירש הצלצל (שם כה, פעל סב.). וענין אחר קרוב לזה י"י מורש ומעשיר (שמואל א' ב, ו.), תירשמו יד (שמות טו, י.), או יהיה חורישמו

נפעל מענין הגירוש . והנפעל פן תירוש (בראשית טז, יא), ופן אירוש וגנבתי (משלי ל, ט), ענין הרשות והמסכנות . ומענין זה חרנום יונתן הלירשנו קראחם לנו (שופטים יד, טו). תירוש הלמסכנות קריתון לנו . ומוה העיקר שם אשר איננו מן הענינים האלה תירוש ויצהר (יואל ב, יט), כאשר ימצא התירוש באשכול (ישעיה סה, ח), בפלס תינזק מן ינק אלא שתינוק חאר זה שם . והוא היין החדש .

ישש וקו וישש (דברי הימים ב' לו, יז), בצרי . ובחירק גם שב גם ישש בנו (איוב ט, י), ביששים חכמה (שם יב, יב) . הם הוקנים רבי הימים, כי הישיש רב ימים מהוקן ומהשב . ונכון הוא להיוחס מענין יש, וישש וישש בענין אחר . ונקרא הוקן ישיש לפי שעמד הישורה בו ימים רבים .

ישב אברם ישב בארץ כנען (בראשית יג, יב), וישבת בארץ גשן (שם מה, י), ועלי הבהן ישב על הכסא (שמואל א' א, ט), וישב אשכנז עם המלך (שם א' ב, ה), וישב המלך על הלחם לאכול (שם א' ב, כ), וישבו לכסא לך (תהלים קלב, יב), וישב תחת האלה (שופטים ו, יא), אשרי יושבי ביתך (תהלים פד, ה), אנכי אשב עד שובך (שופטים ו, יח), כלומר ארזעכ . ותשבך בקדש ימים (דברים א, טו), נחעככחם . וישבו אל האדמה אשר נתתי לכם (ירמיה לה, טו) . בסכורת תשבכו (ויקרא כג, מב), לא תשב לנצח (ישעיה יג, כ), למען לא תשב יחוקאל כו, כ), הישב בשמים (תהלים קכג, א), ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (שם ככ, ה), פירוש ואחה שאתה קדוש יושב לעולם אתה תהלות ישראל . אם שוב תשבכו (ירמיה מב, י), אמר רבי יהודה כי נהפך פ"א הפעל לע"ן במלת שוב . והנכון שהיו"ו בשוב הוא ויו"ו המשך ופ"א הפעל נגרעה כדרך חכריו נחי הפ"א . שבכונא בזה (במדבר כב, יט), קום עלה בית אל ושבשם (בראשית לה, א), כבוד לאיש שקבת מריב (משלי כ, ג) . תוד נוכרנו כשרש שקבת . ותגישון שקבת חמס (עמוס ו, ד), פירוש כי הם מנדים ומרחיקים יום רע בדבריהם ובמחשבותם שלא יבא עליהם ומנישים ישיבת החמס . לכן קראתי לזאת רהב הם שקבת (ישעיה ל, ז), פירוש לפי שישראל הולכים למצרים ושואלים עור מצרים ללא יעילו למו לכן קראתי לזאת ירושלב רהב הם שבת, כלומר חוקים ירדו היושבים בה ויבטחו בשם ולא ילכו לבקש עור, כי הישיבה יותר חוק וחוקף להם מההליכה . זה שקבתה הבית מעט (רות ב, ו), זה שקבתך בתוך מרמה (ירמיה ט, ו) . ויש לפרש מזה שרופ ישרפו בשקבת (שמואל ב' כג, ו), כלומר במקום שבהם והיוחס שם ישרפו . וכחכ אדוני אבי ול שקבת מזה השרש בשקבתו במחנים (שם ב' יט, לג) . ורזא חכר פ"א הפעל ומשפטו בשקבתו . והנפעל בערים אשר

לא נושכו (יחוקאל כו, יט), אל ארץ נושבת (שמות טו, לה). נפעל וכבר ביארת ענינו בשאר הפעלים בטור השני). נושבת מימים (יחוקאל כו, יז), יש מפרשים כמו בימים . ובחרגום יונתן דהוח יחכא כגו ימסיא . ויתכן לפרשו כמשמעו, לפי שישוכה היה מסתורח דהים ודרך היים היה בא ארליה כל הטוב כמו שכתב בפרשה האחרת . והפעל חכבר

והשיבו את נבות בראש העם (מלכים א' כא, ט), קהשיבו הפעיל נשים נכריות (עזרא ג, יז), פירוש אשר השיבו . נושיב יחידים ביתה (תהלים סח, ז), וישבם לנצח (איוב לו, ז), נושיכי עקרת הבית (תהלים קיג, ט), הושב את אביך ואת אחיך (בראשית מו, ו), ומלה מורכבת מן ישב ושוב והושבותים כי רתמתים (זכריה י, י) . ושלא נוכר פעלו ממנו והושבתם לבדכם בקרב הארץ (ישעיה ה, ח), אם הפעיל

ישוב ישבני (שמואל ב' טו, ח), ישוב מקור מזה השרש רוצה לומר אם ישיבני לירושלב לישיבה שאשב שם ועבדתי אח"י . האמר לירושלב תושב (ישעיה מד, כו) . והשם הנדה נא מושב העיר טוב (מלכים ב' ב, יט), פתח לפי מושב

שהוא סמוך, וכן בית מושב עיר חומה (ויקרא כה, כט), כלומר שימכור בית כחך עיר שיש לה חומה . על מושכו (שמואל א' כ, כה) . והקבוץ ובכל מושבי הארץ (יחוקאל לד, יג) . והקבוץ בלשון נקבות מושבות . בכל מושבותיכם (ויקרא ג, ו) . וכחכ רבי יונה וכל מושב בית ציבה עבדים (שמואל ב' ט, יב), חאר, רוצה לומר כל היושבים והשוכנים בבית ציבא . והחאר למי שארך זמן ישיבתו במקום כשכיר

פתושב (ויקרא כה, ט), קמוץ, תושב כהן (שם ככ, י), תושב כפתח, כי הוא סמוך . ופירוש תושב זה קנוי קנין עולם והוא הנרצע . שקיר זה קנוי קנין שנים והוא היוצא בשש . וחושב ושכיר האמורים בפסח הם נזים וערלים ל"א מולים .

וכבר אחר וישכו טירותיהם כך (יחוקאל כה, ד) . ענינים פעל ידע, מזה ענין הישיבה ממש, ומהם ענין עכבה, ואף על פי שהוא עומד על רגליו כמו אשרי יושבי ביתך (תהלים פד, ה), וישב תחת האלה (שופטים ו, יא), והדומים להם, ומהם ענין אריכות הינת האדם במקום שיהיה שם, ומהם ענין העמדה והקיום .

ישה להנחיל אוהבי יש (משלי ה, כא), יש דרך ישר יש לפני איש (שם יד, יב), יש ספור ונוסף עוד (שם יא, כד), ויש אשר יהיה הענין (במדבר ט, כ), ויש את לבבך כאשר לבבי עם לבבך ויאמר יהונדב יש (מלכים ב' י, טו), אם ישכם עשים (בראשית כד, מט), אם ישדנא מצליח דרכי (שם כד, מב), כי את אשר ישגו פה (דברים כט, יד), כלם ענין דבר הנמצא . ומורה נקראת התורה והחכמה ומעשרה הטוב והישר הושיה הגדיל

י מכלול כה, ע"א .

תושֶׁה תושֶׁה (ישעיה כח, כח), יצפון לישראל תושֶׁה (משלי ב, ו). והיוֹד למִד הפעל לפי שהיא נמצאת לעולם, כי כל הַיְשִׁים יחסרו ויחזרו לאין, והחורה והחכמה תעמד בישוּתה כל ימי ער. ולא תעשנה ידיהם תושֶׁה (איוב ה, יב), פירוש כל יש וכל דבר שחשבו לעשות.*

ישח ישה וַיִּשְׁחַק בקרבך (מיכה ו, יד), שם בפלם וַיִּשְׁחַק תתן לנו (תהלים פה, ח), וענינו ורהכנעהך. וינתן חרנם ויהא למרע במעך. והפעל ממנו שְׁחִי ונעברה (ישעיה נא, כג), ענינו הכנעי. ויש אומרים כי שרש אלו שְׁחַח וישחך פעל ולא שם ומשפטו וַיִּשְׁחַק בפלם וַיִּפְרְךְ. שְׁחַח ויחכן להיות מהשרש הזה והענין הזה שְׁחַח, עד יכרה לרשע שְׁחַח (תהלים צד, יג), בְּשַׁחְתֶּם נתפש (יחזקאל יט, ד). ועוד נפרשנו בשרש שוח ובשרש שחתי.*

הפעיל ישמ מאשר יושיט לו המלך (אסתר ד, יא), וַיִּשְׁמַט המלך לאסתר (שם ה, ב). ותרגום וישלח ידו ויקחה, ואושיט ידה ונסכה¹.

ישם והארמה לא תשם (בראשית טו, י), וַתִּשֶׁם ארץ (יחזקאל יט, ו), למען תשם ארצה (שם יב, יט), והבמורת תישקמנה (שם ו, ו). והשם הנשקף על פני יְשִׁימוֹן הַיְשִׁימוֹן (במדבר כג, כח), ילל יְשִׁמוֹן (דברים לב, י), תעו במדבר בַּיְשִׁימוֹן דרך (תהלים קז, ד). ואפשר שיהיה מזה השרש וַנְשִׁים עד נפח (במדבר כא, לא), אם לא ישים עליהם נזיהם (ירמיה מט, כ), בפלם יציב דלתיה (יהושע ו, כג). וכן כתב אדוני אבי ו'ל. כלם ענין שממה.

ישן יִשְׁנֵנִי אזו ינוח לי (איוב ג, יב), לכבטח וַיִּשְׁנֵנו ביערים (יחזקאל לד, כה), וַיִּשְׁנֵנו שנת עולם ולא יקיצו (ירמיה נא, לט), וַיִּישָׁן ויחלים שניר (בראשית מא, ה), כי לא יִשְׁנֵנו אם לא ידעו (משלי ד, טו), היוֹד מעמדת בנעיא*. עורה למה תישן יי (תהלים מד, כד), איננו מניח לו לישון (קהלת ה, יא), יִשָּׁן והחאר ויקץ בַּיְשָׁן יי (תהלים עה, סה), אני יִשְׁנֵנָה ולבי ער שְׁנָה (שיר השירים ה, ב). והשם אל תאהב שְׁנָה פן תורש (משלי כ, יג), כן יתן לירידו שְׁנָה (תהלים קמו, ב), האלֶף חמורה ה'א. מתוקה שְׁנַת העיבוד (קהלת ה, יא), שְׁנַת עולם (ירמיה נא, לט). וכלי סמיכות עם החי' אם אתן שְׁנַת לעיני (תהלים קלב, ד), וַשְׁנַתֵּנו נהיתה עליו (דניאל פ'על ב, א). והפעל הכבד וַתִּשְׁנֵנָהוּ על ברכיה (שופטים טו, יט), יִשָּׁן ידוע. וענין אחר ואכלתם יִשָּׁן (ויקרא כו, י), חדשים גם נפעל יִשְׁנִים (שיר השירים ו, יד). והנפעל ממנו וַנְשִׁינָתֶם בארץ (דברים ד, כה). יִשָּׁן נוֹשָׁן (ויקרא כו, י), רוצה לומר ישן מאד, ישן של אשתקד, נושן של שלש שנים. צרעת נוֹשָׁנָת היא (שם יג, יא), ידוע.

ישע יצאת לישע עמך (חבקוק ג, יב), בצרי ויש עוד יִשְׁע בצרי ויש בסגול, וכחכנו אחם כחלק הדקדוק¹. כי כל יִשְׁעֵי וכל חפץ כי לא יצמיח (שמואל ב' כג, ה), כחירק היוֹד. ובסגול וַיִּשְׁעָה תתן לנו (תהלים פה, ח). ומשקל אחר ויהי לי לִישְׁעָה (שמות טו, כ), אמר לנפשי יִשְׁעָה יִשְׁעָתָךְ אני (תהלים לה, ג). ובתוספת חי' ונפל פ"א הפעל ויעש יי תִשְׁעָה גדולה (שמואל א' יט, ה), הנותן תִשְׁעָה תִשְׁעָה למלכים (תהלים קמד, י), וליי תִשְׁעָה (משלי כא, לא), ותִשְׁעָה ברב יועץ (שם יא, יד), שקר הסוס לתִשְׁעָה (תהלים לג, יו). ועוד נזכרם בשרש שוע. ואדוני אבי ו'ל פירש מורה הענין אם בפירו' להן שוע (איוב ל, כד), פירוש בפיר' שהוא יום המירצה להן השועה לאותן שרון יגיעי כח בחיים כמו שאמר ושם ינוחו יגיעי כח (שם ג, יז). ויהיה שוע מן יִשְׁע בחסרון הפ"א כמו בורל הרים (שם מ, כ), שהוא כמו יבול חסר הפ"א. והפעל הכבד ממנו כי הַיְשִׁיעַ יי משיחו (תהלים כ, ז), ויהי להם לַמְּשִׁיעַ הַפְּעִיל (ישעיה סג, ח), הַיְשִׁיעַ יי את עמך (ירמיה לא, ה), הַיְשִׁיעֵנו אלהי ישענו (דברי הימים א' טו, לה). והשם מוֹשִׁיעָה. והקבוץ האל לנו אל לַמְּשִׁיעוֹת (תהלים סח, כא). מוֹשִׁיעָה והנפעל יִשְׁרָאֵל נוֹשֵׁעַ ביי (ישעיה מה, יו), עם נוֹשֵׁעַ ביי נפעל (דברים לג, כט), פתח כי הם פועל עבר. אין המלך נוֹשֵׁעַ ברב חיל (תהלים לג, ט), קמץ כי הוא עומד*. וַנְשִׁיעֶתֶם מאיביכם (במדבר י, ט).

ישף תרשיש שהם וַיִּשְׁפָּה (שמות כח, כ). ועוד יִשְׁפָּה נכחכנו בשרש שְׁפָה.

ישר לאשר ישר בעיני (ירמיה כג, ד), כאשר ישר בעיני היוצר (שם יח, ד), כי ישר הדבר בעיני כל העם (דברי הימים א' יג, ד), שלשחם פעל עבר כי עיינייהם פתחה. ולא יִשְׁרוּ בעיניו (מלכים א' ט, יב), כי היא יִשְׁרָה בעיני (שופטים יד, ג), אילי יִשְׁרָה בעיני האלהים (במדבר כג, כו), וַתִּישָׁר בעיני שומשון (שופטים יח, ז), וַיִּשְׁרָנָה הפרות (שמואל א' ג, יב), דגש השין להבלעת היוֹד פ"א הפעל. והחאר שם יִשָּׁר (איוב כג, ז). יִשָּׁר ובסמוך ותועבת רשע יִשָּׁר דרך (משלי כט, כו), כי יִשָּׁרִים דרכי יי (הושע יד, י), וירדו במ יִשָּׁרִים לבקר (תהלים מט, טו), פירוש הישרים יש להם ממשלה וגדולה על העשירים הכסילים אהבי העולם הזה. והוא שאמר עליהם נמשל ככהמות נדמו (שם מט, יג), ואף על פי שבעולם הזה הכסילים רודים בישרים כמו שאמר עשיר ברשעים ימשול (משלי כב, ז) לעולם הבא הישרים הם המושלים והרודים, כלומר יש להם מעלה יתירה בעולם הבא והוא בְּקָרָה להם וערב לעשירים וצורח העשירים לבלות שאול כלומר מופב

¹ מכלול קסו, ע"א, וכו'. ² Judicam XV, 15.

לכלות שאול כמותם בסורם מהזבול והמדור שהיה להם, ולא כן צורת הישרים, אף על פי שחשחרה הצורה הגופנית צורת ישר נפשם קיימת לעד. והשם ישר לבי אמרי (איוב לג, ג). ומשקל אחר ודבר ישרים יאהב (משלי טו, יג), ואפשר שיהיה מחובר מן ישר לבי ומפני כובד הקריאה בא בשוא לברו ולא בא בקמץ חטף כמשפט כמו שבא בקמץ מן בקר מישור להקל. ומשקל אחר בחוספת מ"ם והיה העקב למישור מישור (ישעיה ט, ד). ובקמץ מישור. והקבוץ הולך לדודי למישורים (שיר השירים ז, י), כי רזיון הטוב ישר ויערב לאדם מאד. וכן יתהלך במישורים (משלי כג, לא). ומשקל אחר וקישורת לבב (מלכים א' ג, ו). והפעל הכבד כל פקודי כל ישרתי (תהלים קיט, קכח), המישורים ארחותם (משלי ט, טו), מישור על המחקה (מלכים א' ו, לה), ישרו בערבה מסלה לאלהינו (ישעיה מ, ג), והרורים אישר (שם מה, ב), ויישרם למטה מערבה (דברי הימים ב' לב, ל), כחוכ בשני יוד"ן הראשונה נקראת בפתח והשניה נחיה משפטו ויישרם בהנעת שתי יוד"ן, ובנוח היר"ד פ"א הפעל הוטלה חנונתה על היר"ד הנוספת. וכבר אחר הפעיל בהראות פ"א הפעל בקריאה שלא כמנהג ועפעפך יישרו נגדך (משלי ד, כה), הישר לפני דרכך (תהלים ה, ח).*

יתר יתר ידה ליתר תשלחנה (שופטים ה, כו), תמוש היתר התקועה (ישעיה כב, כה), יתר לתלות עליו (יחזקאל טו, ג). והקבוץ בלשון נקבות וכל היתרות למטבן ולחצר (שמות לח, כ), וכל יתרתיו וכל יתרות החצר (שם כו, יט). יסע יתרתיו (ישעיה לג, כ), פירוש אפילו אחד מיחדותיו, ידוע. ויחדות רמשכן היו קשורים במיתרים אל יריעות האהל והיו תקועים היתדות בארץ כחנות המשכן כדי שלא חניע הרוח היריעות. וכן לקלעי החצר. וכן נקרא הכלי שמקפל בו האורג הבגד לפניו יחד. וכא בה"א הידיעה עם הסמיכות את היתר הארג (שופטים טו, יד). וכבר פירשנוהו בשרש ארג.

ישרה פעל

הפעיל

יתום יתום

כל אלמנה ויתום לא תענון (שמות כב, כא). יתומים היינו ואין אב (איכה ה, ג), פירוש אף על פי שאבינו חי יתומים היינו כאילו אין לנו אב. ודרשו שאמר אחריו אמותינו כאלמנות, ולא אמר אלמנות.

יתר יתר יתר מרעהו צדיק (משלי יב, כו), האר וענינו יתר ומשובח. ופירש הפסוק אמר החכם כאמת כי הצדיק יתר ומשובח מרעהו שאינו צדיק ויש לו שבר מעשו בעולם הבא ודרך רשעים חתעם (שם). ואם תאמר אחר שהצדיק יתר מרעהו למה אין הולכים בני העולם בדרכיו? לבי שדרך רשעים צלחתי בעולם הזה והיא התעה אורחם לאחוז דרך הרשעים ולהניח דרך הצדיקים. וכחכ רבי יהודה יתר כי יתר לרואי השמש (קהלת ז, יב), יתר מהמה (שם יב, יב), האר. ויתכן לומר שהן שמות כמו יתרון, ואף

על פי שרוב השמות במשקל הזה מלעיל באו מלרע. וכן ואת היתר החרמנו (שמואל א' טו, יד). וכן יוצר עבי (עמוס ז, א). והשם יתר שאת ויתר עו (בראשית מט, ג), יתר ומשלם על יתר עשה גאווה (תהלים לא, כד), פירש ומשלם גמול על היתר ועל הגאות שמחנאה על הענוים מי שרגיל לעשות הגאווה. והוא בשש נקדות. ויש בחמש נקדות גדול יתר מאד (ישעיה נו, יב). וכחכ רבי יונה כי גדול יתר יתר מאד תאר. ויתכן היותו שם כחביריו. ורחחם רבי אברהם אבן עזרא פירש ויתר עו תאר. ומשקל אחר מה יתרון לאדם (קהלת א, ג). ומשקל אחר ומותר אדם מן הבהמה אין (שם ג, יט). ומשקל אחר על כן יתרה עשה (ישעיה טו, ו), ופירושו הממון שקבץ, ופקודתם על נחלת הערבים ישאום (שם). ובתי"ו חמורת הה"א על כן יתרת עשו אבדו (ירמיה מח, לו), קמוץ על משקל עוי וזמרת יה (שמות טו, ב). והפעל הכבד הותר בני תמותה (תהלים הפעיל עט, יא), פחו כמים אל תותר (בראשית מט, ד), או יהיה אל תותר מן שלא נזכר פועלו ממנו וכא החולם חמורת שורק, כלם ענין השבח והמעלה. וכחכ רבי אדנים מודה הענין יתור הרים מרעהו (איוב לט, ה), כלומר המשוכח שבהרים. ועוד נכתבו בשרש תור. ובענין השאר ואת היתר החרמנו. והשם יתר חנום אכל הארבה (יואל א, ד), ויתר השמן (ויקרא יד, יז), והניחו יתום לעולליתם (תהלים יז, יד). והנפעל ולא נותר מדים איש (במדבר נפעל כו, סה), ונתנותר בשמן אשר על כף הכהן (שם יד, יח), אני נותרתי נביא ליי לברי (מלכים א' יח, כב), ואם ינתר מבשר המלאים (שמות כט, לד), לא ינתר דבר (ישעיה לט, ו). והפעל הכבד אשר הותר הברד (שמות י, טו), הותר לנו שוריד כמעט (ישעיה א, ט), ויתרו אנשים ממנו (שמות טו, כ), כלם ענין השאר. וענין אחר כוננו חצם על יתר (תהלים יא, ב). הלא נסע יתום כם (איוב ד, כא), שהם חושבים שהם נקשרים בעולם הזה. ואת מיתריהם (שמות לה, יח), ענינם חבלים. אבל יתרים לחים (שופטים טו, ז), ענינם שבטים כי מה טעם ליחרים העשויים מפשחן או מקנבם להיוחם לחים או יבשים? אבל רצונו לומר על שבטים. וכאמרו יתרים כי כן עושים מן רזשכטים חבלים בעודם לחים שיוכלו לקפל אותם. כי יתרי פתח (איוב ל, יא), פירוש יתר יראתי שהייתי אוסר אורחם בו פתח אותו השם עד שלא יראו ולא נענו מפני ואותי ענה. ויש מפרשים הלא נסע יתום כם על מיתרי הגוף אשר קיום העצבים בהם אמר כי ינתקו ויפרדו ויאבדו. וכן כי יתרי פתח פירוש נחק עצבי והרפה מיתרי כאשר ירפה מיתר הקשת. ויש מפרשים מזה הותר בני תמותה, כלומר התרי יתום וקשורם לפי שאמר (שם) אנקת אסיר אמר שיתירם מן המאסר. ואת היתרת יתרת על הכבד (שמות כט, יג), הויה הנקרא בלשון רבוהינו

יתרון מותר היתה

ו'ל (חולין טו, ע"ב) טרפ"ש ובלע"ז אבר"ש [אפרי"ש¹]. ואמר על הקבד ופירושו עם הכבד, כי מעט מן הכבד היה נוטל עם היוחרח.

נשלמה אות היות

אורת הכף

כאב ואני עני וכו'אב (תהלים סט, ל), בהיותם פאבים (בראשית לה, כה), אך בשרו עליו יקאב (איוב פאב יד, כב). והשם כי גדל הקאב (שם ב, יג), ואתם תצעקו מקאוב מקאב לב (ישעיה סה, יד). ומשקל אחר אם יש מקאוב הפעיל פמקאבי (איכה א, יב). והפעל הכבד כי הוא יקאב ויחבש (איוב ה, יח), וקוץ מקאב (יחזקאל כח, כד), ידוע. ונאמר על דרך ההשאלה וכל החלקה הטובה תקאבו באבנים (מלכים ב' ג, יט). ועל זה הטעם אך בשרו עליו יכאב, כלומר שישחח גופו כי אין המח כואב ומרגיש, ופירושו עליו עצמו*.

כאה יען הקאות לב צדיק (יחזקאל יג, כב). והנפעל נפעל ובאו בו ציים כתיים ונקאה (דניאל יא, ל), ונקאה לכב למותת (ההלים קט, טו). והחאר ונפל בעצומיו חלקאים חלקאים (שם י, י), כי הם שתי מלות בקריאה רוצה לומר מחנה העניים והכאים. וקאים בפלס דנים, פלים וענינם ענין פאב ומדוה.

כזב כזב אלהיכם (עמוס ה, כו), ואת הכזבכים (בראשית א, טו), ידוע. ורמה המלך לרוב גדולתו ומעלתו הרמה לכונכ דרך כזבב מיעקב (במדבר כד, יו). פקדה מאד יד האלהים שם (שמואל א' ה, יא), וחטאתם כי קבדה מאד (בראשית יח, כ), ונתקבד המלחמה אל שאול (שמואל א' לא, ג), יקבדו בניו ולא ידע (איוב יד, כא), כלומר יהיו רבים או יהיה להם ממון רב וכבד כי הפכו ויצערו ולא יכין למו (שם). וכן ותמלאי ונתקבדי מאד בלב ימים (יחזקאל כו, כה), למען שמי

יקבד י"י (ישעיה טו, ה), פירוש אחיכם שנאיכם אומרים בעבור שמי יכבד י"י, כלומר כבדו עלינו דבריו ולמשא הם עלינו, והוא יהיה נראה ונגלה כשמחחכם והם יכשו* . וכן ולא נקבד עליך (שמואל ב' יג, כה), כלומר לא נהיה עליך לטורח ולמשא. תקבד העבדה על האנשים (שמות ה, ט), ויקבד לב פרעה (שם ט, ו), ועיני ישראל פבדו מזקן (בראשית מח, י), ולא קבדה אזנו משמוע (ישעיה נט, א).

והחאר פבד לב פרעה (שמות ו, יד), כמשא פבד יקבדו פבד ממני (תהלים לח, ה), כי קבד עליו ונלחו (שמואל ב' יד, כו), ואברם פבד מאד במקנה בכסף וכוהב (בראשית יג, כ), כי קבד הרעב (שם טו, יג), מספד גדול וקבד מאד (שם נג, י), כצל סלע פבד בארץ עיפה (ישעיה לב, ב). כלומר סלע גדול שיש לו צל גדול וימצאו בו מנוחה ההולכים בארץ עיפה. עמך הקבד הזה (מלכים א' ג, ט), הגדול פבד מאד לפניו לא היה כן ארבה כמהו (שמות י, יד), וידי משה פבדים (שם יו, יב), כי קבד ממך הרבר (שם יח, יח). ובסמך פבד פה וקבד לשון אנכי (שם ה, י).

ומשקל אחר עם פבד עון (ישעיה א, ד), בשש נקודות פבד והשם פבד אבן ונטל החול (משלי כו, ג). ומשקל אחר פבד והוא חאר בפלס אקפנה, ואת הפבדה לפניהם (שופטים יח, פבדה כא), והוא כחוכ כו"ז עם הרגש. וכבר נחכנו הדומים לו בחלק הדקדוק² רוצה לומר מקניהם ושאר מסונם. ומשקל אחר פבדת וינהגו פבדות (שמות יד, כה). והפעל הכבד הקבד הפעיל את עלינו (דברי הימים ב' י, י), ונתקבדתי ולא יצערו (ירמיה ל, יט), פירוש שיהיה להם ממון רב וכבד. ונשאך לבך לתקביר (דברי הימים ב' כה, יט), להרבות עוד מלחמה. הקבדתי את לבו (שמות י, א), ויקבד פרעה את לבו (שם ח, כה), ואזניו הקבד ועיניו השע (ישעיה ג, י), ונתקבד את לבו (שמות ח, יא). וכבד אחר ולמה תקבדו את פעל לכבכם (שמואל א' ג, ו), כאשר פבדו מצרים ופרעה (שם).

והנפעל באין מעינות נקבדי מים (משלי ח, כד), כלומר נפעל עד לא חהוטתה ועד לא מעיני מים חוללתי. וההפעל התפעל התקבד כילק (נחום ג, טו), התקבדי כארבה (שם), כלם ענין הכבדות והרבו והכל ענין אחר, כי רכוי כל דבר הוא כבדות. ויש מפרשים החכבד כילק התכבדי כארבה כענין ומאטאחיה (ישעיה יד, כג), מלשון רבוזינו ו'ל (ביצה פרק שני משנה ו. דף כב, ע"ב), מכבדין בין המטות, מכבדות של חמרה (סוכה יג, ע"ב), והם היעים שמכבדין כהן את הבית. ומפרשים עוד מורה פבד מכל כלי חמרה (נחום ב, י). ובענין הכבד הוא קרוב לענין שהקדמנו ונתקבדתו

¹ מכלול פו, ע"ב

² In editione Veneta 1546 hic habetur פלמה scopa di palma scopae palmae. l. e. Italice: scopa di palma scopae palmae.

¹ In edd. habetur איכרש et אכרש, Raschi ad Levit. XXIX, 13: טיכרש, quod Breithaupt vertit: tendres tenerum, Cod. Hisp. אפריש, quod non dubitare licet esse: hepatium, hepatarium a hepar hepatis. Sed ex Kimchii verbis satis liquet, per suamque explicationem notari aliquid juxta renes situm, jecori affixum, et non partem jecoris. Etiam טרפשא est reticulum hepatis, non hepar ipsum. (Vide Buxtorf Lex. 921.) Conf. Bocharti Hieroz. S. I. pag. 498. seqq. Coccei Lex. hebr. rad. יתר.

מעשורת דרכיך (ישעיהו נח, יג), כי יבא דברך וּכְבִדְנִיךָ (שופטים יג, יו), פירוש כי יבא דברך שיחאמת הרבר שבשרחנו וכבדנוך, לכן הגידה נא שמך. ויש מפרשים כי יבא דברך פירושו אם נדע שמך כשיבא אצלנו דברך וענייך וכבדנוך. כִּי־כִבֵּד אֶכְבְּדָהּ מאר (במדבר כב, יו), כִּי־מִכְבְּדֵי אֶכְבֵּד וְבוֹי יִקְלוּ (שמואל א' ב, ל), לקדוש יי' מְכַבֵּד (ישעיה נח, פעל יג). ושלם נזכר פעלו ממנו ושומר תוכחת יְכַבֵּד (משלי יג, יח). והנפעל מה־נְכַבֵּד היום מלך ישראל (שמואל ב' ג, כ), פעל עבר כי הוא פתח, והאיש נְכַבֵּד (שם א' ט, ו), פעל עומד כי הוא קמוץ, רבים וְנְכַבְּדִים (במדבר כב, טו), וְנְכַבְּדֵיהֶם בְּכַבְּלֵי בְרוֹל (תהלים קמט, ח), נְכַבְּדוֹת מְדַבֵּר בך (שם פו, ג), פירוש מעלות ומדות נכבדות מדובר בך והוא חסר המתואר כמו וידבר אתם קשות (בראשית מב, ג), קטנה או גדולה (במדבר כב, יח), כי מי בו ליום קטנות (וכריה ד, י), והדומים להם. ועל פני כל העם אֶכְבֵּד (ויקרא י, ג), אשר אמרת עמם אֶכְבְּדָהּ (שמואל ב' ג, כב), וְאֶכְבְּדָהּ בַּפְּרֵעָה (שמות יד, ד), האלף בחירק. וההתפעל מִמְתַּכְּבֵּד וחסר כְּבוֹד לחם (משלי יב, ט). והשם את כל הַכְּבֹד (בראשית לא, א), ואחר כְּבוֹד תקחני (תהלים עג, כד), תנו לי"י אלהיכם כְּבוֹד (ירמיה יג, טו), כלומר שתכבדוהו כההלחכם ובהחודותכם עונותיכם לפניו. וכן שים נא כְּבוֹד לי"י אלהי ישראל ותן לו תודה (יהושע ג, יט), ובהיכלו כלו אומר כְּבוֹד (תהלים כט, ט), השבח והתהלה כי הוא הכבוד לכורא יחבך. והחאר לנקבה כל כְּבוֹדָהּ בת מלך פנימה (שם מה, יד), וישבת על מטה כְּבוֹדָהּ (יחזקאל כג, מא), שניהם כחובים כו"ו עם הדגש. וכבר כחכנו הדומים להם בחלק הדקדוקי ונקראת הנשמה העליונה כבוד לפי שהיא כבוד הנוף ויקרו למעו יזמרך כְּבוֹד (תהלים ל, יג), שמח לבי ויגל כְּבוֹדֵי (שם טו, ט), וכְּבוֹדֵי לעפר ישכן סלה (שם ג, ו), בקהלם אל תחר כְּבוֹדֵי (בראשית מט, ו). ופירוש וכבודי לעפר ישכן סלה על דרך משל כי הנשמה לא חשכון בעפר אבל היא על דרך משל כמו דבקה לעפר נפשי (תהלים קיט, כה). ופירוש ואחר כְּבוֹד תקחני (שם עג, כד), אמר בהחלה בעצתך חנחני כלומר כל ימי חיותי חנחני בעצתך ואחר כך בכבוד תקחני. או אל הכבוד אמר תקחני. ופירוש אחר כְּבוֹד שליחני (וכריה ב, יב), אחר כל הנבואות האלו לכבוד ולגדולה שליחני כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו. יתרת הַכְּבֹד (ויקרא ח, טו), עד יפלה חץ כְּבוֹדֵי (משלי ג, כג) ידוע.

כבה כפשתה קבו (ישעיה מג, יו), לא תִכְבֶּה (ויקרא ג, ה). והפעל הכבד ולא תִכְבְּדָהּ את נר ישראל (שמואל ב' כא, יו), ופשתה כהה לא יִכְבְּדָהּ (ישעיה מב, ג), וְכַבֵּד את נחלתי (שמואל ב' יד, ו), לא יוכלו לִכְבֹּת את הארבה (שיר השירים ח, ו), ידוע.

מכלול פו, ע"ב (י)

כבל ענו בְּכַבֵּל רגלו (תהלים קה, יח), בשש נקודות. כְּבֵל כְּבֵלֵי בְרוֹל (שם קמט, ח), הם שלשלאוח של בְרוֹל. ארץ כְּבוֹל (מלכים א' ט, יג), פירשו בו שנקראת כְּבוֹל הארץ בן לפי שהרגל משתקעת ונכבלת בה מרוב הטיט שבה, או שהיתה חול. וכן אמרו רבותינו ז"ל (שבת נד, ע"א.) ארץ כבול ארץ שאינה עושה פירות. . . . רב נחמן בר יצחק אמר ארץ חמטון היחה, אמאי קרי לה כבול? דמשחקעא כרעא כגוה כי כבלא. פירוש חמטון חול.

כבס אל מסלת שדה כוּבֵס (ישעיה ו, ג), שם רזאר כוּבֵס למכס הבגדים. וכן רבותינו ז"ל נשחמשו בחאר הזה כקל אשחירי ההוא כובס (כתובות קג, ע"ב.) ופירוש שדה כובס שדה שהיו שוחטין שם הכובסים כגדיהם לְשִׁמְשׁוּ. וכן חרגם יונתן חקל משטח קצריא. והפעל הכבד כְּבֵס בין פעל לבשו (בראשית מט, יא), וְכַבְּסָתֶם בגדיכם (במדבר לא, כד), כְּבָסִי מְרֵעָה לְבַד (ירמיה ד, יד), כְּבָסִי מְעוֹנֵי (תהלים נא, ד). ושלם נזכר פעלו ממנו וְכַבְּסֵי שְׁנֵית וְטָהַר פֶּעַל (ויקרא יג, נח). ומקור מורכב מהתפעל וסמה שלא נזכר פעלו מהנוסף אחרי הַכְּבֵס את הנגע (שם יג, נה). ידוע. התפעל וְכֹזֵבַע ישועה בראשו (ישעיה נט, יו), וְכֹזֵבַע כֹּזֵבַע נחשת על ראשו (שמואל א' יו, ה), מלעיל. ומלרע מוגן וְכֹזֵבַע תלו בך (יחזקאל כו, י), כלם מוגן וְכֹזֵבַע (שם לח, ה), והתיצבו כְּכֹזֵבַעִים (ירמיה סו, ד). הוא כלי מן על הראש קופא [קפילו בלע"ז].

כבע וְכֹזֵבַע ישועה בראשו (ישעיה נט, יו), וְכֹזֵבַע כֹּזֵבַע נחשת על ראשו (שמואל א' יו, ה), מלעיל. ומלרע מוגן וְכֹזֵבַע תלו בך (יחזקאל כו, י), כלם מוגן וְכֹזֵבַע (שם לח, ה), והתיצבו כְּכֹזֵבַעִים (ירמיה סו, ד). הוא כלי מן על הראש קופא [קפילו בלע"ז].

כבר הן אל כְּבִיר לא ימאס (איוב לו, ה), כְּבִיר כח כְּבִיר לב (שם), כְּבִיר מאכִיךְ ימים (שם טו, י), ושאר מעט מועד לא כְּבִיר (ישעיה טו, יד). ואורידי כְּבִיר יושבים (שם י, יג), האלף נוספת או המלה מורכבת מן כְּבִיר וְאֶבִיר, וזה להגדלה. ירע כְּבִירִים לא חקר (איוב לד, כד), כשאון מים כְּבִירִים (ישעיה יו, יב). והשם בתוספת מ"ם יתן אכל לְמַכְבִּיר (איוב לו, לא), כלומר לרוב. ענין מְכַבֵּיר כלם העצם וההגדלה, הן בענין הכמות, הן בענין האיכות. והפעל הכבד ממנו בכלי דעת מלין יִכְבֵּד (שם לה, טו), הַפְּעִיל כלומר ירבה ויגדיל. כאשר ינוע כְּבִירָה (עמוס ט, ט), כְּבִירָה פירוש בנפה. וכן במשקל אחר ועשית לו מְכַבֵּד (שמואל א' כג, ד). כְּבִיר העוים (שמואל א' יט, יג), פירוש כר של כְּבִיר צמר עוים. וכן במשקל אחר ויקח הַמְּכַבֵּד ויטבל במים מְכַבֵּד (מלכים ב' ח, טו), פירוש כר. ויונחן חרגם גונבא וכן חרגם וחכסו בשמיכה (שופטים ד, יח) והוא בגד עב. וילך

¹ Prov. Coif, coiffe, coiffe, coiphe, quoiphe. („C'étoit aussi un bonnet ou calotte que les chevaliers portoient sou le casque et le chaperon.“ Roquet.) Galea, cassis. ed. Veneta 1546: קפילו i. e. It. cappelo. Ben Melech: קפסיטא, i. e. Hisp. capecele.

מאתו כְּבֶרֶת ארץ (מלכים ב' ה, יט.), בעוד כְּבֶרֶת ארץ לבא אפרתה (בראשית מ"ז, ז), פירשו בו מיל, כי אומרים שכן מהלך מקבורת רחל לאפרת מיל. וכבר פירשתיו בשרש כְּבָה, כי דעתי בו שהכ"ף בו שמוש ולא שרש. מה שהיה כְּבָה הוא ואשר להיות כְּבָה היה (קהלת ג, טו.), שְׁכָבְךָ מתו (שם ד, ב.), בְּשִׁכְבְּךָ הימים הבאים הכל נשכח (שם ב, טו.), פירוש לא באשר היה כבר ולא בימים הבאים אין זכרון לחנם עם הכסיל, וז"ל על פי שלאורך ימים הכל נשכח. מה שהיה כְּבָה נקרא שמו (שם ו, י.), כְּבָה היה לעלמים (שם א, י.), כי כְּבָה רצה האלהים את מעשיוך (שם ט, ז.), ככל מקום שהיא המלה הזאת היא לזמן שעבר י"א בלע"ז¹). ופירוש מה שהיה כבר הוא מה שהיה כבר בימים קדמונים עכשו דהוא. ויש מפרשים בשכבר הימים הבאים במה שהיה כבר ומה שהיה בימים הבאים הכל נשכח זכרון הכסיל.

כבש וְכַבְשׁוּ אֲבֵנֵי קַלְעֵי (זכריה ט, טו.), פירש רבי יונה וכבשו אויביהם באבני קלע. או יהיה פירושו

וכבשו אנשי אבני קלע כלומר הקולעים ילכדו שלא יפילו. וְכַבְשׁוּ עֹנְתֵינוּ (מיכה ו, יט.), וְיִכְבְּשׁוּם לְעִבְרִים וּלְשִׁפְחוֹת (ירמיה ל"ד, יא.), ומלאו את הארץ וְכַבְשָׁה (בראשית א, כח.), הָגַם לְכַבְשׁוֹ אֶת הַמַּלְכָה עִמִּי בְּבֵית (אסתר ז, ח.), וְהָנָה אֲנַחְנוּ כּוֹבְשִׁים אֶת בְּנֵינוּ וְאֶת בְּנֹתֵינוּ (נחמיה ה, ה.).

נפעל והנפעל וְנִכְבְּשָׁה אֶת אֶרֶץ (במדבר לב, כט.), וְיֵשׁ טַבְּנֹתֵינוּ פָּעַל נִכְבְּשׁוֹת (נחמיה ה, ה.). וְהִכְבֵּה מִכָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כָּבַשׁ (שמואל ב' ח, יא.), עֲנִין כָּלֵם הַרְדִּיָה וְהַחֲפִישָׁה בְּכַח. וְעִנִּין כָּבַשׁ אַחֵר וְכַבְשׁ כּוֹהֵב לְכֶסֶף מֵאַחֲזִים (דברי הימים ב' ט, יח.),

בשש נקודות פירושו מדרגה. וכן במשנה (זבחים פרק חמישי משנה ב. דף נ"ג, ע"א) על"ה בכבש. ואינו עשוי במעלות אבנים או עצים שהם זה על זה אלא מעלה אחת לכד והוא משופע והולך ועולה מהקרקע עד המקום שעולין בו גליו, לפיכך היו עושין למזבח כבש, והיה אמור לעשות לו מעלות כמו שכתוב ולא העלה בְּמַעְלוֹת (שמות כ, כו.), והכבש הזה של הכסא היו לפני המעלות סמוך לקרקע והיו עולין ממנו למעלות. ומלת מאחזים שְׁבָה אל המעלות שהיו מאחזים בכסא ודבקים בו. וענין אחר פִּיחַ כְּבָשׁוֹן (שמות ט, ח.), כְּבָשׁוֹן כַּעֲשֵׂן הַכְּבָשׁוֹן (שם י"ט, יח.), הוא ששורפין האבנים לסיד. או אשר מכשלין בו כלי החרש הוא יקרא כְּבָשׁוֹן ושואפין בו הלחם בהדבקה יקרא כְּבָשׁוֹן. ועוד נפרשנו בשרש תָּנַר.

כבש כְּבַשׁ אֶחָד בֶּן שָׁנָתוֹ (במדבר ו, טו.), כשש נקודות. כְּבָשָׁה פְּבָשִׁים בְּנֵי שָׁנָה (שם ו, י.), וְכַבְשָׁה אֶחָת בַּת כְּבָשָׁה שָׁנָתָה (שם ו, יד.), נפתח הכ"ף. כי אם כְּבָשָׁה אֶחָת קטנה (שמואל ב' יב, ג.), בחירק. והקבוץ שבע כְּבָשָׁה

הצאן לכדוהן (בראשית כא, כח.). ונקרא כבש בן שנה, כי הגדול משנה יקרא אֵיל.

כדר כִּידְרֵי אֵשׁ (איוב מא, יא.), פירוש ניצופי אש. כִּידוֹד ומדושרש הוה כִּד. הקמח לא כלתה (מלכים א' כד

י, טו.), וְכָדָה עַל שְׂכֵמָה (בראשית כד, טו.), וְהִדְגַשׁ לְחֶסְרוֹן הַכֶּפֶל יָדוּעַ. ועל דרך ההשאלה ותשבר כִּד עַל הַמְּבֹעַ (קהלת יב, ו.). והוא רומז בו על הכרס שחבקע, ואמר על המבוע רמז לקבר, כמו שאמר (שם) ונרוץ הגלגל אל הבור. ורוצה לומר, כמו שדרך הכר להוליך אותו אל המבוע כי הוא מקומו כן מקום האדם בקבר. ושם חבקע כריסו.

כדר כַּמְלֶךְ עֵתִיד לְכִידוֹר (איוב ט"ו, כד.). וכא במשקל כִּידוֹר אחר כִּדוֹר אל ארץ רחבת ידים (ישעיה כב, יח.), כִּדוֹר

ונחסר. ממנו כ"ף הדמיון ופירושו ככדור. והכדור הוא ידוע במשנה (כלים פרק כ"ג משנה א.) הכדור והאימום, והוא שקורין לו בלע"ז פל"א²). ופירוש רבינו סעדיה ז"ל כמלך עתיד לכידור על הגלגל. ופירוש בגלגל זה העתיד לסוב הכידור, כלומר כי הצרות האלה יסובבוהו ויקיפוהו חמיד כמו שהגלגל עתיד חמיד לסוב בלי הפסק. ויש מפרשים אותו כמשמעו כמלך שהוא ערוד לכידור המלחמה, כלומר לסכוב המלחמה כי או יאסוף גרודיו כן חקקהו כלהות לנצח. ומערכת המלחמה הוא בסבוב והקף סכל צד. וכן קורין למערכת המלחמה טורנימנטו² בלע"ז²). וכן אמר ויבא המעגלה (שמואל א' י, כ.), שוכב במעגל (שם כו, ה.), לפי שהמחנה הוא עגול. וכן וחנתי כִּדוֹר עֲלֶיךָ (ישעיה כ"ג, ג.), ונחסר ממנו כ"ף הדמיון ככדור, או ב"ת השירות ככדור.

כה כֹּה אָמַר יְיָ (שמות ט, א.), כֹּה עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם כֹּה (במדבר לב, ח.), אף על פי שנכתבה זאת המלה

כה"א קריאתה ב"ו. וכנפל הכ"ף במשקל אחר בסבטא הה"א ועשית לאהרן ולבניו כְּכֹה (שמות כ"ט, לה.), ואם כְּכֹה (שיר השירים ה, ט.), כְּכֹה לֹא תִדַע אֶת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים (קהלת יא, ה.). ויחכן ששרש ככה כֶּה והה"א נוספת כמו אָן, אָנָה. וכן כתב רבי יעקב בן אלעזר ז"ל. וכתב המסורת על וְכָבַה תֵּאֱכְלוּ אֹתִי (שמות יב, יא.) לית כוונה מלתע ואם כן הוא ששרש ככה כֶּה, היה ראוי לכתבו ראשון בודא האות ואחריו ככב וככד אלא שאני כתבתי כסדר שכתבם רבי יונה. ואף על פי כן נכון הוא יותר מדרך הדקדוק כמו שכתבם רבי יעקב בן

1) Prov. pile; Hisp. Ital. et lat. pila. Globus, sphaera.
2) Prov. tornement, tornoiement, tornoiment, tour-naiement; Hisp. et Ital. torneamento, (torneamentum) acies belli.

1) Hisp. ya, Prov. Jai; Ital. gia; Gall. déjà (jam).

אל עזר . ועוד כי רבו חינו נשחמשו הרבה כלשון כך בלא ה"א כי כן השרש והעיקר . ורוב המלה הזאת ענינה כמו כן . ויש שענינה כמו הנה שים פה נגד אחי ואחיד (בראשית לא, לו.) , כדרך יום פה (במדבר יא, לא.) , נלכה ערבה ונשתחורה (בראשית כב, ה.) , עד הנה . והנה לא שמעת ערבה (שמות ו, טו.) , עד עתה . ויהי ערבה ועד כזה והשמים התקדדו עבים ורוח (מלכים א' יח, מה.) , בין כך ובין כך . ורבי יונה פירוש איכה ואיכה מלות מורכבות מן אי וכדי . וכבר כתבתי אוחם כשרש איך .

כהה לא קהה עינו (דברים לה, ז.) , ותקהו עיני מראות (בראשית כו, א.) , ותקהו עיני (איוב יז, ח.) , לא יקהו ולא ירוץ (ישעיה מב, ד.) . והתאר קהה והנה קהה הנגע (ויקרא יג, ו.) , ושפלה איננה מן העור והיא קהה (שם יג, כב.) , תחת רוח קהה (ישעיה מא, ג.) , בעור בשרם בהרות כהות לבנת (ויקרא יג, לט.) , ועיני החלו כהות (שמואל א' ג, ב.) , פירוש החלו להיות כהות . או יהיה כהות מקור ויהיה קמץ קמץ חתם קמץ גדול והיה משפטו כהות בפלס אלות שוא (הושע י, ד.) , ראות רבות (ישעיה מב, כ.) . והשם אין קהה לשכרד (נחום ג, יט.) .

פעל והפעל הכבר ולא קהה במ (שמואל א' ג, יג.) , וכן וקהתה כל רוח (יחזקאל כא, יב.) . והוא פועל עומד . ויתכן להיות קהה הנגע פועל עובר מזה הכבר אלא שאין מנהג מאשר עיניהם ה"א מהדגוש להיות פ"א הפעל בצרי כי אם בחירק כמשפטו בלא אות גרונות נהג , מהר , מהר , להט , כהן , וכן מזה השרש ולא קהה במ , אם כן טוב הוא שיהיה כהה הנגע תאר מן כהות לבנות כאשר כתבנו . ואף על פי שמלת גנע לשון זכר אפשר שחמצא לשון נקבה כמו גנע צרעה כי תקיה באדם (ויקרא יג, ט.) , או חשוב תהיה אל הצרעה . וכן ופשתה קהה לא יבנה (ישעיה מב, ג.) , תאר , ופירושו הפשתה הקרובה לכבות לא יכבדה כמו שאמר קנה רצון לא ישבור (שם) כלומר כל כך יהיו דבריו והנהגת מלכותו בנחת, כי אפילו החלשים לא ירגשו בו . ענין הכהה הוא הקמוט והעצור , וכשהנגע או השבר קרוב לרפואה יתקמט רחבשר . והפכו פשה הנגע (ויקרא יג, נא.) . ופירוש הענין הזה בעינים, כי ידוע הוא כי הזקנים יתקמטו עיניהם ויכנסו בחוריהם לפי שיתקמטו יתרי העין כי יגבר עליו היובש והחלש הראוי . ופירוש וקהתה כל רוח (יחזקאל כא, יב.) , כי תעצר ותקצור רוחם ותחלש . ופירוש לא יקהו ולא ירוץ (ישעיה מב, ד.) , לא יחלש ולא ישבר , כלומר לא יתרפה מלעשות המשפט , לפי שאמר קנה רצון לא ישבור ופשתה כהה לא יכבדה ירמה כי יהיה רפה ותלש ולא יעשר משפט לפיכך אמר לאמר יופיא משפט ולא יתשל ולא יחלש בדבר המשפט עד ישים בארץ משפט . ופירוש ולא כהה במ , לא עצר בהם ולא מנעם מלכת-בדריהם הרעים .

כהן הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה (דברי פעל הימים א' ו, לו.) , וקהנו לי (שמות מ, טו.) , ויקהנו אלעזר בנו תחתיו (דברים י, ו.) , לכהן לי (שמות כט, א.) . לכהנו לי (שם כח, ד.) , אין ה"ו נוספת אך נופלת על הפועל שהוא פועל . והתאר מבנין דקל והוא כהן לאל כהן עליון (בראשית יד, יח.) , וגם הקהנים הנגשים אל יי (שמות יט, כב.) , אהרן הכהן (שם לח, כא.) , אמר אל הקהנים (ויקרא כא, א.) . והשם קהנה, קהנת עולם קהנה (במדבר כה, יג.) , כלם בענין עבודה גדולה כי הכהנים היו עובדי השם וראשי העם . וגם הכהנים הנגשים אל יי אינו אומר על בני אהרן כי אם על הבכורות כי או דחיתה עבודה בכורי ישראל וכל עובד יקרא כהן* . וכן עובד עבודה ורה כמו כהן מדין (שמות יח, א.) , רק אדמת הקהנים לא קנה (בראשית מו, כו.) . היה כהן לדוד (שמואל ב, כו.) , עובדו ובעל עצמו ונשמע אליו בראש כלם, כי האהוב הנאמן עובד לאוהבו בעצותיו הנכונות . וכן אתה כהן לעולם (תהלים קי, ד.) , כלומר עבד יי וראש ישראל על דבר שאחה מלך צדק כמו שהכהן הוא ראש לעם . וכן ומידעיו וקהניו (מלכים ב' י, יא.) , ראשו , וכן מוליך קהנים שלל (איוב יב, יט.) , ראשים , וכן חבר קהנים (הושע ג, ט.) . יכהן פאר (ישעיה סא, י.) , יגדל פארו בלבושים נאים . וכן ובני דוד קהנים היו (שמואל ב' ח, יח.) . וכן אומר בדברי הימים במקומו ובני דוד הקראשנים ליד המלך (דברי הימים יח, יו.) , או פירוש ובני דוד כהנים שהיו עובדי יי וראוי . ויגורן חרם רבכין הוו . אבל למה שכתוב בדברי הימים במקומו הפירוש הראשון הוא האמת .

כוה כי תלך כמו אש לא תקנה (ישעיה מג, ב.) , נפעל ורגליו לא תקוניה (משלי ג, כח.) . והשם והיתה מחית המקנה (ויקרא יג, כד.) , מקנת אש (שם) , קנה מקנה תחת קנה (שמות כא, כה.)* . ופירושו מזה הענין והשרש קנה כי תחת יפי (ישעיה ג, כד.) . וכן בדברי רבוהינו ז"ל כי (שבת סב, ע"ב.) , כי תחת יופי אמר רבא היינו דאמרי אינשי חלופי שפרא כואה . ויהיה כי מן קנה בפלס רי מן קנה אף קרי יטריח עב (איוב לו, יא.) . או יהיה כמשמעו, ופירושו כי כל זה שספר המק והנקפה יהיה להם תחת היופי .

כוה גם בן ידיהם למה לי (איוב ל, ב.) , כחי וראשית כח אוני (בראשית מט, ג.) , יבש כחדש כחי (תהלים כב, מז.) . כתב החכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל בעבור היות חיי האדם לוח התולדת הקשרה הכל , המעמדת הגוף כנה הלחה בשם כח לפיכך אמר יבש כחדש כחי . אם כחה אכלתי בלי כסף (איוב לא, לט.) , קבחו רגע הים (שם כו, יב.) , ידוע . והאנקה והכח (ויקרא יא, ל.) , כתב רבי יונה

כי הוא הנקרא בערבי חרוון¹ והוא ממין הצב . ורבינו שלמה ז"ל כתב שהוא שקורין לו בלעז לחירט².

כול וְקָל בְּשֵׁלֶשׁ (ישעיה מ, יב), פירוש ומדד . והפעל **הפעיל** הכבד אלפים בת יָקִיל (מלכים א' ז, כו), פירוש כך היחה מדהו, כלומר כך היה מחויק . קטן מְהָקִיל את העלה (שם ח, סד), מהחויק כל כך כלומר שלא היחה מדהו גדולה לכל העולוח והשלמים . אשר לא יָקִלוּ המים (ירמיה ב, יג), לא יחויקו המים אלא יצאו מהם כי הם נשברים . מרבה לְהָקִיל (יחזקאל כג, לב), פירוש הכוס היא גדולה להחויק הרבה כמו שאמר העמוקה והרחבה (שם) . לְהָקִיל למען ברק (שם כא, לג), פירוש החרב הוחדה להחויק ולסבול ההרג ולמען הרבות ברקה להפחיד העמים . ואדוני אבי ז"ל פירש להכיל כמו לְהָאֵקִיל . וכבר כתבנוהו בשרש אכל . ונורא מאד ומי יְקִילֵנוּ (יואל ב, יא), ומי יסבלנו . ומן הענין הזה והשרש פלפל הוה בהכפל הפ"א והלמ"ד הגנה השמים ושמי השמים לא יְקַלְקְלוּהָ (מלכים א' ח, כו), כלומר לא יחויקך ולא יסבלך . ונלאתי בְּלָפֶל (ירמיה כ, ט), להחויק ולסבול . ומי מְקַלְפֵל את יום בואו (מלאכי ג, ב), מי יוכל להחויק ולסבול . הנצבה לא יְקַלְפֵל (זכריה יא, טו), החולדו שעומדת במקום אחד לא יסבול אותה ולא יחוקנה . רוח איש יְקַלְפֵל מחרתו ורוח נכאה מי ישאנה (משלי יח, יד), כלומר יורר נקל לסבול חלי הגוף מחלי הנפש . וענין אחר קרוב לזה והוא בְּלָפֶל את המלך (שמואל ב' יט, לג), וְקַלְפֵלְתִי אֶתְךָ שֵׁם (בראשית מה, יא), וְקַלְפֵלְם לַחֵם וּמִים (מלכים א' יח, ד), וְאֶקְלֵפֵלְם לַחֵם וּמִים (שם יח, יג), וְיִקְלְפֵל יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אַחֲיוֹ (בראשית מז, יב), ענין זה הוא ענין המון לספק הצורך כמדת כל אחד ואחד ואיננו יוצא מהענין הראשון אבל הוא נכלל בו . וכן יְקַלְפֵל דבריו במשפט (ההלים קיב, ה), כלומר שיוציאם במשפט וכיושר וכמדה ולא ירכה בדברים . או פירוש הַקְרִי עֲנִינוּ כלומר שמסדר הוצאותיו ומתנורויו קִילִי בסדר ובמשפט . ומהו השרש והענין הַקְרִילִי לא יאמר שוע (ישעיה לב, ה), עוד נכתבנו בשרש כיל .

כח וַיִּבְזְזֵנוּ בְּרַחֵם אֶחָד (איוב לא, טו), והפעל נכון , לא נָכוֹן לעשות כן (שמות ח, כב), כשחר נָכוֹן נפעל

מצאו (הושע ו, ג) . לאין נָכוֹן לו (נחמיה ח, י), פירוש למי שהמון אין נכון ומזומן לו . והנה אמת נָכוֹן הדבר (דברים יג, טו), כלומר נכון כפי העדים כאשר חקרת, ושבתם אלי אל נָכוֹן (שמואל א' כג, כג), פירוש עם נכון כלומר עם דבר אמת נכון ואמת שתודיעו לי מקומו באמת . כי בא שאול אל נָכוֹן (שם כו, ד), באמת . נָכוֹנוּ ללצים שפטים (משלי יט, כט), וְנָתַן מַלְכָתוֹ (מלכים א' ב, יב). והפעל הכבד הָכִין לבו (תהלים עח, ח), אל הטקום אשר הִקְפִיל הַכְנֵתִי (שמות כג, כ), הָכֵנוּ וְהִקְדַּשְׁנוּ (דברי הימים ב' כט, יט), מי יָכִין לערב צידו (איוב לח, מא), וַיִּכְנֵנוּ אֶת הַמִּנְחָה (בראשית מג, כה), וְטַבַּח טַבַּח וְהָבֵן (שם מג, מז), וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר כֵּן (שופטים יב, ו), כלומר לא יכין הדבר בפיו לדבר ביושר מה שהיה אומר לו . קִוְּנִים בְּבֵית סִבִּיב (יחזקאל מ, טג), ושלא נוכר פועלו ממנו וְהִוָּבֵן בַּחֲסֵד כַּסָּא הִקְפִיל (ישעיה טו, ה), פתח כי הוא פעל עבר מוסב לעתיד מפני הו"ו . גם הוא למלך הוָּבֵן (שם ל, לג), קמוץ כי רחוא פעל עומד . וכבר אחר אשר כוֹנֵן להשחית (שם נא, יג), כוֹנֵנוּ חֶצֶם עַל יַתֵּר (תהלים יא, ב), וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כוֹנְנָהוּ (שם ז, יו), עַד יָכוֹנוּ (ישעיה סב, ו), וְכוֹנֵן לַחֲקֵר אַבֹתָם (איוב ח, ח), כלומר כונן דעתך לחקור ולדרוש הדברים . ושלא נוכר פעלו ממנו ביום הבראך כוֹנְנוּ (יחזקאל כח, יג). ועם הרהפתעל פעלל וּבַתְכוּנָה יִתְכוּנֵן (משלי כד, ג), כָּלֵם עֵינַי הַכְנֵה, וידוע . התפעל והחאר מזה לא כן אנחנו עושים (מלכים ב' ו, ט), כלומר כן לא טוב . לא כן אוחילה לפניך (שמואל ב' יח, יד), אם כָּנִים אַתֶּם (בראשית מב, יט), כלומר נכונים ואמתים . כן בנות צלפתד דברת (במדבר כו, ו), כן מַטֵּה בְנֵי יוֹסֵף דְּבָרִים (שם לו, ה), ולא מצאו להם כן (שופטים כא, יד), כלומר בחשבון שהיו הם . ופיה עגל מעשה כן (מלכים א' ו, לא), כלומר מעשה ישר . וישתכחו בעיר אשר כן עשו (קהלת ח, י), פירוש המעשה הישר אשר עשו . וגבורתם לא כן (ירמיה כג, י), לֹא כֵן יִדְבְּרוּ (שם ח, ו), לא טוב . כל יחזקו כן תרנם (ישעיה לג, כג), לא יחזקו חווק טוב . וקרוב לענין אלו כל כן שבמקרא . ויעשו כן החרטמים (שמות ח, ג), כן כמו שהיו עושים הם, ויושביה כמו כן ימותו (ישעיה נא, ו), כמו שהארץ חבלה כן ימותו יושביה ויכלו . כִּי־עַל־כֵּן לֹא נִתְרַזְיָה (בראשית לח, כו), פירוש כי על כן שלא נחמיה . על־כן מלא לב האדם (קהלת ח, יא), אשר מלאו לבו לעשות כן (אסתר ו, ה), וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ (שמות א, יב), כלומר כל מה שהיו מענים אותו כן היה רבה ופורץ יותר . וכמהו קראו להם כן הלכו מפניהם (הושע יא, ב), ובאת על המלכה הוֹאֵת לַמֶּלֶךְ הַשִּׁירֹת לְכֵן חֵי אֲנִי נָאִם יְיָ (צפניה ב, ט), לְכֵן יִשְׁכַּב לְכֵן עַמֵּךְ הַלֵּילָה (בראשית ל, טו) . ויש שחפרש מהם באמת שהיא התחלת הדברים . ויש שחפרש אותם בעבור זה .

¹ (apud Demirium et Camus. Lex. pag. 1737. Lacertae maioris genus. Secundum nonnull. mas lacertae Lybicae, quae ²صَب (Hebr. צב) dicitur. Conf. Bochart Hieroz. par. I. pag. 1069. Rosenmueller, Handbuch der biblischen Alterthumskunde. 4. Band II. Actheilung. pag. 260.
² In edd. nostr. et quidem ad vocem למאה Raschi habet, i. e. Gall. lézard, (lacerta).

ויש שחכא עליו כ"ת השירות וקבן אבוא אל המלך (אסתר ד, טז), כלומר ובוה שתחענו וחבקשו רחמים אבוא למלך אשר לא כדת ואבטח ברחמי הצור. וקבן ראיתי רשעים קבורים (קהלת ח, י), ויתכן לפרש זה ובאמת. והשם תְּכוּנָה אבא עד תְּכוּנָתוֹ (איוב כג, ג), כלומר מקום מושבו שהוא מְכוּן נכון שם. ומשקל אחר מְכוּן לשבתך (שמורה טו, יו). מְכוּנָה ובחוספת ה"א הַמְכוּנָה האחת (מלכים א' ז, כו), ויעש את מְכַנָּה הַמְכוּנֹת (שם), פירושו מושב הכיורות. ובשרק והניחה ישם על מְכַנָּתָה (זכריה ה, יא), מקום מושבה. ומשקל אחר ועל רשלים בן ממעל (מלכים א' ז, כט). ובהבלע הסתר בדגש ויעש את הכיור נחשת ואת פְּנֵי נחשת (שמות לח, ח), מקום מושבו. והשיבך על פְּנֵי (בראשית מ, יג), מקום מושבך שרייח נכון בו מתחלה. ובה"א הנקבדה וְכַנָּה אשר נטעה ימינך (תהלים פ, טז), רוצה לומר ארץ ישראל על דרך מְכוּן לשבתך פעלת י"י מקדש י"י בְּזַנְנוּ ירך (שמורה טו, יו). ואמר בו לשון נטיעה כמו שמצאנו נִיטַע אהלי אפרנו (דניאל יא, מה), ועוד שהמשיל אותה לנפן במזמור. וכבר פירשו המלה הזאת כמו נטיעה כמו שאמר אחריו ועל בן אמצת לך (תהלים פ, טז), שהוא כמו בְּזַן פְּדַת יוסף (בראשית מט, כב). לעשות פְּנִים למלכת השמים (ירמיה ג, יח), עשינו לה פְּנִים להעצבה (ירמיה כ"ד, יט), ואת כִּיּוֹן צלמיכם (עמוס ה, כו), פירוש מיני מאכלים שהיו מכינים ומנישים למלכת השמים ולצלמיהם. ואולי קראם כְּנָנִים וכִּיּוֹן לכיון דעתם ולכם עליהם לעשותם ולחקנם היטב. ופירושו בו עוד שהוא כוכב שבתאי. וכן נקרא בלשון ישמעאל ופרס כִּיּוֹן¹ ועשו דמותו לעבדו. וינתן חרנם כוּנִים כרדוטין. וחרנום חגור אפור בד כרדוט דבוק², בנות המלך הבחולות מעילים כרדוטין³.

כּוּם וְכוּם פרעה בידי (בראשית מ, יא), כּוּסִי ריזה (תהלים כג, ה), כי כּוּם ביר י"י ויין חמר מלא מסך (שם עה, ט), גבעים מלאים יין וְכוּסוֹת (ירמיה לה, ה), ידוע. מנת חלקי וְכוּסִי (תהלים טז, ה), מנת כּוּסִים (שם יא, ג), הוא החלק. ויש אומרים כי זה הלשון הוא על החלק הגדול. ואת הַכּוּם ואת השלך (יקרא יא, יז), כּוּם חרבות (תהלים קב, ז), שם עוף טמא לא נודע אצלנו. ורבינו שלמה ז"ל פירש פלקוץ בלע"ז⁴. ואוחו שקורין פלקוץ

1) saturnus planeta. Conf. Gesen. Lex. Hebr. s. v.
 2) 2 Samuel. VI, 14.
 3) Ibid. XIII, 18.
 4) Hisp. falcon; It. falcone; Gall. faucon (falco). Interpretatio haec non reperitur in edd. nostr. Raschi.

הוא נמצא ביישוב וצדין בו בני האדם שאר העופות, ואחר שאמר הכתוב כּוּם חרבות ידמה שהוא מדברי.

כּוּר מְכוּר הברזל (דברים ד, כ), כהתוך כסף בתוך כּוּר כּוּר (יחזקאל כב, כב), מצרף לכסף וְכוּר לזרב (משלי יו, ג), הוא הכלי שמחזיק בו הצורף כּוּר הכסף והזרב. פְּרִים עשורים אלף (דברי הימים ב' ב, ט), מְכַרְה הכור הוא החומר והוא שלשים סאים. מְכַרְתֶּיךָ ומלדתיך מְכַרְה (יחזקאל טו, ג), בחולם. ובשרק הכ"ף בארץ מְכַרְתֶּיךָ (שם כא, לה), כמו מגורוחיך. וכן על ארץ מְכַרְתֶּם (שם כט, יד).

כּוּש עבד מלך הפושטי (ירמיה לח, ג), חרנם ינתן כּוּש עבדא דמלכא צדקיהו. ולפי דעתי כי הכושי שב אל עבד כלומר שוה היה כושי שהיה עבד המלך. זרח הפושטי (דברי הימים ב' יד, ח), הפושטים והלובים (שם טו, ח), ובהדאות היו"ד הלא כבני כְּשִׁיִּים אתם לי בני ישראל (עמוס ט, ז), הם בני כּוּש בן חם. ופירוש הלא כבני כושיים אחם לי על דרך היהפוך פושטי עורו (ירמיה יג, כג), כלומר כמו שהכושי לא ישחנה עורו כן אחם לא השחניתם ולא שברחם ממעשיכם הרעים. וכן לזה הענין נקרא שאול כּוּש כמו שכרזוב על דברי כּוּש בן ימיני (תהלים ג, א), כי לא נשחנה לבו משנאת דוד אף על פי שהיה אומר שוב בני דוד כי לא ארע לך עוד. על אדות האשה הַכְּשִׁיית (במדבר יב, א), לפי שהיתה מדינית קראה כּוּ, והכושים והמדינים והישמעאלים כלם אחרים ושוכנים יחד כמו שאומר והנה ארתת ישמעאלים (בראשית לו, כה), ואחר כך אמר והמדינים מכרו אוחו (שם לו, לו), וכן במלחמת גרעון עם מדין אמר כי ישמעאלים הם (שופטים ח, כד), ודברו רע על משה על שלקח אשה ממדינים והוא משחרר עליהם ואם משחרר על הנבואה הלא גם בנו דבר י"י.

כּוּב כל האדם כּוּב (תהלים קטו, יא), ופירוש הפסוק האמנתי כי ארבר אמונה גדולה היחה לי, כי הייתי מדבר כאשר עניתי כלומר כאשר הייתי בעניי בורח וכשהייתי בחפוי הייתי אומר כל האדם כּוּב, כלומר אפילו בומן שהייתי נחפו ועני מאד הייתי אומר כל האדם שאומר שלא תהיה לי המלוכה כּוּב הוא זו היא האמונה הגדולה. והנפעל יוכיח בך וְנְכַנְבֶּתָּ (משלי ל, ג), הן תוחלתו נְכַנְבֶּתָּ (איוב נפעל מא. א). והשם שוא ודבר כּוּב (משלי ל, ח), ותדבר כּוּב אלי כּוּבִים (שופטים טו, י), ויתעום כּוּבִיהֶם (עמוס ב, ד). והשם בחוספת אל"ף תהיה לי כמו אֶכְנֹב (ירמיה טו, יח), אֶכְנֹב ופירוש תהיה לי כנגד השם יתעלה כי היה מתרעם הנביא על שהבטיחו ואמר לו נתתיך היום לעיר מבצר (שם א' יח), והם היו מקללים ומכים אותו. ופירוש כמו אֶכְנֹב כמו מקור כּוּב. ואמר אכוב וכמוהו בתי אֶכְנֹב לְאֶכְנֹב (מיכא א, יד), והוא דרך צחות, כי אכוב שם עיר כמו שנאמר וקעילה ואכוב וטראשה (יהושע טו, מד). ואכוב הוא כּוּב פלימנ"ט

פעל בלע"ז¹). והפעל הכבד עד אמונים לא יִכְזֹב (משלי יד, ה.). אפילו בדברים שאינם ערוה כלומר אפילו בדברי הבאי לא יִכְזֹב. לא איש אל יִכְזֹב (במדבר כג, יט.), אל תִּכְזֹב בשפחהיך (מלכים ב' ד, טו.), אשר לא יִכְזֹבו מימיו (ישעיה נח, יא.), ובלשונם יִכְזֹבו לו (תהלים עח, לו.). **הפעיל** וכבד אחר ואם לא אפו מי יִכְזִיבני (איוב כד, כה.), כלומר שישים דברי לזכב. כלם ענין אחר. ופירוש לא יִכְזֹבו מימיו על"ה דרך רחיצה יכחש בה (רושע ט, ב.), כחש מעשה זיה (חבקוק ג, יו.).

אָכַזְרִי אָכַזְרִי לא אָכַזְרִי כי יעורנו (איוב טא, ב.), מוסר אָכַזְרִי (ירמיה ל, יד.), ופירושו מוסר אדם אכזרי כי מוסר סמוך כי הוא פחת, וכן אומר מכת אויב (שם) אכזרי. אָכַזְרִי המה ולא ירחמו (שם נ, כב.), ורחמי רשעים אָכַזְרִי (משלי יב, י). והשם אָכַזְרִי חמה (שם כו, ד.). אכזריות הוא הפך הרחמנות.

נפעל כחד לא נִכְחַד עצמי (תהלים קלט, טו.), וכל דבר לא יִכְחַד מן המלך (שמואל ב' יח, יג.). והפעל **פעל** חכבד לא כִּחְדָּתִי אמרי קדוש (איוב ו, י), ולא כִּחְדוּ מאבותם (שם טו, יח.). פירוש ולא כחדו מה ששמעו מאבותם. אל תִּכְחַד ממני (ירמיה לח, יד.), לא נִכְחַד מאדני **הפעיל** (בראשית מו, יח.). וכבד אחר נִכְחַדְתָּ תחת לשונו (איוב כ, יב.). כלם ענין ההסתר וההעלמה. ואיפה ישרים נִכְחַדו (שם ד, ז.), נשמדו ונכרתו. וישכון ערים נִכְחַדוֹת (שם טו, כח.), נגזרות מאין יושב. ופירושו וישכון ערים שסופן להיות נכחדות. והפעל הכבד וְנִכְחַדְתִּי (שמות כג, כג.), לכו ונִכְחַדְתֶּם מגוי (תהלים פג, ה.), וְנִכְחַדְתֶּם ארץ שלשת הרעים ביד אחר (זכריה יא, ח.), וְנִכְחַדְתֶּם כל גבור חיל ונגיד ושר (דברי הימים ב' לב, כא.). כלם ענין כריחה והסרה.

כחל כִּחַלְתָּ עיניך (יהוקאל כג, ט), פירוש תקנת עיניך בכוחל והוא הפוף. וכן קורין לו בערבי אל כח"ל²). **פעל כחש** וְכַחַש בעמיתו (ויקרא ה, כא.), כִּחַש לו (מלכים א' יג, יח.), כִּחַשׁוּ בי"י (ירמיה ה, יב.), בני נכר יִכְחַשׁוּ לִי (תהלים יח, טה.), וְתִכְחַשׁ שרה (בראשית יח, טו.). * אלה וְכַחַשׁ (רושע ד, ב.). וההרדפעל **התפעל בני נכר** וְתִכְחַשׁוּ לִי (שמואל ב' כב, טה.). והתאור **כִּחַשׁ בניים כִּחַשׁים** (ישעיה ל, ט). והשם סבבוגי כִּחַשׁ (רושע כִּחַשׁ יב, א.), ומאלה ומכַחַשׁ יספרו (תהלים נט, יג.). והקבוצ **וְכַחַשְׁתֶּיהֶם שורים** (רושע ו, ג.), כלם ענין כפירה וכזב. ועל דרך ההשאלה כִּחַשׁ מעשה זיה (חבקוק ג, יו.), פירוש כזב תחלת המיחלים אליו. ותירוש וְכַחַשְׁתֶּיהֶם (רושע

ט, ב.), כלומר יכזב חוחלחם. וְכַחַשׁ מן ב' דסכרין בָּם וקורין כַּחַשׁ על פי המסורת. וענין אחר וְכַחַשׁ משמן (תהלים קט, כד.), פירוש רודה. וכן בדברי רבוהינו ול (ככא קמא סה, ע"ב.) בהמה כחושה. והשם ויקב בי כִּחַשִּי (איוב טו, ח.). והנפעל וְיִכְחַשׁוּ איביך לך (דברים לג, כט.), כלומר שיהיו כחושים ודלים ונכנעים לך. וההתפעל בני נכר וְתִכְחַשׁוּ לִי (שמואל ב' כב, טה.). או יהיו מהענין הראשון כמו שכתבנו ופירושו שיכפרו על מה שעשו והרעו יכפרו עתה מרוב מורא ויאמרו שלא עשו.

כי המלה הזאת חלקה רבי יונה על פנים רבים ופירש כי רובם כלשון אף על פי. וכן עשו רוב המפרשים. והנכון כי היא לעולם מלת טעם. והנה אפרש לך מקצתם וחבין השאר. **כי עם קשה ערף הוא וסלחת (שמות לד, ט).** פירוש לפי שאמר הקדוש ברוך הוא הנדח אנכי שולח מלאך לפניך (שם כג, כ.), אל תִּפְרַח בו כי לא ישא לפשעכם (שם כג, כא.) אמר משה רבינו עליו השלום ילך נא י"י בקרבנו כי עם קשה ערף הוא ומתמידים הם לחטוא ואם חשלח מלאך לפנינו והוא לא ישא לפשעינו כרגע נהיה כִּלְיִים, אבל צריך שתלך אחה ואם יחטאו לך וסלחת לעונינו ולחטאתינו. כי תוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו כי חזק הוא (יהושע יו, יח.), פירוש לפיכך צריך שחוריש את הכנעני לפי שהוא חזק ורכב ברזל לו ואם לא תורישנו יזיק לך שכוונתו אצלך ויהיה לצננים בצרך. שכל את ידיו כי מנשזה הבכור (בראשית מה, יד.), פירוש נחן ידיו בשכל כי מנשה הבכור והיה לו לחת ימינו על ראשו אם לא שִׁשְׁבַל והבין ברוח הקדש כי הקטן יגדל ממנו. וזה טעם שִׁשְׁבַל כי מנשה הבכור, כי אם היה משים ימינו על ראש מנשה לא היה שִׁשְׁבַל בזה אלא כמנהג העולם. לִי"י אלהינו הרחמים והסליחות כי מרדנו בו (דניאל ט, ט), פירוש לפי שמרדנו בו צריך שידונו לו הרחמים והסליחות לרחם עלינו ולסלוח לנו על כל פשעינו. והנה הראיתי לך הדוך במקצת אותם שמפרשים אותם במקום אף על פי וחבין וחדע לנשארם. והכלל לך כי היא מלת הטעם ואחה חבין כל אחר ואחד לפי מקומו. יש שהוא במקום לפי עם ש"ן השירות והם הרוב כמו פי חטאנו לו (שם ט, יא.), לפי שחטאנו לו. ועם ש"ן השירות לברה פי נתן לצבאך לחם (שופטים ח, ג). ויש במקום כ"ף וש"ן השירות פי תוליד בניים (דברים ד, כה.). כשתוליד בניים. ובהיותה קשורה עם מלת אָם כמו כן. ויש מהם למעט והם הרוב כמו כי אָס־אל המקום (שם טו, ג), כי אָס־עונותיכם (ישעיה נט, ב.). ויש מהם לרבות פי אָס־הכיתם כל חיל כשורים הנלחמים אתכם (ירמיה לו, י). פי אָס־ישנו ביונתן בני (שמואל א' יד, לט.), פי אָס־תכבסו בנתר (ירמיה ב, כב.). ופעמים עם ה"א החמיה הִכִּי־אחי אתה (בראשית כט, טו.).

¹) Hisp. *falimento* *fraus*, *mendacium*.
²) *collyrium*, *stibium*.

והיא פעמים לאמתח הדבר. וכן פירוש הקי קרא שמו יעקב (שם כו, לו). מן השלשה הקי נכבד (שמואל ב' כג, יט).

כיד כיד עיניו כידו (איוב כא, כ), כמו אידו. נטה כידון אשר בידך (יהושע ח, יח), הוא הרומח שבו הנם. וכן וישחק לרעש כידון (איוב מא, כא). ואפשר שיהיה זה הרומח לברו בלא הנם, ואמר רעש כידון רעש הרומח בהליכתו כשמוליכין אותו. וכמוהם עוד להב חנית וכידון (שם לט, כג), פירוש להב חנית ולהב כידון. אבל וכידון נחשת בין כתפיו (שמואל א' יו, ו), אינו רומח כי הוא כלי מנן לכתפיו ואמר בו התרגום ומחצפא דנחשא. קשת וכידון יחזיקו (ירמיה ו, כג), אמר בו התרגום קשתן ותריסין.

כילי כילי לא יאמר שוע (ישעיה לב, ה), בחירק. וכילי וכילי כליו רעים (שם לב, ה), והיורד יורד

היחס כיו"ד מוכיח אדם אחר (משלי כח, כג), הוא ההיכל לפני (מלכים א' ו, יו). כילי הוא כנגד השוע כי רחשע יותר מהנדיב והכילי טוב מהנבל. ולפי דעתי כי מלח כילי נגורה מענין נקל בשליש (ישעיה מ, יב) ומשרשו ולפיכך נקרא כילי שהוא עושה עניניו ומציא הוצאותיו במדה קצובה שלא ינתר כלום¹, וכיליו רעים שם הכילות. האחד ממנו כל בפלם גר, גן, ולרבים פלים. ורצה לומר כי המדות שלו רעים הם, כי המדה הקצובה והשוה טובה ברוב הדברים אבל מדות הכילי רעים בכל הדברים כי לא יוסף דבר על המדה הקצובה לא בהוצאתו ביה ולא במתן העניים ועינו צרה בכל אשר יוציא. ועוד נפרשנו בשרש כלה מענין פלי, פלים [אוואר²].

כימה כים כסיל וכימה (איוב ט, ט), כתב רבי יונה כי הוא חבור הכוכבים הנקרא בערבי אל חורי"א³. והחכם רבי אברהם אבן עזרא ו'ל כתב⁴ כי דוקדמונים אמרו כימה שבעה כוכבים והם בסוף מול טלה והנראים הם ששה. וכתב כי הנכון בעיניו כי הוא כוכב אחד והוא כוכב גדול יקרא עין השור השמאלי וכסיל הוא כוכב גדול והוא לב מול עקרב. התקשר מעדנות כימה (איוב לח, לא), אמרו

רבותינו ו'ל (ברכות נח, ע"ב). כימה יש בו צנה גדולה ומקטרא לפירו וכסיל יש בו חמות גדולה ומכבשא לפירו, לפיכך אמר או מושכות כסיל חפתח (שם) שהוא מפתח הפירות ומוציאם. והנני עתיד לפרשם עוד בשרש קשר.

כים כים אחד יהיה לכלנו (משלי א, יד), מעשהו כים כל אבני-כים (שם טו, יא), לא יהיה לך בקיסקה.

(דברים כה, יג), ידוע.

כיה ובכפים עלו (ירמיה ד, כט), חרי עפר ובכפים בפנים (איוב ל, ו), תרגום סלע כיפא¹.

כיר כיר נחשת (שמות ל, יח), כלי שהיו בו מים כיר חמיד. וכמוהו והכה בכיר או בדוד (שמואל א')

ב, יד), אבל הוא שהיו רוחצין בו הבשר ולא שהיו בו מים חמיד. וכמוהו ויעש כירים עשרה ויתן חמשה מימין וחמשה משמאל לרחצה בהם את מעשה העולה (דברי

הימים ב' ד, ו). ואף על פי כן מעשה זה הכיר ואותו כלי אחד הוא, והומה כעין אותו הכלי שקורין לו קונק"א בלע"ז². אבל אותו של משכן היו לו פיות שיוצאין מהן המים כשהיו רוחצים הכהנים ממנו את ידיהם ואת רגליהם שנאמר מִמְנו (שמות ל, יט) ולא בחוכו. ואמרו רבותינו ו'ל (ובחים יט, ע"ב). כי בבת אחת היה הכהן רוחץ ממנו ידיו ורגליו. הא כיצד? מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית ואח ידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ורוחץ בבת אחת.

ככיר אש בעצים (זכריה יב, ו), פירוש לפיד אש. תנור וכירים (ויקרא יא, לה), כירים הוא מקום שפיתח שרזי כירים קדירות לכך נקרא בלשון שנים. והמלה נגורה ממלח ככיר אש בעצים לפי שמדליקין בו האש חמיד לבשל נקרא כן.

כלל כלל יפי (איכה ב, טו), חאר רצונו לומר שכולה כלילה יופי. מקלל יפי (חזקוני, ב), שם רצונו לומר מקלל שציון היא מכלל היופי שהיא יופי כל הארצות. ומשקל

אחר לבשי מקלל כלם (יחזקאל כג, יב), בחולם. ובשרק מקלל המה רובליך פמקללים (שם כג, כד). והפעל ממנו כללז מקללז יפיד (שם כו, יא). ומה הענין עוד אהבת כלולתיה (ירמיה כלולות

ב, ב). כלל קשריה (שם ב, לב), כי האשה כימי חופתה כלל כל יפיה וכל תכשיטיה או הם. ונקראת אפילו אחר החופה כלה לחמיה ולחמותה ערות כלל (ויקרא יח, טו), וכללז אשת פנחס (שמואל א' ד, יט), כלל בחמותה (מיכא, ז,

ו), כמו שנקרא תקן כל ימיו לחמיו ולחמותו על ידי חופתו שהיה חתן באמת כמו שפירשתי בשרשו. והפעל שלא נזכר פעלו בהכפל הפ"א ובני ישראל התפקרו וכללז (מלכים סלפל

א' ב, כו), פירוש נמנו והיו בה כלם כמו שהיה במלחמה הראשונה שבעת אלפים כי לא נפקד מרחם איש במלחמה.

1) Numerum XX, 8.

2) Hisp. conca; Prov. conque (concha).

1) Sic editiones, sed legendum est: et nihil amplius, vel melius ne tantillum ultra expendat. Verb. וחרן liberalem esse et nomen liberalis apud Rabbinos usit. sunt.

2) Ital. avaro (avarus).

3) Diminut. a פְּלוֹיִם Pleiades stellae. Plenior forma est عقد الثريا colligatio pleiadum. Cf. Mich. Suppl. ad Lex. Hebr. p. 1264. seqq.

4) Job. XXXVIII, 31.

פירוש סל, ודומה לו פקלוב מלא עוף (ירמיה ה, כו), והוא פלוב כלי עשוי משבטים מעשה שבכרו שמגדלין שם העופות . והוא קלבי (שמואל א' כה, ג), מיוחס אל פלוב כלומר כי ממשפחת כלב היה . וכן הרגם יונתן והוא מדבית כלב . **כלה** כי לא פלו רחמיו (איכה ג, כב), פלו עיני מיחל (תהלים סט, ד), עיני פלו לישועתך (שם קט, קכג), ואתם בני יעקב לא קליתם (מלאכי ג, ו). וקלות אליהם (דברים כח, לב), והוא חאר . והאחד ממנו כי קלה וגחריצה (ישעיה כח, כב), כי קלה אך נבהלה (צפניה א, יח). ויחדו כלם יקליון (ישעיה לא, ג), כד רוקמת לא תקלה (מלכים א' יו, יד), בקמץ . ומשפטו בסגול . כחרב וכרעב עד פלותם (ירמיה מד, נו). והשם קלה קלה אתה עשה (יחזקאל יא, יג), עשו קלה (בראשית יח, כא). ומשקל אחר קליון חרוץ (ישעיה י, כב). והפעל הכבד קליון ולתהו ובהל כחי קליתי (ישעיה מט, ד), בצרי . וקבל אותם באפי (יחזקאל מג, ח), ותכל תלונתם מעלי (במדבר יו, כה). פן אקלה בדרך (שמות לג, ג), משפטו אקלה בפתח הכף ורגש הלמד . מכלות עינים (ויקרא כו, טו), ועיני אלמנה אקלה (איוב לא, טו), עד פלותם (שמואל א' טו, יח). ונכחב באלף לקבל הפשע ולהתם חטאת (דניאל ט, כד). ענין כלם והדומים להם ענין כליון והשחרה . ויש בענין השלמה ורחום קרוב לענין הראשון קלה הבית לכל דבריו (מלכים א' ו, לח), כלומר נשלם הבית . ויקלו באפם תקוה (איוב ו, ו), ותקלינה שבע שני השבע (בראשית מא, נג), פקלות כחי אל תעובני (תהלים עא, ט), וכן השלמת כחי והוא עת הזקנה . ותכל כל עבדת משכן אהל מועד (שמות לט, לב). והשם כשלחו קלה גרש יגרש (שם יא, א), כשישלחם בהשלמת כלכם ישלחם שלא ישאר אחד . וכחוספת חיזו לכל תקלה ראיתי קץ (תהלים קיט, תקלה צו), כלומר להשלמת כל הדברים ראיתי קץ אבל מצותך רחבה מאד ואין לה קץ שאף על פי שהמצות יש לרזן קץ וחשבון ידוע, הענפים מהם רחבים לאין קץ . והאומר כי תקלה מנורה וקל בשליש (ישעיה מ, יב) על משקל מתגרת ידך (תהלים לט, יא), טעה בזה ובוה, כי שניהם מנחי הלמד על דרך הדקדוק . ועוד פירשו רחבה מצותך מאד על מצות הלכ אבל מצות הגוף יש לה קץ וזה הפירוש הוא האמרה . ומשקל אחר תקלית שנאה שנאתים (תהלים קלט, כב), תקלית ולכל תקלית הוא חוקר (איוב כח, ג). והפעל הכבד וקבל אלהים ביום השביעי (בראשית ב, כ), ותכל להשקתו (שם כד, יט), ויכן שלטה את הבית ויקלהו (מלכים א' ו, יד), ביום פלל משה (במדבר ו, א), כי תקלה לעשור (דברים כו, יב), פקלותה מחטא (יחזקאל מג, כג), יקלו ימיהם בטוב (איוב לו, יא). ושלא נזכר פעלו ממנו פלו פעל

קליל והאלילים קליל יחלה (ישעיה ב, יח), מלם יכרות אותם . קליל תקטר (ויקרא ו, טו), וקליל על מזבחך (דברים לג, י), העולה שהיא כלה נשרפת . קליל העיר (שופטים כ, מ). פירוש עשן שריפת כל העיר . וכן ואת כל שללה קליל לימי אלהיך (דברים יג, טו), וכן אמר התרגום גמיר . וכן פירוש קליל תכלת (שמות כח, לא), שכלו תכלת . כל על פעל יי למענהו (משלי טו, ד), וקלילה איננו שוה לי (אסתר ה, יג). ובכל מקום מלת כל מזה השרש היא והיא חסרת הכפל וחבורה לכינויים ויכיה באמך פלו, פלה. קלי, פלם בדגש לחסרון אות הכפל . ובא ננוי הנסחרים בהא וס'ם ובליעל בקוץ מנד פלהם (שמואל ב' כג, ו). וכן ננוי הנסחרות בהא ונ'ן קצב אחד לקלהנה (מלכים א' ו, לו), והיא מלה כוללת הפרטים . ופעמים חבא על דרך הפלגת הרבוי כמו וקלהארץ באו מצרימה (בראשית מא, נו), וקלהשוב אדניו בידו (שם כד, י), וקלהשוב דמשק (מלכים ב' ח, ט), והרומים להם . ולרש איך-כל (שמואל ב' יב, ג), פירוש מאומה*. וכן אין לשפחתך כל בבית (מלכים ב' ד, ב), לא תעשה קלהמלאכה (שמות כ, י), קלהחלב וקלהדם לא תאכלו (ויקרא ג, יו), נפשנו יבשה אין פל (במדבר יא, ו), כי לא במותו יקח הכל (תהלים מט, יח). ורוצה לומר במקומות אלה אפילו אחד מהכל .

כלא קלא שמים מטל והארץ קלאה יבולה (חגי א, י), קלא ולא אצא (תהלים פח, ט), אדני משה קלאם (במדבר יא, כח), לא תקלא רחמיך (תהלים מ, יב), נפעל הנה שפתי לא אקלא (שם מ, י). והנפעל ויקלא הגשם (בראשית ת, ב), ויקלא העם מהביא (שמות לו, ו). קלא והשם כי נתתם אותי אל בית הקלא (ירמיה לו, יח), כי אתו עשו לבית הקלא (שם לו, טו), מבית פלא (מלכים ב' כה, כו), כשש נקודור . את בגדי קלאו (ירמיה נב, לג), ובבתי קלאים החבאו (ישעיה סב, כב). ובמשקל קלאו אחר ולא נתנו אתו בית הקלא (ירמיה לו, ד), ויוצא אותו מבית הקלא (שם כב, לא). ומשקל אחר גזר מקלה ממקלה צאן (חכקו ג, יו), ההא תמורת האלף וחבורו יוכיה, ממקלא צאן (תהלים עח, ע). כלם ענין מניעה תעצירה . ופירוש ממקלה צאן מקום שהצאן נעצרים שם בחוק הגדרות אשר סביב המקום ההוא שלא יוכלו ללכת הצאן משם כי פלאים אם דרך הפתח . ובגזר פלאים (ויקרא יט, יט), פירוש מעורב מצמר ופשיחים . לא תזרע כרמך פלאים (דברים כב, ט), שני מיני זרעים עם החרצן . שורך לא תזרע פלאים (ויקרא יט, יט), שני מיני זרעים, וכן הרנכת האילן בכלל .

קלב כלב הראש פלב אנכי (שמואל ב' ג, ח), לא יחרץ פלב לטונו (שמות יא, ו), בשש נקודור . והקלבים עזי נפש (ישעיה נג, יא), ידוע . פלוב קיץ (עמוס ח, א),

תפלות דוד בן ישי (תהלים עב, כ.), וְיִכְלֹוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם (בראשית ב, א.), כֹּלם וְהַדּוֹמִיִּים לָהֶם עֲנִין הַשְּׁלֵמָה. וכפירוש פְּלֹ: תפלות דוד בן ישי רבו דעות המפרשים. ולפי דעתי כי זה המזמור הוא תכלית כל תפלותיו ואף על פי שלא כתבו בסוף אולי היתה דעתו לכלות ספרו בספר המעלות וההלולים כי אין המזמורים מסודרים על סדר המעשים. הלא חראה מזמור בברחו מפני אבשלום (תהלים ג, א.) ואחריו כמה מזמורים שהיו טרם מעשה אבשלום. וכזה המזמור התפלל על שלמה שתכון מלכותו. וזה היה בעת זקנותו כשהוקם שלמה למלך. ואחר זה לא קרה אותו דבר שידבר עליו וכזה פְּלֹ דבריו ותפלותיו. וענין אחר פְּלֹתָה לתשועתך נפשי (שם קיט, פא.), נכספה וגם פְּלֹתָה נפשי (שם פד, ג.). והפעל הכבד וְתָכַל דוד המלך (שמואל ב' יג, לט.), ופירוש ותכל נפש דוד. והחכם רבי אברהם אבן עזרא פירשו פועל יוצא והוא אומר על אם אבשלום שהיתה מראוה אל דוד עד שרצה לצאת ממקומו אל בנו. ולא הזכירה הכתוב כמו אשר ילדה אתה ללוי (במדבר כו, נט.), ואחו ילדה אחרי אבשלום (מלכים א' א, ג.), ענינם וענין הדומה להם ענין ראוה וחשק. וענין אחר והוא כענין פְּלֹה כאל"ף מכל ארח רע פְּלֹאתי רגלי (תהלים קיט, קא.). כתוב כאל"ף ונקרא ככעלי הה"א. ואת בניהם פְּלֹו בבית (שמואל א' ג, י.), לא יִכְלֶה מִמֶּךָ (בראשית כג, ו.), אשר פְּלִיתָנִי הַיּוֹם הַזֶּה מִבּוֹא בְרֵמִים (שמואל א' כה, לג.), כלם לשון מניעה ועצירה. ואפשר להיות מזה הענין מקרב חיקך פְּלֹה (תהלים ער, יא.), כלומר מנע ידך וימינך מקרב חיקך והוציאה לנקום נקמה באויב. ומן פְּלִיזֹת השרש הזה ואת שתי הפְּלִיזֹת (ויקרא ג, ד.), והוא ידוע. ויש אומרים כי נקראו כן בעבור שיש להם כח בהאות המשגל מענין נכספה וגם פְּלֹתָה נפשי (תהלים פד, ג.), ועל דרך ההשאלה פְּלִיזֹת חטא (דברים לב, יד.), כי נרגרי החטא פְּלִי דומות לכליות. ומן השרש הזה כל פְּלִי יוצר עליך (ישעיה נד, יו.), מים חיים אל פְּלִי (במדבר יט, יו.), ואל פְּלִיךָ לא תתן (דברים כג, כה.), וְכָלִים מְכַלִּים שׁוֹנִים (אסתר א, ו.), ועתה שא נא פְּלִיךָ (בראשית כו, ג.). ומשתמשים במלה הזאת בכל כלי חשמיש כמו ואל כלך לא חתן, וכלים מכלים שונים, והדומים להם. פְּלִי הקטן מְכַלִּי האגנות ועד כל פְּלִי הנכלים (ישעיה כב, כד.), פירוש כלי החשמיש הקטן, כלומר שמיטין בהם הדברים הקטנים. וטעם מכלי האגנות כסמיכות לפי שיש בכלים הנקראים אגנות כלים שונים אלה מאלה. וכן כלי הנכלים. ויונתן תרגם מכלי האגנות מכהניא לכושי אפודא ועד בני לוי אחדי נכלין. וכן מזה פְּלִיזֹת רעים (שם לב, ו.), אומר כי הפְּלִי מדותיו רעים וחסרים, כלומר אין צריך לומר כי הוא רע הדעת לתח משלו

אלא אפילו כשימכור ימכור במדה רעה חסרה. ומשתמשים עוד במלה הזאת בכלי ויין, כמו כל כלי יוצר עליך. ואם פְּלִי ברזל (במדבר לה, טו.), ועתה שא נא כליך, והדומה להם. ומשתמשים עוד בכנדים ובשאר חשמישי הכית וכל הפְּלִי אשר תשב (ויקרא טו, כו.), וכן וככלה תעדה פְּלִיךָ (ישעיה סא, י.), כלומר כנדיה וחכשיטיה. ומשתמשים בו עוד בכנדים בכלי מלאכת איש וכליו כל פְּלִי ברזל (מלכים א' ו, ז.). וברורינו ז"ל נשתמשו בכנדים במקומות רבים באמרם (סוּעַד קָטָן יג, ע"ב. פסחים נה, ע"ב.) מכי אין כלים מכית האומן כגון כר מכית הכרר. וזולת זה הרבה. ומשקל אחר הוא מְכַלִּיזֹת זהב (דברי הימים ב' ד, כא.), מְכַלִּיזֹת פירוש כלי הזהב והמ"ם בו נוספת.

כלה

כלם

תבא פְּלֹח אלי קבר (איוב ה, כו.), הכ"ף בסגול, פְּלֹח עלימו אבד פְּלֹח (שם ל, ב.), הוא עת הוקנה. אל ישב דך נְכַלִּים (תהלים ער, כא.), נְכַלִּימִים נפעל מאד (שמואל ב' י, ה.), הלא תְכַלִּם שבעת ימים (במדבר יב, יד.), טאנת הַכְּלִים (ירמיה ג, ג.), בושו וְהַכְּלִימוּ מדרכיהם (יחזקאל לו, לב.). והשם כסתה כְּלִימָה פני כְּלִימָה (תהלים סט, ח.). והקבוץ מְכַלִּיזֹת ורוק (ישעיה נג, ו.) ומשקל אחר וְכַלִּימוֹת עולם אשר לא תשכח (ירמיה כג, מ.), בשורק. פְּלִימוֹת והפעל הכבד כי הַכְּלִימוּ אביו (שמואל א' כ, לד.). ובסגול הַפְּעִיל הַה"א לא הַכְּלִימוֹם (שם כה, ו.), ותלענ ואין מְכַלִּים (איוב יא, ג.), מְכַלִּים דבר בארץ (שופטים יח, ז.). גם הַכְּלִימוּ לא ידעו (ירמיה ג, טו.), פירוש לא הרגישו בהכלמם שיכלימום אדם על רוע מעשיהם. ושלא נזכר פועלו סמנו בשו וְהַכְּלִימוּ וחפו ראשם (שם יד, ג.), ולא הַכְּלִימוּ (שמואל הקטן א' כה, טו.). כלם ענין כלימה. וידוע. והוא יורר מן הכבושת, כמו שאמר בושו וגם נְכַלִּמוּ (ישעיה מה, טו.). בשתי וגם נְכַלִּמְתִּי (ירמיה לא, יט.). ועוד כי פְּלִימָה לעולם מדרך גנאי והבושת פעמים מדרך השכח מצד הענוה.

כלף

כמה

כמו

כמן

ככשיל וְכַלִּיפֹזֹת (תהלים ער, ו.), הו"ד למשך פְּלִיפֹזֹת והוא בשקל וְכַלִּיפֹזֹת סביב (יחזקאל מ, ל.), האחר מהם אָלֶם, פְּלֹף והוא כלי שמשברין ומסחרין בו האבנים. כְּמָה לך בשורי (תהלים סג, ב.), פירוש יחשוק ויהמה לך. עֲנִיל וְכִמּוֹ (במדבר לא, ג.), פירשו רבותינו ז"ל כִּמּוֹ (שבת סד, ע"א.) זה דפוס של בית הרחם. על כִּמּוֹ יוסב (ישעיה כח, כו.), הוא הנקרא כִּמּוֹן כִּמּוֹן בלע"ז¹). בְּכִמּוֹנֵי הַזֶּהָב וְהַכֶּסֶף (דניאל יא, סג.), מְכַמְּנִים פירוש כממוני. ודומה לו בלשון ארמית ואשר לא צדח ודלא כמן ליה²).

¹) Hisp. comino (cyminum).
²) Exodus XXI. 13.

כמוס

הלא הוא פָּנוּס עמדי (דברים לב, לד.), פירוש גנוח .

נפעל כמר

כי נִקְמְרוּ רחמיו אל אביו (בראשית מו. ל.). יחד נִקְמְרוּ גחומי (הושע יא, ת.), פירוש נחלגלו והמו כחרגומו. או פירוש נחממו. ויהיה קרוב לענינו עורנו כתגור נִקְמְרוּ (איכה ה, י.), שפירושו נשחרו. ומוה קְמָרִים נקראו הכומרים והשבית את הִקְמָרִים (מלכים ב' כג, ה.), וקְמָרִיו עליו יגילו (הושע י, ה.). וחרגום רק ארמח הכהנים לחור ארעא דכומריא¹) והם עובדים עבודה ורה לבושי שחורים. ופירוש את שם הִקְמָרִים עם הכהנים (צפניה א, ד.), - עם שאר עובדי עבודה ורה שאינם לבושי שחורים. מְקָמַר וענין אחר כתא מְקָמַר (ישעיה נא, כ.), כתא במכמר. מְקָמַר ומשקל אחר יפלו בְּמִקְמָרֵי רשעים (תהלים קמא, י.). מְקָמַר ומשקל אחר ופרשי מְקָמַרַת (ישעיה יט, ח.). ומשקל אחר מְקָמַרַת ויאספהו בְּמִקְמָרַתוֹ (חבקוק א, טו.), דהם הרשעוה שצדים בהן .

כן

ויעשו כן החרטמים (שמות ת, ג.), המלה דחוצה ובררזיה בשרש פון . וכן כתבתי שם וְכֵנָה אשר פָּנוּס נטעה ימינך. (תהלים פ, טו.). והיה לָכֵּן (שמות ת, יב.), היה כָּנִים (שם ח, יג.). והנפרד מצאנוהו בדברי רבורזינו ו'ל כה"א הנקבה (שבת יב, ע"א.) ההורג פְּנָה בשבת . אבל פָּנוּס ותהי פָּנוּס (שם ח, יד.) הוא כולל על המין .

נפעל כנה כי לא ידעתי אֲכֵנָה (איוב לב, כב.), אֲכֵנָה ולא ידעתי (ישעיה מה, ד.), ואל אדם לא אֲכֵנָה (איוב לב, כא.). ענינם כסות והעלם השם דרך כבוד . ואמר אליהוא לאיוב לא אֲכֵנָה שמך ולא אעלימנו אם אהה רשע ולא אשא פניך . ובשם ישראל יִכְנָה (ישעיה מד, ה.), פירוש ינסה שמו ויאמר כי ישראל הוא . ופירוש אֲכֵנָה ולא ידעתי אמר ואקרא לך בשמך כלומר קראתיך בשמך והוא כורש וקראתיך בלא שמך אלא בכנוי והוא מלך או משיח ועוד לא ידעתי, כי אני הוא הנותן לך כח בעבור ישראל כרי שתוציאם מגלות בבל . וכן אמרו רבורזינו ו'ל לשמות הקדוש ברוך הוא שהם שמורת התאר בכל הכנויים חייב (סנהדרין נו, ע"א.).

כנס

פָּנַסְתִּי לי גם כסף וחב (קהלת ב, ה.), פָּנַס כנר מי הים (תהלים לג, ז.), לך פָּנוּס את כל היהודים (אסתר ד, טו.), וער פָּנוּס אבנים (קהלת ג, ה.), לָכֵּן פָּעַל את הגרים (דברי הימים א' כב, ב.). והפעל הכר וְכִנְסָתִים אל אדמתם (יחזקאל לט, כח.), נדחי ישראל יִכְנַס (תהלים התפעל קמ, ב.). וההתפעל והמסכה צרה קְדַתְפָּנַס (ישעיה כח, כ.), כלם ענין אסיפה . ומוה קראו רבורזינו ו'ל (ברכות ה, ע"ב.) למקום בית החפלה בית הכנסת לפי

שנאספיים שם לחפלה . מְכַנְסֵי בר (שמות כח, מב.) מְכַנְסֵים ומְכַנְסֵי פשרים (יחזקאל מד, יח.), ידוע, ונקראו מְכַנְסֵים בלשון שנים והוא כנר אחד לפי שיש לו שתי כנפות .

כנע

הראית כי נִכְנַע אחאב (מלכים א' כא, כט.), נפעל וְיִכְנַע מדין מפני בני ישראל (שופטים ח, כח.), פְּהִינַע מנשה אביו (דברי הימים ב' לג, כנ.), וְיִכְנַעְנוּ שב ממנו אף י"י (שם יב, יב.). והכבד וְהִכְנַעְתִּי את כל הפעיל אויביך (שם א' יז, י.), הוא ישמידם והוא יִכְנִיעֵם לפניך (דברים ט, ג.), וְיִכְנַע אלהים ביום ההוא (שופטים ד, כג.), וְיִכְנַע בעמל לבם (תהלים קו, יב.). והשם אספי מארץ פְּנַעְתָּךְ (ירמיה י, ז.), כלם ענין השפלה . ופירוש אספי פְּנַעְתָּךְ מארץ כנעתך אספי מהעולם ההכנעה שהיית עושה להם כי את עתידה לשבת כמצור . וענין אספי כענין אָסַף ירך (שמואל א' יד, יט.). פְּנַעַן בידו מאיני מרמה (הושע יב, ז.), פְּנַעַן ויביאהו אל ארץ פְּנַעַן בעיר רכלים שמו (יחזקאל יז, ד.), הנ"ן נוספת . וחגור נתנה לְפָנַעַנִי (משלי לא, כד.). ולדעת החרגום כן וירא שם יהודה בת איש פְּנַעַנִי (בראשית לח, ב.), יחצוהו בין פְּנַעַנִים (איוב מ, ל.). ובא במשקל אחר פְּנַעַנִיה נכבדי ארץ (ישעיה כג, ח.), פירוש סחריה . ויש פְּנַעַן לפרש מזה אספי מארץ כנעתך . וכן אמר החרגום כנשי מארעא סחורתך² . וכן יתכן מזה כי נדמה כל עם פְּנַעַן (צפניה א, יא.), כלומר העשירים בעלי הסחורה כמו שאמר נכרתו כל נטילי כסף . וכן ולא ידעתי כְּנַעַנִי עוד כְּנַעַנִי (זכריה יד, כא.), סוחר, כלומר רבים יהיו המקדישים כלים לבית המקדש עד שלא יצטרכו לִסְחור שימכור להם . וארזני אבי ו'ל כתב כנעני ממש כְּנַעֲנִי כנען . ודלפי שהיו חוטבי עצים ושואבי מים כנענים והם החָיִים שנתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים לבית המקדש¹) אמר כי לא יהיו עוד הם חוטבי עצים ושואבי מים כי מגדולי האומות יבואו לִעְבֹדָת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כמו שאמר וגם מהם אקח לְכֹהֲנִים וְלִלְוִיִּם (ישעיה סו, כא.).

כנה

כל בעל פְּנָה (משלי א, יו.), כל צפור כל פְּנָה פְּנָה (בראשית ז, יד.), פירוש כל צפור בעל כנה . פְּנָה רננים נעלסה (איוב לט, יג.), ולהנה פְּנָפִים פְּכַנְפֵי חחסידה (זכריה ה, ט.). יפרש פְּנָפִיו (דברים לב, יא.), פְּנָפִי יונה נחפה בכסף (תהלים סח, יד.), ידוע . ועל דרך ההשאלה אשר באת לחסור תחת פְּנָפִיו (רות ב, יב.), כלומר להסתופף בצליו, על ציצת הפְּנָה (כמדבר טו, לח.), על ארבע פְּנָפֹת כסותך (דברים כב, יב.), ונגע פְּכַנְפֹּי אל הלחם (חגי ב, יב.), קצת הבנר מלמטה יקרא כנה . וכן מְכַנְסֵי הארץ (ישעיה כד, טו.), לאחוז בְּכַנְפֹתֵי הארץ

¹) Vide Josua Cap. IX.

²) Genesis XLVII, 26.

(איוב לח, יג), בקצות הארץ. אשא כנפי שחר (תהלים קלט, ט), כלומר אם אלך לקצה המזרח. ומרפא בקנפיה (מלאכי ג, כ), דימה פריסת האור לפריסת הכנף. ועל קנה שקוצים משמם (דניאל ט, כו), על פריסת השקוצים נפעל יהיה אדם משומם וחמה. ולא יקנה עוד מוריד (ישעיה ל, כ), לא יאסף ולא יעצר. ודומה לו בלשון רבותינו ו'ל שקורין לאסיפת העם ועצירתם כנופיה (יומא נא, ע"א). ויש מפרשים לא ירחק כלומר לא יהיה בכנה הארץ. וכבר פירשתיו לך בשרש ינה.

כנר כנור ועונב (בראשית ד, כא), והיה לאבל כנרי (איוב ל, לא). והקבוץ וקול כנוריה לא ישמע עוד (יחזקאל כו, יג). ובלשון נקבות וקנורות וכנבלים (שמואל ב' ו, ה), תלינו כנורותינו (תהלים קלו, ב), ידוע*.

מקסה כסם תכשו על הטה (שמות יב, ד). והשם במקסת נפשת (שם), את מקסת דוערכך (ויקרא כו, כג).

מקם ומשקל אחר ויהי המקם לוי (במדבר לא, לו), כלם ענין מנין. ונקרא המכס על שם מנין, לפי שדרך לוקחי המכס לקחת במנין מן העובר עליהם חמישית או ששית או עשירית לפי החוק והמנהג. ורבותינו ו'ל נשחמשו הרכה בלשון מכס באמרם היה עובר על בית המכס ונולת זה הרכה (כלאים פרק ט, משנה ב'). עד שמרוב שימושם בו קבעו המ"ם שרשית וקראו ללוקחי המכס מוכסים באמרם (בבא קמא קיג, ע"א) אין פורטין מתיבת המוכסים, כמו שקבעו ח"ו התל"ה ואמרו מתחיל, מרחילין, וח"ו תרומה ואמרו תורם, תורמין.

כסא כבוד (ירמיה יו, יב), וישב שלמה על כסא יי (דברי הימים א' כט, כג), כלומר למשפט כי

המשפט לאלהים הוא. הישב על כסאו (שמות יא, ה), השמים כסאי (ישעיה סג, א), ונכתבו בה"א שש מעלות לכסא (מלכים א' י, יט), וראש עגול לכסא (שם). מאחו פני כסא (איוב כו, ט), פירוש הקדוש ברוך הוא מאחו פני השמים הנקראים כסא כלומר כי בכחו יעמדו ויפרוס עליהם עננו. והקבוץ בלשון נקבות כסאות למשפט כסאות לבית דוד (תהלים קכב, ה). ונפלה האל"ף ממלת על כסא (שמות יו, טו), מפני שנתחבר עם יה והיא מלה אחרת כסא הסמך בשוא והענין ידוע. ליום הכסא יבא ביתו (משלי ג, כ), וכן בכסא ליום חגנו (תהלים פא, ד). והה"א חמורת אל"ף. והם בשש נקודות.

כסה אדם ערום כסה דעת (משלי יב, כג), וכסה כסוי קלון ערום (שם יב, טו). והשם כסוי עור תחש כסות (במדבר ד, ו). ומשקל אחר ואין כסות לאבדון (איוב כו, ו), על ארבע כנפות כסותך (דברים כב, יב), כי היא כסותה לברה (שמות כב, כו). ומשקל אחר ועשית מקסה התפעל לאהל (שם כו, יד). והתפעל ותקח הצעיה ותתקם

(בראשית כד, סה), תכסה שנאה במשאון (משלי כו, כו), הראוי תתכסה. והנפעל בהמון גליו נכסתה (ירמיה נא, נפעל מב), לבלתי תכסות (יחזקאל כד, ח). והפעל רחבד כסה הענין (במדבר ט, טו), ועוני לא כסיתי (תהלים לב, פעל ה), אליך כסיתי (שם קמג, ט), בחירק. ופירוש הפסוק הצילני מאויבי יי, כי לא גליתי ריבי לבני אדם כי שוא השועת אדם, אלא כסיתי מהם ואליך לברך גליתי וזה טעם אליך כסיתי אליך צעקתי בסחר וכמכסה מבני אדם. וכצרי כסיתי עליו את תהום (יחזקאל לא, טו), וכסיתי בככותך שמים (שם לב, ו), ויכס הענין (שמות מ, לד), כענין אכסנו (יחזקאל לב, ו), והוקל תדהמת יכסיתו (שמות טו, ה). אשר תכסה בה (דברים כב, יב). ותקחי את בגדי רקמתך ותכסים (יחזקאל טו, יח), פירוש ותכסי במ. או יסמך אל הכינויים כדרך לבישה ילכשם הכרון (שמות כט, ל), לבש בגדיך (דברי הימים ב' יח, כט), כלומר הבגדים שנחתי לך שחכמים לכבוד כבואך אל ביתי כסית אותם לפני הצלמים. או יהיה כנוי ותכסים לצלמי זכר שזכר כלומר כסית הצלמים כבגדי רקמה. וערם כסה בגד (יחזקאל יח, טו), בבגד. כי תראה ערם וכסיתו (ישעיה נח, ו). והשם ולמכסה עתיק (שם כג, יח), כמו כסות והוא בפלס מכסה ממלא על גדותיו (דברי הימים א' יב, טו), שהוא שם חאר כמו מלא, וכן ימד המקרה (קהלת יח), הוא לקרוי הבית. ושלא נזכר פעלו ממנו כסו הרים צלה (תהלים פ, יא), פעל ובחשך שמו יכסה (קהלת ג, ד).

כסה שרפה באש כסיתה (תהלים פ, יו), קוצים כסוהים (ישעיה לג, יב). והחאר לנקבה ותחי נבלתם כסיתה (שם ה, כה), בפלס ושקלה אין בהם (שיר השירים כסוהה ד, כ), ענין כריחה. תרגום לא חומר לא תכסוהי.

כסל חכמיל חבק את ידיו (קהלת ד, ה), והכסיל כסיל בחשך הולך (שם ב, יד). והפעל הקל ממנו ובאחת יבערו ויכסלו (ירמיה י, ח). והשם זה דרכם כסל למו (תהלים מט, יד), בשש נקודות. ומשקל אחר כסיל אשת כסילות דומיה (משלי ט, יג). ומשקל אחר ואל כסילות ישובו לכסלה (תהלים פה, ט), ידוע. וענין אחר וישימו כסלה בארזים כסלם (שם עת, ו), אם שמתי זהב כסלי (איוב לא, כד), כי יי יהיה ככסלה (משלי ג, כו), אשר יקוט כסלו (איוב ח, יד), דהלא יראתך כסלתך (שם ד, ו), ענינם ענין הבטחון והתקוה. ופירש רבינו מעריה מזה טוב רש הולך בתמו מעקש דרכיו והוא כסיל (משלי יג, א), פירוש והוא בומח בעשרו והוא כנגד רש, ועקש שפתיו כנגד הולך ברומו. וכן כששנה הפסוק בחלק השלישי מן הספר אמר והוא עשיר (שם כה, ו), במקום שאמר דהנה

1) Leviticus XXV, 4.

והוא כסיל. עש כסיל וכימה (איוב ט, ט), כחב רבי יונת כי הוא כוכב גדול נקרא בערבי סוהיל (סוהיל) והכוכבים המתחברים אליו נקראים על שמו כסילים, כי כוכבי השמים וכסיליהם (ישעיה יג, י). והחכם רבי אברהם אבן עזרא ו"ל פירש¹⁾ שהם שני כוכבים בשני הסדנים ונקרא אחד מהם כסיל והוא האדום הדורג הנמלים אם יראוהו. וטעם וכסיליהם קרוב מגורת על הכסלים (ויקרא ג, ד). או מושכות כסיל תפתח (איוב לח, לא), פירשחיו בשרש כימה. ויעש פימה עלי כסל (שם טו, כו), כסלים ואת החלב אשר עלהן אשר על הכסלים (ויקרא ג, ד), ידוע. וקורין להן בלע"ז פלנק"ש²⁾. ופירוש אשר על הכסלים חסר ו"ו ונאמר על הכסלים. והכסלים הם סמוך לכליות תחת המחנים והם עקרי הירכיים והרגומו גיססיא. וברברי רבורזינו ו"ל (נדה מה, ע"ב) בנוח עניים סימן צד שמאל ממחר לבא מפני שנושאות אחיהן על גיססיהן. וחרגום על צד תאמנה על גיססין³⁾.

כסם כסום יכסמו את ראשיהם (יחזקאל מד, כ), אמרו רבוזינו ו"ל (סנהדרין כב, ע"ב) נחספורח של בן אלעשא ראשו של זה בצד עקרו של זה. ויונתן חרגם ספרא יספרון, כלומר לא יגלחו ראשם בהעברת חער ולא ישלחו גם כן פדע שלא יגלחו כלל אלא יספרו ראשיהם בדרך השוה. והחטמה כפסמת והכפסמת (שמות ט, לב), ורחן וכפסמים (יחזקאל ד, ט), ברגש הסמ"ך, אישפילט"א בלע"ז⁴⁾.

כסף כאריה יכסוף לטרף (תהלים יז, יב), למעשה נפעל ירך תכסף (איוב יד, טו). והנפעל נכספה וגם כלתה נפשי (תהלים פד, ג), כי נכסף נכספה לבית אביך (בראשית לא, ל), הגוי לא נכסף (צפניה ב, א),

ענין תאוה וחשק*. ואמר אדוני אבי ו"ל פירש הגוי לא נכסף גוי שאין לו בושרת מלשון התלמוד (בבא בתרא קיא, ע"א) איכסיף באכסופי אפי. זהב נכסף (שמות כה, ג), כסף בשש נקדות. והקבוץ כספים ולהשיב כספיהם איש אל שקו (בראשית מב, כה), ידוע.

כסת חוי למתפרות כסתות (יחזקאל יג, יח), דגני כסת אל כסתותיכנה (שם יג, כ), כסת ידוע בדברי רבוזינו ו"ל באמרם (תענית יא, ע"א) וכי לא היה לו למשה כר או כסת לישוב עליה? כסת הסבלים טמאה מדרם (כלים פרק כח, משנה ט). והוא שעושין ומשימין על ראשיהן שיהא נח להם לסכול המשא. כסת עגולה הכדור והאטום (מקואות פרק ג, משנה ב). פירוש כסת קמנה שעושים השרים לשום תחת מראשותיהם וקורין לו אברילי"ר¹⁾.

כעם רשע יראה וכעם (תהלים קיב, י), קמץ כולו. וכעם הרבה וחליו וקצף (קהלת ה, טו), חציו קמץ וחציו פחה. וכעם אסא אל הראה (דברי הימים ב' טו, י). והכבד וכעספה צרתה. (שמואל א' א, ה), כעסוני בהבליהם (דברים לב, כא). וכבד אחר אשר הפעל הכעים את יי אלהי ישראל (מלכים א' טו, ל), כגוי נבל אכעיסם (דברים לב, כא), כן תכעסנה (שמואל א' ז, ז), להכעיסו במעשה ידיכם (דברים לא, כט), כי הכעיסו לנגד הבונים (נחמיה ד, לו), רוצה לומר כי הכעיסו נגד הבונים. והכעסתי לב עמים רבים (יחזקאל לב, ט). והשם גם כעם (שמואל א' א, ה), כעם לאביו בן כסיל כעם (משלי יז, כה), כי מרוב שיחי וכעסי (שמואל א' טו, טו). ויש מהן שנכתבו בשי"ן כי לאויל יהרג כעש (איוב ה, כ), כעש ותכה מפעש עיני (שם יז, ו), ותרג כעשף עמדי (שם י, יז), לו שקול ישקל כעשי (שם ג, כ). ורבי יונה כתב אלו השנים לו שקול ישקל כעשי, כי מרוב שיחי וכעסי, שרש בפני עצמו בשי"ן בענין פא"ב. ואין צורך כי כשהאדם דואג וכואב יכעם בעצמו ועוד כי מרוב שיחי וכעסי הוא בכל הספרים המדוייקים אשר ראינו בסמ"ך. והקבוץ על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה (מלכים ב' כג, כו), הכל ענין קסף וחרון אף. ורבי יונה כתב כי הכעיסו לנגד הבונים ענין הלעג והבוז. ואין צורך כי פירשו כי הכעיסו אותנו נגד הבונים כמו שפירשנו כלומר להניא לכ הבונים שלא לבנות.

כפה כפה נפשי (תהלים נז, ז), פעל עומד וזכר נפש בלשון זכר כמו כל נפש שבועה (בראשית טו, כה), או יהיה פעל יוצא ופירשו כפה כל אחד מהם נפשי. י"ז זקף כפופים (תהלים קמו, ח), הלכה כאגמן ראשו (ישעיה נח,

1) h. e. canopus, stella magna et lucida in australi navis gubernaculo. Nibubrius in descriptione Arabiae p. 112 dicit, Sirium ab Arabibus سَهَيْلٌ vocari, Canopum autem discriminis causa ab iis vocari سَهَيْلٌ h. e. Sohail Jemen seu Felicis Arabiae. Conf. Niebuhr. Descr. Arab. p. 116, Michaelis Suppl. ad L. H. pag. 1318.
 2) Jes. XIII, 10. Verba eius sunt: כי אומרים כי כסיל הוא כוכב שרוא קרוב מהסדן הדרומי שימורו הנמלים אבו יראוהו. ולפי דעתי שהוא לב עקרב ויחנן להיות הכסילים מגורת הכסלים שהם קרובים אל הסדנים. Copiosius de hoc sidere disputat Aben Esra in commentario suo ad Amos V, 8.
 3) Hisp. flanco (plur. flancos) latus.
 4) Jes. LX, 4.
 5) Hisp. espelta (spelta) nostr. Spelt, Spelz, Dinkel. Conf. Gesen. comment. ad Jes. cap. XXVIII, 25.

1) Prov. oreiller (?) cervical, pulvinar, quod capiti dormituri supponitur. Ben Melech. אלמורהא i. e. Hisp. almohada, idem.

נפעל ה.) והנפעל אָכַף לאלהי מרום (מיכה ו, ה), משפטו כִּפָּה אָכַפְתָּ. והשם לענף הנגור מזה כִּפָּה ואֶמְנוּ (ישעיה טו, יג), וְכִפְתּוּ לֹא רַענְנָה (איוב טו, לב), כִּפְתַּת תַּמְרִים (ויקרא כג, ט), לפי שהיא כפופה. וכן פירש אדוני אבי ז"ל מזה בעודה בְּכַפּוֹ יִבְלַעְנָה (ישעיה נח, ד), כלומר כאשר יראה הרואה אותה בענף יבלענה בעודה בענף. ומוה נקרא עוד כִּף חוֹךְ הַיָּד כִּף לְפִי שֶׁהִיא כְּפוּפָה. מלא כִּף נַחַת (קהל'ה ד, ו), וימלא כִּפּוֹ מַמְנָה (ויקרא ט, יו), בעודה בְּכַפּוֹ יִבְלַעְנָה (ישעיה נח, ד), על לא חִמַּס בְּכַפִּי (איוב טו, יו), וְכִפְיוֹ פִּרְשׁוֹת הַשָּׁמַיִם (מלכים א' ח, נד), אִפְרָשׁ אֶת כַּפֵּי אֱלֹהֵי (שמוח ט, כט), וְכִף יִשְׁיִמוּ לִפְיָהֶם (איוב כט, ט), וְאָכַפְי עֲלֶיךָ לֹא יִכְבֵּד (שם לג, ו), כִּמוֹ וְכַפִּי וְהֵאֱלִיף נוֹסֵף. וכבר כתבנוהו בשרש אָכַף. על כַּפִּים כִּסֵּה אֹזֶר (שם לו, לב), עֲנָנִים לְפִי שִׁבְחָהֶלָה הַעֲנַן כִּכְף כִּמוֹ שֶׁאִמְרָ עַב קִטְנָה כִּכְף אִישׁ (מלכים א' יח, מד), ולפי שהם כמו כִּפָּה על בני אדם. וכן וּשְׁכַתִּי כַּפִּי (שמוח לג, כב), כלומר אִסְכְּךָ בְּעֲנָנֵי עֲלֶיךָ עַד עַבְרֵי. או הוא כִּף מִמַּשׁ וְהוּא דֶרֶךְ מִשָּׁל. וכן נִשְׂא לִבְבָנוּ אֶל כַּפְּיָם (איכה ג, מא), עֲנָנִים. ויש לפרשו מִלְשׁוֹן כִּף וּפִירוּשׁוֹ נִשְׂא לִבְבָנוּ עִם כַּפֵּינוּ עַל דֶּרֶךְ בְּנִשְׂאֵי יְדֵי אֱלֹהֵי דְבִיר קִדְשׁךָ (תהלים כח, ב), או פִּירוּשׁ נִשְׂאֵי לִבְבָנוּ בְּכַפֵּינוּ וְנִשְׂא אֹתוֹ לִמְשַׁח אֶל אֱלֹהֵי בְּשָׁמַיִם. וכן פִּירַשׁ רַבֵּינוּ סְעֲרִיָּה ז"ל. הן על כַּפִּים חֲקִיתֶיךָ (ישעיה מט, טז), עֲנָנִים. וכן כֹּהֵב אֲדוֹנֵי אֱבִי ז"ל. ויחכן לִפְרָשׁוֹ כִּמְשַׁמְעוֹ כֵּאלִלוֹ עַל כַּפִּים חֲקִיתֶיךָ שֶׁאֵרָאָה אוֹתְךָ תְּמִיד. וכן פִּירוּשׁוֹ הַחֲכָם רַבִּי אֲבֵרָהָם אֲבִן עוֹרָא ז"ל. וכן נִקְרָא תַּחְרִיזֵי הַרְגֵל כִּף מְכַף רִגְלֵי (איוב כ, ו), מְכַף רִגְלֶךָ (דברים נח, לה). וכן על כִּף הַיָּרֵךְ (בראשית לב, לג), לְפִי שֶׁהַעֲצָם הַנִּכְנָס בּוֹ עֲצָם הַיָּרֵךְ כְּפוּף. ויש מִפְּרָשִׁים כִּי נִקְרָא כֵן לְפִי שֶׁהִבְשֵׁר אֲשֶׁר סָבִיב עֲצָם הַקּוֹלִיָּת הַעֲלִיוֹנָה עֲשׂוּיָה כִּמִּין כִּף. וכן כִּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב (במדבר ו, יד), כִּפּוֹת זָהָב (שם ו, פד). הוּא הַבֶּזֶק וְהִיא כְּפוּפָה [קוֹקְיָאֲרָא בְּלַעֲזֵי].

כפה מתן בסתר יִכְפֶּה אֶף (משלי כא, יד), יִשְׁכַּךְ הָאֶף וַיִּנְחָהוּ. וְדוּמָה לּוֹ בִלְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (שבת פרק שמנרה עשר משנה ב, דף קכח, ע"ב) כּוֹפִין אֶת הַסֵּל לְפָנֵי הָאֶפְרוּחִים שִׁיעֲלוּ וּשְׂיִרְדוּ בְּשִׁבְתָּ. עֲנִין הַכַּפִּיָּה הוּא שְׂפָנֵי הַכְּלִי לְמַטָּה וְגַבּוֹ לְמַעְלָה. וְרַבִּי יִרְחוּדָה הֵבִיא בּוֹה הַשֶּׁרֶשׁ אָכַף לְאֱלֹהֵי מְרוֹם (מיכה ו, ו), וְאֹלֵי מִצָּאוּ בְּסִפְרֵי קְמוּץ. וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל נִשְׁתַּמְשׁוּ הַרְבֵּה בּוֹה הַשֶּׁרֶשׁ בְּעֲנִין הַחֲזָרָה כְּאִמְרָם (קידושין ג, ע"א) כּוֹפִין אֹתוֹ עַד שִׂיאֲמַר רּוּצָה אָנִי, וְזוֹלָתָה זֶה הַרְבֵּה. וְעֲנִין יִכְפֶּה אֶף הוּא יוֹחֵר קְרוֹב

1) It. *cucchiaia*, *cucchuaia* et in dialecto Venet. *cucchiara*, *cochlear*. Ben Melech קוּר i. e. Hisp. *cuchara*.

לוֹה הַעֲנִין וְהָאֶף עַל פִּי שֶׁעֲנִין כּוֹפִין אֹרְחוֹ וְעֲנִין כּוֹפִין אֶת הַסֵּל קְרוֹבִים. **כפל** וְכִפְלֶתָ יֵאת הַיִּרְיעָה הַשְּׂשִׁית (שמוח כו, ט), רְבוּעַ יִהְיֶה כְּפוּל (שם כח, טו). וְהַנִּפְעַל וְהַכְּפֵל נִפְעַל חֲרַב שְׁלִישִׁתָּה (יחזקאל כא, יט). וְהַשֵּׁם בְּכִפְלָרְסָנוּ מִי כְּפֵל יִכָּא (איוב מא, ה), בִּשְׁשׁ נִקְדוּת. כְּפֵלִים בְּכָל חֲטָאֵתִיהָ (ישעיה מ, ב). מַעֲרַת הַמְּכַפְלָה (בראשית כג, ט), מְכַפְלָה מַעֲרָה לְפָנִים מִמַּעֲרָה.

כפן כְּפָנָה שְׂרִטְיָה עֲלִיו (יחזקאל יו, ו), אִסְפָּה וְהוּא הַפּוֹךְ מִן הַרּוּמָה לוֹ בְּדַבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שְׁקוּרִין לְאִסִּיפַת הָעַם כְּנוֹפִיא (יומא נא, ע"א). לְשׁוֹךְ וְלְכָפֵן תִּשְׁחַק כְּפָן (איוב ה, כב), תַּרְגוּם רַעֲב כִּפְנָא. וְאֲדוֹנֵי אֲבִי ז"ל פִּירְשׁוּ הַיֵּטֵב וְהוּא חֲסֵרוֹן הַכִּים כְּלוֹמַר אִפְיַסַת הַמַּעוֹת בַּעַת שֶׁהַמַּעוֹת בְּיוֹקֵר כִּי מֵה צוּרָה לֹכוֹר רַעֲב שְׁתֵּי פַעְמַיִם וְהֵלֵא זְכָרוֹ בְּרֹאשׁ כָּלֶם בְּרַעֲב פּוֹךְ מַמּוֹת (שם ה, כ).

כפס וְכַפְּסֵי מַעַץ יַעֲנֶנָּה (חבקוק ב, יא), אִם נִדְמָה אֹתוֹ כְּפַיִם לְמָה שֶׁאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (בבא בתרא ג, ע"א). כַּפְּסִים אֲרִיחֵי, הוּא מַעֲנִין הָאָבֶן שׁוֹכֵר בַּפְּסוֹק. וְלַעֲנִין הַפְּסוֹק יִדְמָה כִּי הוּא מַעֲנִין הָעֵץ כִּי כָּבֵד זָכָר כִּי אֲבָן מִקֵּיר חוֹעֵק. וְכֵן תַּרְגוּם יוֹנָתָן וְשִׁיפָא מִנּוּ מְרִישָׁא עֲנִי לָדָּה. רּוּצָה לּוֹמַר חֲתִיכָה מִדְּחִיקָה.

כפר וְכִפְרָתָ אֶתָּה מִבֵּית וּמִחוּץ בְּכַפֵּר (בראשית ו, יד), הוּא שְׁקוּרִין לוֹ בְּעַרְבֵי קַפְרָיָה וְהוּא כְּמִין חֲמֵר. וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים זַפַּח מִדְּבַרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל כּוֹפְרָא (שבת סו, ע"א). וְמוֹה נִקְרָאת כְּפָרָת וְעֲשִׂיתָ כְּפָרָת (שמוח כה, יג), לְפִי שֶׁהִיָּהָ כְּפָרָת מְכַסֶּה לְאֶרֶץ. כִּי אֲמַר אֲכַפְרָה פָּנָיו (בראשית לב, כא), פִּיעַל פִּירוּשׁ אִסִּיר כַּעֲסוֹ. לֹא תוֹכְלֵי כְּפָרָה (ישעיה מו, יא), לְהַסִּירָה וְלִכְתְּלָה. וְאִישׁ חֲכָם יִכְפָּרְנָה (משלי טו, יד), יִסִּירָנָה. וְשִׁלָּא נֹכַח פִּעֲלוֹ מִמֶּנּוּ וְכַפֵּר בְּרִיתְכֶם אֶת מוֹרַח פִּעֲלָה (ישעיה נח, יח), כְּלוֹמַר יוֹסֵר וְיִחְבַּטֵּל. וְהַשֵּׁם אִישׁ כְּפָר נִפְשׁוֹ (שמוח ל, יב), פִּירוּשׁ הַסֵּרַח עוֹן נִפְשׁוֹ כְּלוֹמַר פְּדִינוֹ. אִם כְּפָר יוֹשֵׁת עֲלָיו (שם כא, ל), נִתְתִּי כְּפָרְךָ מִצְרִים (ישעיה מג, ג). וְעֲנִין הַכְּפָרָה כְּמוֹ כֵן מוֹה הַעֲנִין כִּי הַכְּפָרָה הִיא הַסֵּרַח הַעוֹנוֹת. וְכֵן אִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (כהובות י, ע"ב), מְזַבְּחַת מוֹיֵחַ מִכְּפָר. וְהַקְּשָׁה הַמְּקַשָּׁה הֵינּוּ מוֹיֵחַ הֵינּוּ מִלְּפָרָה וְתִירֵץ הַמְּרַחֵץ מוֹיֵחַ גּוֹיֵרוֹת, מִכְּפָר עוֹנוֹת, וְשִׁנְהִיב לְשׁוֹן הַסֵּרַח הַסֵּ, כִּי מוֹיֵחַ מִן זֶלֶא יֵצֵא הַחֲשׂוֹן מֵעַל הָאִפְסוֹד (שמוח כח, כח). וְכֵן שִׁמְשׁוּ הַסֵּ בּוֹה הַלְשׁוֹן בְּלִשׁוֹן הַסֵּרַח בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת כְּאִמְרָם (חולין ח, ע"ב) מִכְּפָר לֵוִיָּהּ כְּכִלְיָהָ דְּפִרְסָא, כְּלוֹמַר מִסִּיר שְׂמֵנוּ וְעַבְדִּירוֹ בְּבַגְד קֶשֶׁה שִׁקְחָהֶן בּוֹ. אֹלֵי אֲכַפְרָה בְּעַד חֲטָאֵתְכֶם (שמוח לב, ל), אִסִּיר עוֹנוֹתֵיכֶם וְחֲטָאוֹתֵיכֶם בְּהַחֲפֵלְלֵי בְּעַד חֲטָאוֹתֵיכֶם. או אִסִּיר כַּעַם הַבּוֹרָא

1) I. e. كَفَّرَ pix.

שכעם עליכם בער המאחכם . וְכָפַר אֶהְרֶן (שם ל, י), בנתינת הדרם על קרנות המזבח יסיר עונות ישראל שירצה לפני המקום . לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם (שם ל, טו), כָּפַר לְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל (דברים כא, ח) . וְשָׁלַח נֹכַח פּוֹעֵלוֹ אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם (שמות כט, לג), וְלֹאֲרָץ לֹא יִכְפֹּר (כמדבר לה, התפעל לג) . וְהִתְחַפְּעַל אִם יִתְכַפֵּר עוֹן בֵּית עֲלֵי (שמואל א' ג, יד) . נתפעל ועם הנפעל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם (דברים כא, ח) , משפטו כְּפָרִים וְנִתְכַפַּר . והשם יום כְּפָרִים (ויקרא כג, כח) . וענין אחר כְּפָר הַפְּרוֹי (שמואל א' ו, יח) . וְכָפַר הָעַמּוֹנִי (יהושע כפר יח, כד) . ומשקל אחר נְלִינָה בְּכָפְרִים (שיר השירים ג, יב) . כְּפָרִים ומשקל אחר לכה ונועדה יחדו בְּכָפְרִים (נחמיה ג, כ), חרנום העיר ובנותיה וכפרנהאם הם בחים חוץ לעיר לכפרים ולעובדי ארמיה . אֲשׁוּבֵל הַכָּפָר (שיר השירים א, יד) , הוא הנקרא בערבי אלחנ"א¹ . וכן כְּפָרִים עם נרדים (שם ד, יג) . ויש מפרשים כפרים עם נרדים כושם אחד ואינו כמו אשכל הכפר . והחכם רבי אברהם אבן עזרא כתב כי אשכל הכפר הוא אשכל הדקל, כי יש לדקל שמות משתנים כפי שנוי זמנו ויש כְּפִיר לו זמן הנקרא כלשון ערבי כפ"ר² ולורח טוב . כְּפִיר וְתַנְיִן (תהלים צא, יג) , ופני כְּפִיר אל התמורה מפו (יחזקאל מא, יט) , כְּפִיר אַרְיוֹת (שופטים יד, ה) , הַכְּפִירִים שְׁאֵנִים לְמַרְפֵּי (תהלים קד, כא) , הם עולי ימים מהאריות ומהחיות רעות . וכפיר גדול מגור כמו שאמר וחל אחת מְגִרִיתָ כְּפִיר הִיא (יחזקאל יט, ג) . ואמר על דרך ההשאלה כְּפִיר גוֹיִם נְדַמִּית (שם לב, ב) , כלומר גדולם וחקיפם . סחרי תרשיש וכל כְּפִירִיתָ כְּפִיר (שם לח, יג) , כלומר גדוליה וחקיפיה . דַּק כְּפָפֵר עַל הָאָרֶץ (שמות טו, יד) , כְּפָפֵר כַּאֲפֵר יַפְזֹר (תהלים קמו, טו) , הוּא שְׁנוּפֵל בְּשַׁחַר בִּימֵי הַקּוֹר וְקוֹרֵין לוֹ בַלְע"ז קוֹנְגֵלֵפ"י³ . וְלְכַפְּרֵי הַזֹּהַב (דברי הימים א' כח, יו) , כפות זהב . ורבותינו ז"ל פירשום מורקים שאמרו (זבחים כה, ע"א) , ודם הסכין במאי מקנח ליה? בשפת מורק כדכתיב כפורי זהב . ונקראו כן על שם שמקנחים בהם הסכין מן הדרם כמו מכפר ליה כבליתא דפרסא (חולין ה, ע"ב) שענינו מקנח כמו שפירשנו .

הפעיל כפש הַכְּפִישְׁנִי בַאֲפֵר (איכה ג, טו) , יַעֲמֵנִי וְנֹאֲלֵנִי . וְאֲפֹשֶׁר לְדַמּוֹתַי לְדַבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁאֲמָרוּ (יבמות קו, ע"ב) . הוא מדד במדה כפושדה , שפירושו מדה גסה כלומר יותר

1) *Lawsonia inermis* **القَيْنَاءُ** cum artic. **حَدَّ** I.
Linn. cyprus.
2) *spatha palmarum?* **كفري** *florus palmarum?* Conf. Michaelis suppl. ad L. H. p. 1335 et contra eum Oedmann Vermischte Sammlungen Heft I. Cap. 7.
3) Prov. *congelé* (?) Ital. *congelata* (?) pruina; Hisp. *Yelo* (conyelo) (?) *glacies*; *helada* pruina. In cod. Hisp. legitur קונגפלי .

מדאי, כן הכפישני שמני כלו באפר עד שכמני בו . ויש מפרשים כפושדה הפוכה כלומר ככלי הפוך . על פיו כן הכפישני הפכני באפר .

כר עם חלב כְּרִים (דברים לב, יד) , אורידם כְּכָרִים כָּר לַטְבוּחַ (ירמיה נא, מ) , בִּיקֵר כְּרִים (תהלים לו, כ) , רוצה לומר כמשוכח שככרים והוא החלב שהיה כלו על המזבח והכרים הם הככשים . ועל דרך ההשאלה נקראו הנגידים והאצילים כרים כמו שנקראו גם כן אילים ועוזרים . שלחו כר מושל ארץ (ישעיה טו, א) . ויקח את שרי המאות לְכָרֵי וְלַרְצִים (מלכים ב' יד, א) , ומלח לכרי נגרעה כְּרֵי מִמֶּנּוּ מִ"ם הַרְבִּים וּמִשְׁפָּטוֹ לְכָרִים . וכן ויקח את שרי המאות ואת הַכְּרֵי (שם ב' יא, יט) , או יהיה שם כך לקבוץ הנגידים . ושם עליה כְּרִים (יחזקאל ד, ב) , נגידים ושרי החיילות . וארוני אבי ז"ל כתב ושם עליה כְּרִים . לשום כְּרִים (שם כא, כג) , ככשים כמו שעושים אילי הברזל לנגח החומה . וכן נקרא מקום מרעה הככשים ושאר הבהמות כר כר נרחב (ישעיה ל, כג) , לְבָשׂוּ כְּרִים הַצֹּאֵן (תהלים סה, יד) . ורבי יונה פירש שלחו כר מושל ארץ , בן הגמל . ונקרא מושל ארץ מרוב מרוצתו וקלותו והגעתו אל המקומות אשר יכוין אליהם . וארוני אבי ז"ל פירש שלחו כר כְּבָשׂוּ , ופירוש אותו סמוך לפי שהוא פהח . וכן פירש אורזו הככשות של מושל הארץ והוא חוקירו שלחו אותם אחם מואב מסלע מדבריה . והיא מערי מואב אל הר בת ציון שלחו אותם למושל חוקירו . ואמר זה בעבור כי היו רגילים לשלוח מס למלך ישראל כמו שכתוב ומישע מלך מואב היה נקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים וגו' (מלכים ב' ג, ד) , ובמות אחאב פשעו ולא שלחו כמו שכתוב ומישע מלך מואב במלך ישראל וגו' (שם ב' ג, ה) , ועתה בהתחוק מלך ישראל אמר שישבו לו המס כבחחילה . ויתכן ששרש זה כְּרָר .

ככר וְכָפַר לָחֶם אַחַת (שמות כט, כג) , פִּירוֹשׁ לָחֶם גְּדוּלָּה , כְּכָר . כי השאר היו חלות ורקיקים . לאגורת כסף וְכָפַר לָחֶם (שמואל א' ב, לו) , כתרנומו פיתא דלחמא כלומר חתיכת לחם . כְּכָר הַיַּרְדֵּן (בראשית יג, יא) , חרנומו מישר ירדנא . כְּכָר זֶהָב (שמות כה, לט) , ויצר כְּכָרִים כֶּסֶף (מלכים ב' ה, כג) , הוּאֵל קַח כְּכָרִים (שם) , ויקח בידו עשר כְּכָרֵי כֶּסֶף (מלכים ב' ה, ה) . כבר החול היה ששים לטרין ושל קדש הירד כפול מאה ועשרים לטרין .

כרר כְּכָר הַגַּמֵּל (בראשית לא, לד) , הוּא מַרְדֵּעַת הַגַּמֵּל . כָּר וּבְדַבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (כלאים פרק ט, משנה ב) , כר וכסת, כרים וכפתות . והם שמו המלה בדבריהם בכפולים על כן שמנו בכר הגמל כפול , כמו שאמרו (פסחים נה, ע"ב) . מועד קטן יג, ע"ב) , מביאין כלים מבית האומן כגון כר מבית הכרר . וכר בדבריהם הוּא שְׁשׂוּכְבִים עָלָיו בְּאֲמָרָם (גיטין מו, ע"א) , אמר לה בתי כרים כרי .

כרב כְּרוּב אחד מקצה מזה (שמורת כה, יט.), והיו
 הַכְּרָבִים פרשי כנפים (שם כה, כ.). ורבי אברהם
 אבן עזרא ו"ל פירש כי כְּרוּב כולל לכל צורה, כי אלו הכרוכים
 שבתורה פירשו שהם צורת אדם, לפני הכרוכ אשר במראות
 יחזקאל רומה שהוא אומר על פני השור שאמר בפסוק אחד
 לפני שור מהשמאל לארבעתן (יחזקאל א, י.), ובפסוק אחר
 אמר פני אחד פני הכְּרוּב (שם י, יד.), במקום שאמר
 הנדה פני שור. ורבותינו ו"ל שמו הכ"ף משמשת
 שאמרו (חגיגה יג, ע"ב) כי פירוש כְּרוּב כרכיא. כי נדמות
 נעים היו. והקשו אלו הפסוקים אשר כיחזקאל. ותרצו
 יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוכ, אמר רבנו של עולם
 אין קמיגור נעשרה סניגור. והקשו עוד מה שאמר בפסוק
 פני האחד פני הכרוכ לפני השני פני האדם והלא אדם וכרוכ
 אחד הוא? ותרצו, אפי רכרכי ואפי וטרי. יעשה אתה
 כְּרָבִים (שמורת כו, לא.), פירוש יעשרה הפרוכת מרוקמת
 בצורת כרוכים. ונקרא המלך כרוכ על דרך ההשאלה
 בגדולה את כְּרוּב ממשח הסוכך (יחזקאל כח, יד.).

כרה כוּר כְּרָה ויחפרהו (תהלים ה, טו.), אונים כְּרִיתָ
 לי (שם מ, ז.), פירוש כרית לי אונים לשמוע עולה
 וחמאה לא שאלת (שם), על דרך הנדה שמע מִיָּבֵחַ טוֹב
 (שמואל א' טו, כב.). בקברי אשר כְּרִיתִי לי (בראשית ג,
 ה.), כי יחכן שיעקב אבינו עליו השלום כרה וחפר קברו בחייו.
 כי יכְּרָה איש בר (שמות כא, לג.), כְּרָה שחת (משלי כו,
 טָכְרָה כו.). והשם ומְכָרָה מלח (צפניה ב, ט.). ומשקל אחר
 כְּרוֹת נות כְּרוֹת רעים וגדרות צאן (שם ב, ו.), פירוש מקום שיכרו
 נפעל הרועים להיות שם מקניהם נכלאים. והנפעל עד יכְּרָה
 לרשע שחת (תהלים צה, יג.). כולם ענין חפירה. ויחכן
 לפרש ומְכָרָה מלח חל מלח. ורומה לו בדברי רבותינו ו"ל
 שאמרו לחל התבואה כרי ואמרו (בבא מציעא טב, ע"א)
 החחיל למוד ואמר כרוך השולח ברכה בכרי הזה. וענין
 כְּרָה אחר ויכְּרָה להם כְּרָה גדולה (מלכים ב' ו, כג.), וְתִכְרֶוּ עַל
 הַפְּעִיל רעכם (איוב ו, כו.), יכְּרוּ עליו חברים (שם מ, ל.). והפעל
 הכבד לְהִכְרוֹת את דוד (שמואל ב' ג, לה.). כן כתוב, אבל
 קרי לְהִכְרוֹת. כן אמרו רבותינו ו"ל (סנהדרין כ, ע"א.)
 כתיב לְהִכְרוֹת וקרי לְהִכְרוֹת בתחלה להברוחו ולבסוף
 להכרותו. וכן כתב מנחם בן סרוק¹). כי הכתוב להכרות.

¹) Liber huius scriptoris nondum typis excusus est; sed inter codices manuscriptos perraros, qui hic et illic reperiuntur, is, quem Bibliotheca Regia Berolinensis asservat melioribus adnumerari potest. In hoc quidem, quem evolvimus, haec verba legimus (rad. כר):

כר מתחלק לי"ב מחלקות. האחד ויכרה להם כרה גדולה. יכרו עליו חברים. להכרות את דוד לשון

וכן כתב רבי יהודה. ואנחנו לא מצאנוהו כן בכל הספרים
 המדויקים אשר ראינו. וכן כתב רבי יונה כי לא מצא כתוב
 להכרות בשום ספר מדויק ולא במסורת. ענינם ענין אכילה.
 וכתב ארני אבי ו"ל בספר הגלוי כי לשון כְּרָה היא ארוחה
 גדולה וכְּרָה היא ארוחה קטנה. ופירוש מה שאמרו רבותינו
 ו"ל בתחלה להברוחו ולבסוף להכרותו בתחלה הפצירו בו
 שיאכל מעט, וזהו להברוחו כמו וְאָכְרָה מִידָה (שם ב' יג,
 ג.), שהוא אוכל מעט כדרך החולה, ולבסוף להכרותו שיאכילוהו
 הרבה אחר כן כאשר יחל לאכול מעט. וענין אחר וגם מים
 תכרו מאתם (דברים ב, ו.), וְאָכְרָה לי (הושע ג, ב.), ודגש
 הכ"ף לתפארת כדגש יְקַרְךָ עון (שמואל א' כח, י.). והשם מְכָר
 ונתתי מְכָרָם (במדבר כ, יט.), ורחק מפנינים מְכָרָה (משלי
 לא, י.), ענינם ענין קנין. ויחכן להיות מורת על מְכָרָם
 בכסף צדיק (עמוס ב, ו.), כמו שאמר במקום אחר לְקַנְוֹת
 בכסף דלים (שם ח, ו.). ויש מפרשים מזה בקברי אשר כְּרִיתִי
 לי (בראשית ג, ה.), ואף על פי שאברהם קנה אותו הרי
 הוא כאילו קנהו. או מפני שקנה חלק עשו בניוד ערשים.

כרך וְתִכְרֶוּ בּוֹץ וּאֲרַגְמָן (אסתר ה, טו.), טלית של תְּכָרֶיךָ
 פשתן ונקרא הכריך על שם שהאדם כורך עצמו
 ומתעטף בו. ובדברי רבותינו ו"ל (כלאים פרק ט, משנה ד.),
 הכריכי המת. והם נשחמשו בזה השרש כפעל הקל כאמרו
 (ברכות ל, ע"ב.) אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. כרוכה
 ומנחת בקרן זווית (קדושין סו, ע"א.).

כרם ויטע כְּרָם (בראשית ט, כ.), ועד כְּרָם זית (שופטים כָּרְם
 טו, ה.), כשש נקודות. כְּרָמִי שלי לפני (שיר
 השירים ה, יב.). לא יפנה דרך כְּרָמִים (איוב כו, יח.),
 פירש רבינו סעדיה ו"ל לא יפנה דרך יישוב, כי הכרמים קרובים
 לעיר לעולם והרשע לא יפנה דרך יישוב אלא כל ימיו יהיה
 במדברות. ויש מפרשים כי הכ"ף שימוש כמו רָמִים.
 וְכָרְמִינִי סמדר (שיר השירים ב, טו.). ונקראו עובדי הכרמים כְּרָם
 כורמים לְכָרְמִים וליגבים (ירמיה נב, טו.), אכריכם וְכָרְמִיכֶם
 (ישעיה סא, ה.). ופירוש ועד כרם זית, ו"ו יָעַד עומד במקום
 שנים ומשפטו ועד כרם זית. או יהיה כרם סמוך אל זית.
 ויקרא כרם זית מקום נטיעת זתים הרבה ביחד. וכן דעת
 רבותינו ו"ל בורה שאמרו (בבא מציעא פו, ע"ב.) כרם זית
 איקרי כרם סתמא לא איקרי. ונקרא כרם לקיבוץ נטיעות
 זתים הרבה במקום אחד כמו שנקרא נטיעת הגפנים הרבה
 כאחד כרם, כי לא תקרא הגפן כרם ולא מקום נטיעת גפן
 אחת ושחים כי אם נטיעות הרבה ביחד. וכן אמרו רבותינו

ארוחה המה. כתוב להכרות ונקרא להכרות.
 Et in rad. בר:
 בר: השישי ויחוננו בכרותי ראש. ואברה מידה.
 להכרות את דוד. ולא ברה אותם לחם ענין טעם
 ומאכל המה.

ז"ל (כלאים פרק רביעי משנה ו.) כי נקרא כרם גפנים נטועות שחיים כנגד שמים ואחרת יוצאה ונכ ובפחות מכן לא יקרא כרם. כי ויחל נח איש האדמה ויטע כרם והדבר ידוע כי הוא לא חחל לטעת הגפנים אבל שהיו נוטעים בחחלה הגפנים נפרדים כשאר העצים לאכול פריהן לא לעשות יין מהם והוא החל לנטוע הגפנים הרבה ביהוד כדי לעשות מהם יין, וזהו ויטע קדם (בראשית ט, כ.). ויש מפרשים כן בקרטי עין גדי (שיר השירים א, יד.), כי אינו אומר על כרם גפנים אלא על אילנות רבים נטועים יחד*.

כרע

כרע רבץ כאריה (בראשית מט, ט.), בלתי כרע תחת אסיר (ישעיה יד, ד), פירש החכם רבינו אברהם אבן עזרא ז"ל לא ימלט אלא אותו שיכרע ויטמן תחת אסיר ותחת הרוגים יפולו להמלט. ורבי אחי רבי משה ז"ל פירש זולתי זאת הכריעה שיש להם בארצם עתה שהאומות מכניעים אותם אסירים ילכו והרוגים יפולו, ותחת הוא בפקודם כמו שבו איש תחתיו (שמורה טז, כט.). כרעו על ברכיהם (שופטים ז, ו.), מרעע על ברכיו (מלכים א' ח, נד.), וברכים כרעו תאמץ (איוב ד, ד.), וכלכם לטבח תכרעו (ישעיה עה, יב.). והפעל הכבד ובחורי ישראל הכריע (תהלים עח, לא.), תכריע קמי תחתי (שם יח, מ.), הכרע הכרעתיני (שופטים יא, לה.), ענינם ענין הכנעה. וטוה נקראו הגלי הבהמה כרעים לפי שהם כורעות בכריעת הברכים שתי כרעים אי ברל און (עמוס ג, יב.), והקרוב והקרעים ירחץ במים (ויקרא א, יג.). אבל אשר לו כרעים ממעל לרגליו (שם יא, כא.), הם אצבעות הרגלים היחרות ממעל לארבע רגלים שיש לחנב סמוך לראשו ובהם הוא מחחוק כשרופה לקפוץ, וזהו שאמר לנחר בהם על הארץ (שם).

כרע

מלא כרשו מעדני (ירמיה נא, לד.), ידוע בדברי רבותינו ז"ל באמרם (חולין פרק שלישי משנה א. דף מב, ע"א.), הכרם הפנימית שניקבה או שנקרעה רוב החיצונה, וזולת זה הרבה.

כרת

כרת י"י את אכרם ברית לאמר (בראשית טו, יח.). כרתו יערה נאם י"י (ירמיה טו, כג.), יש מחלוקת בקריאת המלה הזאת יש שקורין אותה בקמץ חטף ואומרים שהיא צוץ, ויש שקורין אותה כהעמדה, וכן מצאנוה בספרים מדוייקים הכף מעמדת בנעיה. והוא הנכון ויהיה עבר במקום עתיד יכרתו יערה, כי כן דרך המקרא במקומות רבים ובדברי הנבואה הרבה מאד. וסמך נאם אל פעל עבר אף על פי שאינו מן המנהג בדברי הנבואה, הנה נא כמוהו ירדו לטבח נאם המלך י"י צבאות שמו (שם מט, טו.), וכן עם פעל עבר בדברי תוכחה כלכם פשעתיכם כי נאם י"י (שם ב, כט.). נכרת ברית לאלהינו (עזרא י, ג.), נכרתו ברית בבאר שבע (בראשית כא, לב.), הנה אנכי כרת ברית (שמות לה, י.), כרת לנו ברית (שמואל א' יא, א.), אלות שוא

כרת ברית (הושע י, ד.), נכרת יהונתן עם בית דוד (שמואל א' ב, טו.), כרת בני עם בן ישי (שם א' כב, ח.). כרתו עצה (ירמיה ו, ו.), בחירק פ"א הפעל. וכרות שפכה (דברים נג, ב.). וכתב לה ספר כריתת (שם כד, א.). כריתת והקבוץ ואתן את ספר כריתתיה אליה (ירמיה ג, ח.). והנפעל נפעל ונכרת מעמיו (שמות ל, לג.), אחרית רשעים נכרתה (תהלים לו, לה.), ונכרתה הנפש ההיא (ויקרא ו, כ.), הכרת תכרת (במדבר טו, לא.). ושלא נוכר פעלו מהדגוש לא כרת פעל שרך (יחזקאל טו, ד.), והאשרה אשר עליו כרתה (שופטים ו, כח.). והפעל הכבד והכרתי לאחאב (מלכים ב' ט, ח.), הפעיל כי יכרת י"י אלהיך (דברים יב, כט.), להכרית הצפרדעים (שמות ח, ה.). ולא נכרית מהבהמה (מלכים א' יח, ה.), פירוש ולא נכרית העיר מהבהמה. ושלא נוכר פעלו הכרת הפעל מנחה ונסך (ויאל א, ט.), ידוע. ופירוש כרות שפכה שנכרת הגיד ושוכ אינו יורה כחץ קלות הורע אלא שופך ושותח ואינו כרתי מוליד. והכרתי והפלתי (מלכים א' א, לח.), שחי משפחות היו בישראל ששםם כך. ויונתן חרנום קשחיא וקלעיא. אבל נגב הכרתי (שמואל א' ל, יד.), הוא מפלשחים, כמו שנאמר עליהם גוי כרתיים (צפניה ב, ה.), והכרתי את כרתיים (יחזקאל כה, טו.). כרתת ארזים (מלכים א' ו, ל.), פירוש קורות ארזים כרותות וחטובות היטב.

כשב

אם כשב הוא מקריב (ויקרא ג, ו.), כשב נקודות. כשב והכשבים הפריד יעקב (בראשית ל, מ.). ידוע כי הוא כמו הפוך כשב וכשב אחד הוא, וכאשר הוא בן שנה יקרא כשב וכשב, ויותר מכן שנה יקרא איל.

כשה

עבית כשית (דברים לב, טו.), ענינו כמו בסמך, כלומר כסיה לבכך מרוב השומן עד אשר לא חבין.

כשל

כשל כח הסבל (נחמיה ד, ד.), וקשלת היום (הושע ד, ה.), כי קשלה ירושלם (ישעיה ג, ח.), כשלנו בצחרים כנשף (ישעיה נט, יג.), כי קשלה ברחוב אמת (שם נט, יד.), ובחורים כשול יכשלו (שם מ, ל.), ואין בשבטיו כושל (תהלים קה, לו.), כושל יקימון מליך (איוב ד, ד.). והנפעל והיה הנכשל בהם ביום ההוא כרווד (זכריה יב, ח.), נפעל ונכשלים אורו חיל (שמואל א' ב, ד.), ונכשלו אל יגל לכך (משלי כד, יו.), משפטן ונכשלו. והפעל הכבד הכשיל הפעיל כחי (איכה א, יד.), הכשלתם רבים בתורה (מלאכי ב, ח.). והשם ולמכשול לב (שמואל א' כה, לא.). והקבוץ והרבה מכשול המכשלים (יחזקאל כא, כ.). ומשקל אחר והמכשלה הזאת מכשלה תחת ירך (ישעיה ג, ו.). והקבוץ והמכשלות את הרשעים (צפניה א, ג.). ומשקל אחר ולפני כשלוזן גבה רוח (משלי כשלוזן טו, יח.), כולם ענינם ענין נפילת החבורה וריפוי הכח וכן בענין נגיפה הרגל כמה שיפגע בו יכשלו בגויתם (נחום ג, ג.). והנפעל ואם תרוץ לא תקשל (משלי ד, יב.), יכשלו בהליכתם (נחום ב, ו.), ורשעת הרשע לא יכשל-

(ישעיה ל, יד.) פתנו אתיכם לחרבות (יואל ה, י), וְנִצַּחְתָּ אֶת־טַחֲוֹן (דברים ט, כא.), משפטו אָכַת בפלס וחנתי את אשר אָחַן (שמורג לג, יט.). או הוא כמשפטו במשקל מה אָקַב (במדבר כג, ח.). והשם פְּתִית למאור (שמות כו, כ.). פְּתִית ופִירְשׁוּ רְבוּחֵינוּ ז'ל (מנחות פו, ע"א.) שרזיה כותש הותים כמכחש ולא היה טוחנם ברחים כדי שלא יהיו בו שמרים, ואחר שהוציא טפה ראשונה היה מכניסן לריחים וטוחנן, ואוחו השמן שהוציא על ידי טחינה כשר למנחות ופסול למנורה שנאמר פְּתִית לְפָאֹר. ומדו שאמר במנחות בשמן כחות רבע ההין (שם כט, ט.). לא נאמר לחובה. והפעל הכבד ויכום ויִבְתָּם (במדבר יד, מה.). וכבר פִירְשׁתוּ בשרש יָבַת. ויחכן לרזיות עוד משרש נָכַת. וכן וְנִצַּחְתָּ אֶת־טַחֲוֹן (דברים ט, כא.). ושלא נזכר פִיעֵלוּ מהכבד וישאיה יָבַת שְעַר (ישעיה כד, יב.), פִירוש ובשאייה יכת שער. הפעל וכל פסיליה יִבְתָּו (מיכה א, ה.). וכבר יִבְתָּת נחש פִיעֵל הנחשת (מלכים ב' יח, ד.), וְנִבְתָּתוּ חַרְבוֹתָם לֵאמֹר (ישעיה ב, ד.), וְנִבְתָּתוּ אֶת־הָאָרֶץ (זכריה יא, ו.). והשם ולא ימצא בְּמִבְתָּתוֹ חֲרָשׁ (ישעיה ל' יד.), ענין כולם הרציצה מְבַתָּה והשבר. וכחכ רבי יונה כי מן השרש הזה חטים מְבַתָּה (דברי הימים ב' ט, ט.). והוא שם על משקל מְשׁוֹר רצונו לומר חטים טחונים. ואדוני יִבְתָּו ז'ל שקלו בשקל מְשׁוֹר מן נשר וכן מכות שרשו נכת. והרגום וינשכו (ונכיהו) והאכילה היא נכיהה. וכן בדברי רבוֹחֵינוּ ז'ל (עבודה זרה לה, ע"ב.) מנכיה ואכיל אבי מצרי.

כתב וְנִבְתָּב לֵה סֵפֶר כְּרִיתָתָ (דברים כד, א.), מספרך אשר פְּתַבְתָּ (שמות לב, לב.), קח לך מגלח ספר וְנִבְתָּבְתָּ אֵלֶיָה (ירמיה לו, ב.), והיא קְתוּבָה פְנִים וְאֲחֹר (יחזקאל ב, י.), וזה יִבְתָּב ידו ליי (ישעיה מד, ה.), פִירוש יכתוב בידו. וְנִבְתָּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בַסֵּפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים (יהושע כד, כו.), הרגם יונחן וכתב יהושע פתגמיא האלין ואצנעניון בספר אורייתא די". ונחלקו בו רבוֹחֵינוּ ז'ל (מכות יא, ע"א.) יש אומרים כי על שמנה פסוקים מן וימת משה עד סוף ההורה אמר כי יהושע כתבם בתורה. ויש אומרים כי על פרשה ערי מקלט אמר שנכתב יהושע בספרו כמו שנכתובים בתורה. ולפי פשט הפסוק יראה כי על דבר הכרית שכתב עם ישראל אמר שְפָרְבֹב. ויהיה פִירושו כמו שחרגם יונחן, כי לא יתכן שכתב דברי הכרית בספר התורה. כל הַקְּתוּב לַחַיִּים (ישעיה ד, ג.), וְנִבְתָּב בַסֵּפֶר וְחַתוּם (ירמיה לב, מד.), י"י יספר בְּקְתוּב עַמִּים (ההלים פו, ו.). ועל לבם אֶבְתָּבְנָה (ירמיה לא, לג.), בשוא ופתח התי"ו לבן נפחלי, ולבן אשר אֶבְתָּבְנָה בקמץ חטף. והשם על הכתיבה עצמה הכל בְּקְתָב מִד י"י קְתָב

בה (יחזקאל לג, יב.), רדפי יִבְשְׁלוּ (ירמיה כ, יא.). והפעל רחכר הַבְּשִׁלְתָם רבים בתורה (מלאכי ב, ח.), וְיִבְשְׁלוּם בדרכיהם (ירמיה יח, טו.). והשם ונתתי מְבַשֵּׁל לַפְּנֵיו (יחזקאל ג, כ.), ואף על פי שהענין הזה והענין הַרְאֵשׁוֹן פְּשִׁיל קרובים והכל ענין אחד יש להפריש מעט ביניהם. בְּבַשִּׁיל וכלפות יהלמון (תהלים עד, ו.), פִירוש קרדום. וכן חרגום ובקרדומות באו לך וכמה דעלין בכשילין¹).

פעל כשף מעונן ומנחש וּמְבַשֵּׁף (דברים יח, י.), מְבַשֵּׁפָה לא תחיה (שמות כב, יו.), אמר מכשפה לפי שרוב הכשפים נמצאו בנשים. לחרטמים ולאשפים וְלְמְבַשֵּׁפִים (דניאל כ, ב.), כתב החכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל כי המכשפים הם המשנים דבר החולדת למראה העין, והכשרים הם חכמי המולדת. וקרא נבוכדנצר למכשפים, לפי שהם יודעים השעות הראויות לעשות בהם מעשיהם אולי יסתכלו וידעו מה החלום כפי מערכות הכוכבים בואת השעה. גם קרא לכשרים שהם יודעים העתידות כפי מלאכרתם ברעתם מולד האדם לנהוג המעלות על הגבולים ועל מבטי הכוכבים המשרתים ושני המאורות והקופות השנה והחדש והשבוע והיום והם יודעים מולד נבוכדנצר. והתאר ואל עונגניכם ואל בְּשִׁפְיָם (ירמיה כו, ט.). והשם וְבַשִּׁפְיָהּ הַרְבִּים (מלכים ב' ט, כב.).

כשף אִי זֶה יִבְשֵׁר הַזֶּה או זה (קהלת יא, ו.). והתאר וְבַשִּׁפְיָהּ הַרְבִּים (מלכים ב' ט, כב.). וְנִבְשֵׁר הַדְּבַר לַפְּנֵי הַמֶּלֶךְ (אסתר ה, ה.). והשם בְּשִׁרְוֹן ומה בְּשִׁרְוֹן לבעליה (קהלת ה, י.). ומהכבד ויתרון הַבְּשִׁרְוֹן חכמה (שם י, י.), ענינם היושר והנכונה. מוציא אסירים בְּשִׁרְוֹת בְּבִשְׁרוֹת (ההלים סח, ו.), הם טבעות הכבלים, והב'ף בקו"ף בענין כמו קשורים כי הב'ף והקו"ף ממוצא אחד. וכן מ' תָּבַן אֶת רוּחַ י"י (ישעיה מ, יג.) בְּב'ף, וְתָקַן מַשְׁלִים הַרְבֵּה בְשִׁרְוֹן (קהלת יב, ט.), בקו"ף והענין אחד. ידיה שלחה בְּבִשְׁרוֹן (משלי לא, יט.), הוּא שְׁקוּרִין ורטי"ל²) כלומר שמשמין אוחו בראש הפלך כדי לישר המטוה. והוא נגזר מהענין הראשון.

כתת וְנִבְתָּתִי מַפְנֵיו צִרְיוֹ (תהלים פט, כד.), ומעוך וְנִבְתָּתִי (ויקרא כב, כד.), כשבר נבל יוצרים פְתוֹת

1) Jerem. XLVI. 22.
 2) Prov. certel, verteil, vertay („Espèce de bouton qu'on met au bas d'un fuseau pour le faire tourner plus facilement.“ Roquef. Idemque ad voc. vertillon: Dans la Champagne le vertillon est un morceau de grès de forme ronde et percé dans le milieu, que les fileuses attachent à leurs fuseaux pour en augmenter les poids et le mieux faire tourner), verticulum, vertibulum, instrumentum, quod fuso adhibetur, ut facilius vertatur. Raschi ad Prov. I. c: שקורין וירטויל.

1) Numerorum XXI, 6.

עלי השכיל (דברי הימים א' כח, יט.), מדינה ומדינה
 מְקַתֵּב מְקַתֵּבָה (אסתר ג, יב). ובחוספת מ"ם וְהַמְקַתֵּב מְקַתֵּב
 אלהים הוא (שמורה לב, טו). והשם על הספר השלוח
 כי קָרַזב אשר נכתב בשם המלך אסתר ח, ח). ובחוספת
 מ"ם ויבא אליו מְקַתֵּב מאליו הנביא (דברי הימים ב'
 נפעל כא, יב). והנפעל בשם המלך אחשורוש נְקַתֵּב (אסתר
 ג, יב), בארץ יִקְתָּבו (ירמיה יו, יג). והפעל הכבד
 פִּעַל וּמְקַתֵּבִים עמל פִּתְּבו (ישעיה י, א). ואפשר שהוא יוצא
 פְּתַת לשלישי. וְקַתֵּת קַעקַע (ויקרא יט, כח), פירוש שיקעקע
 כבשרו ויכתוב באוחו החרור.

כְּתָל אחר קְתָלְנו (שיר השירים ב, ט), הוא הקיר.
כְּתָם - בְּכָתָם אופיר (תהלים מה, י), כשש נקודות.
 כְּתָם פו (שיר השירים ה, יא), רוצה לומר כרם ופו
 וחסרה הרו כמו שְׁמֵשׁ יָרַח (חבקוק ג, יא), וולחו או הוא
 סמוך כתם לפו ויחסו אליו לחשיכותו כמו זָהָב מוֹפָז (מלכים
 א' י, יח), וְלִכְתָּם אמרתי מבטחי (איוב לא, כד), ישנא
 הַכְּתָם הטוב (איכה ד, א), וחלי כְּתָם (משלי כה, יב),
 הוא הזהב הטוב. ורכי יונה כתב שהם הפנינים. וביחסו
 אוחו לאופיר ולפו ידמה שרואו זהב ולא פנינים. ומן הענין
 מְקַתָּם הוה מְקַתָּם לרוד (תהלים טו, א), כלומר היה עליו המזמור
 נפעל ככתם. נְקַתָּם עונך (ירמיה כ, ככ). כמו נרשם. ורבותינו
 ז"ל קראו לרושם הדבר כתם, טק"א בלע"ז¹.

כְּתָנִת פשטתי אה כְּתָנִיתִי (שיר השירים ה, ג), ויפשיטו
 את יוסף את כְּתָנִיתוֹ (בראשית לו, כג). והקבוץ
 והלבשת ארס כְּתָנִית שמוח ט, יד), וישאם בְּכְתָנִיתָם
 (ויקרא י, ה), הח"ו בשוא לכרו ודינו בקמץ חטף. ובספר
 אחר מדוייק מצאתי הח"ו בקמץ חטף. ומשקל אחר ויעשו
 את הַכְּתָנִית שש (שמות לט, כו), כְּתָנִית עור (בראשית ג, כא).
 כְּתָנִית ומשקל אחר ויטבלו את הַכְּתָנִית בדם (שם לו, לא), את
 כְּתָנִית הפסים (שם לו, כג), ועשה לו כְּתָנִית פסים
 (שם לו, ג). ופעם יקראו הכתנת והמעיל כאחת, שדומה
 כי שניהם ענין אחד כאשר כרוכ ועליה כְּתָנִית פסים כי
 כן תלבשן בנות המלך הכתולת מְעִילִים (שמואל ב' יג, יח),
 אבל הכתנת הכתובה בכנרי כרוונה אינה המעיל, כי כל אחד
 ואחד כגד בפני עצמו.

כְּתָף בְּכַתְּף ישאז (כמדבר ז, ט), ויתנו כְּתָף סדרת
 (זכריה ז, יא), כְּתָפִי משכמה תפול (איוב לא,
 ככ), בְּכַתְּפִם במטות (דברי הימים א' טו, טו), ידוע.
 ומה שאמר כְּתָפֹת חברות (שמות כח, ז), לפי שהיו על
 הכתפורה נקראו כתפות. וְלִכְתָּף השנית (שם כו, טו),
 וְכַתְּפֹת הפתח (יחזקאל טא, כ), ועפו בְּכַתְּף פלשתים
 (ישעיה יא, יד), ענינם צד ופאה. ובסמוך אל כְּתָף הבית

¹) Prov. taces; Gall. tache macula.

(מלכים א' ו, ח), כשש נקודות. ופירוש ועפו בכרף
 פלשתים שיהיו פלשתים עֵינָפִים וחלשים ככתפם, כלומר
 בארצם. או ירדה מהענין הראשון ופירושו שיהיו ישראל
 עיפוי כתף מרוב הכוח בפלשתים. ויונהן תרגם ויתחברון כתף
 חר למפחי יח פלשתאי.

כְּתָר כְּתָר מלכות (אסתר ב, יו), כשש נקודות. בי כְּתָר
 יִכְתְּרו צדיקים (תהלים קמב, ח), פירוש יחשבוני הפעיל
 עליהם לכתר. וערוטים יִכְתְּרו דעת (משלי יד, יח),
 ישימו הדעת נכחר על ראשם. הַכְּתָרַת האחת (מלכים א' כְּתָרַת
 ז, טו), ושתי כְּתָרַת עשה (שם), נקראו כן לפי שדיו
 על ראש העמודים ככתר. ולפי שהכתר הוא עגול סביב
 נשהמשו כוה הלשון כענין סבוב ואמרו אבירי בשן כְּתָרוֹנִי פִּעַל
 (תהלים כג, יג), פירוש סבבני. כְּתָרוֹ את בנימין (שופטים
 כ, מג), סבבו אותו עד שלא יכול לנוס הנה והנה. וכבר
 אחר כי רשע מְקַתֵּר את הצדיק (חבקוק א, ד), מסבב
 אותו ומקיפו. אבל כְּתָר לי זעיר ואחוך (איוב לו, ב),
 הוא ענין אחר, וענינו לפי מקומו המתן לי מעט ודום עד
 שאחוך. ויונהן תרגם ולתורתו איים יחלו יכתרון¹, ותרגום
 ולילה ולא דומיה לי ולא אכתר לי². ואדוני אבי ז"ל פירש
 מזה כְּתָרוֹ אח בנימן, כלומר המחינו להם עד שיצאו ורדפו
 אחריהם, כמו שאמר ונתקנוהו מן דועיר והו שאמר (שם)
 הַרְדִּיפֶהוּ ואינו אומר רדפוהו, כי הם עשו ברצונם ונסו כדי
 שירדפו אחריהם ואמרו [נגפיים הם לפנינו] נסים הם כאשר
 בראשונה. וזהו מנחה הדריכוהו בנוסם ישראל הרריכו
 בנימן במנחה אחריהם ולא נחפוהו עד אשר שבו עליהם.
 [כְּתָר זעיר בלע"ז אספיט"ה אר"ן פוק"ז³].

כְּתֵשׁ אם תְּכַתֹּשׁ את האויל בְּמַכְתֵּשׁ (משלי כו, ככ), מְכַתֵּשׁ
 ענין הכתישה ידוע. ושם הכלי שכותשין בו בחוכו
 מכתש. את הַמַּכְתֵּשׁ אשר בלחי (שופטים טו, יט), גומה
 אשר השן שוכב בה עשויה כמכתש. וכן תרגום יונתן בבא
 דבלועא. היל"לו ישבי הַמַּכְתֵּשׁ (צפניה א, יא), תרגם
 יונתן דיחבין בנחלא דקדרון. ובמדרש אגדה (ילקוט צפניה רמו
 חקס"ז בשם פסיקתא רבתי) שער הדגים זו עכו שנחונה בחיקה
 של דגים, פירוש ששם ניצודים דגים הרבה, ויללח מן
 המשנה (שם), זה לוד שהוא שני לירושלים, ושבר גדול
 מהגבעות זו צפוני שיושבכ בראש ההרים, היל"לו ישבי
 המכתש זו טבריא שהיא עמוקה מכל ארץ ישראל.

¹) Jesiaa XLII, 4.
²) Psalm. XXII, 3. Sed in editione Buxtorf. Bibliorum legitur: לא שתיקחא לי
³) It. aspeta un poco expecta paululum.
⁴) Exodus XXVIII, 18.

ואשר הם בני ארבע אורחות

כרכר כרכר ושמתי כרכר שמשתיך (ישעיה נד, יב), נפך ספיר תרגום ירושלמי כרכינא וספרינאי, והנה נמצא בפסוק אחד שניהם בנפך ארגמן ורקמה ובוץ וראמות וְכַרְכָּר (יחזקאל כו, טו).

פְּלָפֶל כַּלְכַל ויְכַלְכַל יוסף את אביו (בראשית מו, יב), וְכַלְכַל דבריו במשפט (תהלים קיב, ה). כבר זכרתי עם הדומה להם בשרש כולל.

כַּפְתָּר כַּפְתָּר תחת שני הקנים (שמות כה, לה), כַּפְתָּרֵיהֶם וקנתם (שם כה, לו), פירושם חפוח, שרזיו כמין חפוחים בולטים מגוף המנורה. הַךְ הַכַּפְתָּר וירעשו הספים (עמוס ט, א), הכפתור הוא המשקוף הסומך על שתי הסיפים שהם המזווח. וקראו כפתור לפי שעושים בו ציורי פרחים וכפתורים. וכן כַּכְּפָתְרֵיהֶם ילינו (צפניה ב, יד), ואמר בו התרגום כפתוח תרעהא.

כַּרְכַר כַּרְכַר בכל עו (שמואל ב' ו, יד), פירושו מרקד. ומוה נקרא הגמלים או הכהמות הקלות כַּרְכָּרוֹת בהליכתם כרכרות בצבים ובפרדים וכַּכְּרָרוֹת (ישעיה סו, כ). לפי שברוב קלותם ומהירותם דומים שמרקדים. ויונתן תרגם מכרכר משבח, וככרכרות ובחשבחהן.

כַּרְבֵל כַּרְבֵל כַּרְבֵל במעיל בויץ (דברי הימים א' טו, כו), פירוש מעוטף ומכוסה. וכן בארמית פטשיהוּן וְכַרְבֵלְתָהוּן (דניאל ג, כא).

כַּרְכַב כַּרְכַב המזבח (שמות כו, ה), תחת כַּרְכַבּוֹ (שם לח, ד), כרכומו סוביכו. ובדברי רבוחינו וְלֹא (חולין כה, ע"א), אלו הם גולמי כלי עץ כל שעריד לשוף..... ולכרכב, כלומר לסבב במחוגה. והיה למזבח סובב סביב והיה לסוף שלש אמות של גובה המזבח, כי המזבח גבהו עשר אמות. ומה שאמר ושלש אמות קומתו (שמות לח, א) משפת סובב ומלמעלה. ונחלקו בזה רבוחינו וְלֹא (ובתים נט, ע"ב), כי רבי יהודה אומר דברים ככתבן, ושלש אמות קומתו הידה לבד, ורבי יוסי אומר קומתו הידה פי שנים בארכו במזבח הפנימי, ומה שאמר ושלש אמות קומתו משפת סביב ולמעלה. ומכבר הנחשת היה תחתיו והיה מגיע עד חצי גובה המזבח והוא היה סימן לחצי גובהו לדבריל בין דמים העליונים לדמים התחתונים. ואמרו רבוחינו וְלֹא (שם סב, ע"א) כי שני כרכובים היו, האחד הוא זה שאמרנו וכרכוב אחר היו להלך רגלי הכהנים ולא לשחרקו, כלומר שלא ימערו רגליהם כשהיו משמשים במזבח.

1) Exodus XXVIII, 18.

כרכם

נרד וְכַרְכַּם (שיר השירים ד, יד), הוא שקורין כַּרְכַּם לו בערבי ועפראן¹) וידוע הוא*.

כרמל

וְכַרְמֵל כצקלנו (מלכים ב' ד, מב), ולחם כַּרְמֵל וקלי וְכַרְמֵל (ויקרא כג, יד), נקראת כן השבולת כשהיא רכה והיא לחה עדיין. ובספרא (ויקרא פרק יד, פרשהא ו) כרמל נהן מל כלומר רך ומלא. דבי רבי ישמעאל חנא כרמל כר מלא כלומר שמלאה השבולת כבר שהוא מלא נוצה. ואדוני אבי ז"ל כתבו מורכב כר מל, כר מלשון רבוחינו ז"ל (כלאים פרק ט, משנה ב) כרים וכסתות, ומל גם כן מלשון רבוחינו ז"ל מילתא אלבישיה ויקרא (שבת י, ע"ב), שריא בגד משי. ראשך עליך כַּכְּרָמֵל (שיר השירים ו, ו), הוא עין צבע ואומרים שהוא עין שני. וכן כיו"ד וְכַרְמֵל ותכלת (דברי הימים ב' ב, כרמל ו) אל הר כַּכְּרָמֵל (מלכים א' יח, יט), כי כתבור בהרים וְכַכְּרָמֵל (ירמיה מו, יח), ונאסף שומחה וגיל מן הַכַּכְּרָמֵל (ישעיה מו, י), ושבו לבנון לַכַּכְּרָמֵל וְהַכַּכְּרָמֵל ליער יחשב (שם כט, יו), וכבוד יערו וְכַכְּרָמֵל (שם) * הר הַכַּכְּרָמֵל (שם י, יח), הר ידוע בארץ ישראל ששמו כר, ונקרא כן לפי שהיה מקום שדות ואילנות, כי כן הוא כַּכְּרָמֵל שם למקום אילנות פירות ושדות חבואה בכל מקום. ופירוש ושבו לבנון לכרמל דרך משל, כלומר אוחם שרם רמים עתה כמו ארזי לבנון הרמים והנשאים יהיו כמו עצי הכרמל שהם שפלים. והכרמל ליער יחשב, פירוש ואותם שהם שפלים עתה כמו עצי הכרמל יהיו רמים כמו עצי יער הלבנון. וזאת הנבואה על מלכות חזקיהו. וכן בנבואה אחרת שאמר והיה מדבר לַכַּכְּרָמֵל וְהַכַּכְּרָמֵל ליער יחשב (ישעיה לב, טו), פירוש הערים שהם כמו המדבר שאין בו אילנות ולא עצים יהיו כמו הכרמל שיש בו אילנות פירות ושדות ורע, והכרמל ליער שיש בו ארזים ואילנות גבוהים, רצונו לומר שיערלו ישראל ממדרגה למדרגה.

כרסם

וְכַרְסָמָה חזיר מיער (תהלים פ, יד). כי יחסלנו פַּעַל תרגום ירושלמי ארי יקרסם יתיה גובא²). וכן במשנה (פאה פרק שני, משנה ז) שדה שקרסמוה נמלים. והקוף והכף ממוצא אחר הם. ויש מפרשים המלה מורכבת וְכַרְסָמָה, כלומר ימלא כרסו ממנה.

כרפם

חור כַּרְפָּם ותכלת (אסתר א, ו), הוא צבע מן כַּרְפָּם הצבעים ואומרים שהוא ירוק*.

1) crocus Indicus, curcuma, nostr. Safran. صَفْرَانٌ
2) Deuteron. XXVIII, 39.

נשלמה אות הכף.

אורת הלמד .

תְּלֹאֲבֹת לֹאֵב בארץ תְּלֹאֲבֹת (הושע יג, ה), בארץ צמחון ומקומות חררים ויבשים . וכתב רבי יונתן כי כן קוראים בערבי מקור הצמח והיובש לאב"ה¹ .

לֹאֵה הנסה דבר אליך תְּלֹאֵה (איוב ד, ב), וְיִלְאֵוּ לְמִצַּא הַפֶּתַח (בראשית יט, יא), תבא אליך וְתִלְא נפעל (איוב ד, ה), והנפעל וְנִלְאֵוּ מצרים (שמות ג, יח), וְנִלְאֵוּ בְּרַב עֲצָתֶיךָ (ישעיה טו, יג), וְנִלְאֵוּ הַנַּחֵם (ירמיה טו, ו). **הַפְּעִיל** והפעל הכבד וימה הִלְאֵתִיךָ (מיכה ג, ג), הִהֵא בַסְגִּילִי והאלף בפרי . אך עתה הִלְאֵנִי (איוב טו, ו), רִחֲמֵנִי הִלְאֵת (יחזקאל כד, יב), כִּי תִלְאֵוּ גַם אֶת אֱלֹהֵי (ישעיה ה, יג) . והשם את כל הִתְלֹאֵה (שמות יח, ח), ובחוספת סְתִלְאֵה שתי אמותיו המים והחיו הננה מְתִלְאֵה (מלאכי א, יג) . וחרגם יונתן הא דאייחיא מליאורחא . ולפירושו הוא כמו מְתִלְאֵה המים בחירק ובא הפתח במקומו כמו לְמַפְרָא שוֹנֵה (דברי הימים א' טו, יג), חֲלָקוּ מִקְּטָאֵת פִּינִי (תהלים נה, כב), כמו שכתבנו בחלק הרקדוק² . כולם ענין היגיעה, הן יגיעת מחשבות בענינים שיקוץ האדם בהם, הן יגיעת הפעולות . וחרגום ואחה עיף ויגע ואת משלהי ולא³ .

לֹאֵט והמלך לֹאֵט את פניו (שמואל ב' יט, ה), פירושו **לְהֵטִים** כסה . ונהפכה ואת האלף בה"א במלח בְּלִטְיָהֶם (שמות ג, יא), ונחה במלח בְּלִטְיָהֶם (שם ח, ג), וענינו במעשה הכשפים שעושים בהסתר ובכסוי מבני אדם בתחבולות ובדמיונות . ואפשר שיהיה בלטיהם משרש לְהֵט ומענינו . ורבי יהודה הביא לֹאֵט בשרש לֹט, ובא שלם בחמורה ה"ו באלף . והוא נכון* .

מְלֹאֵף לֹאֵד ומְלֹאֵף בא אל איוב (איוב א, יד), וישונו הַמְּלֹאֲכִים (בראשית לב, ו), מְלֹאֲכֵי אֱלֹהִים (שם כח, יב), המים במלאך מהאותיות הנוספות . ולא ישמע עוד קול מְלֹאֲכֵהָ (נחום ב, יד), הוא כמו מְלֹאֲכֵיךָ ובא צרי תחת כ"ף הכנוי מקום קמץ* והר"א כר"א אשר צויתי אֲתָּךָ (שמות כג, לה) . ורבי יונה כתב כי הר"א מקום י"ד והוא כמו מלאככי, כמו שובי נפשי לְמַנְוִחִיכִי (תהלים קטו, ו). ורבי יהודה בן כלעם כתב כי קול מלאככה פירוש קול הַשְּׂנִים אוכלות הטרף כמו שאמר והברתי מארץ טרף (נחום ב, יד), ובלשון פרס יקראו הריחים מלאככה . והם מְלֹאֲכֹת הַטּוֹחֲנוֹת . והשנים נקראו טוחנות . והשם בְּמִלְאֲכֹת י"י (חגי א, יג), ענינם ידוע שהוא ענין השליחות בין מבני אדם

בין מאת הכורא יתבדך . וכן הנביא נקרא מלאך לפי שהוא שליח השם וישלח מְלֹאֵף ויצאנו ממצרים (כמדבר כ, טו), והוא משה רבינו עליו השלום . וכן ויאמר חגי מְלֹאֵף י"י (חגי א, יג), ויהיו מלעבים בְּמִלְאֲכֵי האלהים (דברי הימים ב' לו, טו), וכן פירוש ייעל מְלֹאֵף י"י מן הגלגל (שופטים ב, א), ויהי כדבר מְלֹאֵף י"י את הדברים האלה (שם ב, ד), אמרו (ויקרא רבה פרשה א, קסה, ע"א) שזה המלאך הוא פינחס . וענין אחר כוזה השרש מלאכה מכל מְלֹאֲכֹתוֹ אשר עשה (בראשית ב, ב). ויפול הענין הזה על מעשה האדם ומסונו וענינו . וְהַמְּלֹאֲכֵה היתה דים (שמות לו, ו), רוצה מְלֹאֲכֵה לומר הכסף והזהב אשר הביאו ושאר הדברים . לרגל הַמְּלֹאֲכֵה (בראשית לג, יד), רוצה לומר המקנה . וכן וכל הַמְּלֹאֲכֵה נמכזה ונמס (שמואל א' טו, ט). ובסמוך לְמִלְאֲכֵת השמים (ירמיה ג, יח), והוא חסר אלף . אם לא שלח ידו בְּמִלְאֲכֵת רעדו (שמות כב, ו). וכן נמכרת והלויים בְּמִלְאֲכֵת (דברי הימים ב' יג, י). והקבוץ מְלֹאֲכֹת . ובסמוך בנזע האלף כל מְלֹאֲכֹת התבנית (שם א' כח, יט), לספר כל מְלֹאֲכֹתֶיךָ (תהלים עג, כח). ככתבי כל המלות האלה בשרש הזה כי כן כתבם רבי יונה ודעתו בהם שהמ"ם נוספת . ויחכן לומר בהם שהמ"ם שרשיה ויהיו בני ארבע אותיות . ויש מפרשים לְמִלְאֲכֵת השמים, המ"ם שרש לשון מלוכה רוצה לומר לכוכב גדול שבשמים . ויונתן חרגם לכוכבת שמיא .

לֹאֵם וְלֹאֵם מְלֹאֵם יאמץ (בראשית כה, כג), ושני לֹאֵם לְאֵמִים (שם), תזכחות בְּלֹאֵמִים (תהלים קמט, ו). וְלֹאֵמִי אלי האזינו (ישעיה נא, ד), נכתב בו הנח' שהוא ה"ו עם הדגש . וכבר כתבנו הרומים לו בחלק הרקדוק¹, הם כמו אומים .

לִבְב גם לי לִבְב כמוכם (איוב יב, ג), לִבְב עקש לִבְב (תהלים קא, ד). והפעל הכבד מסנו לִבְבִּתִּי פִּעַל אחותי כלה (שיר השירים ד, ט), פירוש הסירות את לבבי או מחצת את לבבי בחץ ענין* . והנפעל ואיש נבוב יִלְבֵּב נפעל (איוב יא, יב), פירוש האדם נבוב וחלול בתחלה באין דעה ואחר כך ילכב שיש לו לבב ודעת . והקבוץ בלשון נקבות כל לִבְבוֹת דורש י"י (דברי הימים א' כח, ט). ובלשון זכרים מתפפות על לִבְבֵיהֶן (נחום ב, ח). ובהעדר בי"ת הכפולה לִב . ובלשון נקבה לבה מה אמלרה לְבָתֶּךָ (יחזקאל טו, לב ל). והקבוץ לְבוֹת, ולישרים בְּלִבוֹתֶם (תהלים קכה, ד). לְבָה לִב חכם לימינו (קהלת י, ב), כלומר כי הוא מוזמן לו כמו שהימין מוזמן לאדם לכל מעשה . ולפי שהלב הוא משכן השכל אמר קנה לִב (משלי יט, ח), כאילו אמר קונה דעת . בְּלִב וְלִב ידברו (תהלים יב, ג), מי שמראה בפיו שלבו

¹ I. e. ⁵ locus aridus et siccus.
² מכלול יב, ע"ב . קצה, ע"ב
³ Deuteron. XXV, 18.

¹ מכלול פו, ע"ב .

טוב והוא רע הנה כשידבר ידבר בשני לכבות . וכן ולעדר בלא לב וְלֹב (דברי הימים א' יב, לג.) , שלא היו להם שני לכבות במלחמה אבל בלב שלם היו נלחמים כמו שאמר עזרי מערכה בְּלֶבְבָם שֶׁלֶם (שם א' יב, לח.) . ולפי שהלב מיצוע גוף האדם ועצמו נאמר גם כן למיצוע כל גוף ועוצם שלו לב . בער באש עד לב השמים (דברים ה, יא.) , בְּלֶבֶת אש מתוך הסנה (שמות ג, ב.) , בְּלֶבֶת האלה (שמואל ב' יח, יד.) , ואל לב שקוציהם ותועבותיהם לָפָם הלך (יחזקאל יא, כא.) . ויש שפירשו בְּלֶבֶת אש כמו בְּלֶבֶת האש . ואם כן תהיה המלה מנחי הלמד לָבֶת בפלס אֲזַת נפשו (דברים יב, טו.) . ודומה לו בדברי המשנה (בבא קמא פרקו משנה דף נט, ע"ב.)

לְבָבָה אחד המבעיר ואחד המלכה . ורְחֵלְבָב לעיני שתי לְבָבֹת (שמואל ב' יג, ו.) , הוא הבצק הרקיק שקולין אותו במשרת .

לְבִיא לְבָא קְלִיָּא שְׁכֵן (דברים לג, כ.) , הוא הארי . מה אמך לְבִיָּא (יחזקאל יט, ב.) , משפטו לְבִיָּאָה אבל בא הי"ד במקום האל"ף והאל"ף במקום ה"א . והקבוץ נפשי בתוך לְבָאָם (תהלים נג, ה.) . והנכון לְבִיָּאִים כמו מן נְבִיָּא נְבִיָּאִים , והקבוץ בלשון נקבות ומחנק לְלִבְאָתָיו (נחום ב, יג.) .

נפעל לִבְט ואייל שפתים יִלְבֹּט (משלי י, י.) , ועם לא יבין יִלְבֹּט (רזוע ד, יד.) , פירושו יתעורר בדבריו או פירושו יכשל . ואדוני אבי ז"ל כתב בפירוש משלי כי הוא דומה לערבי בשתי לשונות ילִבֵּט בה¹) כמו יסדר בה . לשון אחרת יתלִבֵּט²) כמו פוסח . ופירוש ללשון הראשון יסדר ולא יאריך למחשבה להחבונן האיך יעשה המצוה . והענין השני פוסח הוא כמה שיצוה על שחי סעיפים ולא יחבר לו האמת .

לְבָנָה לְבָן ותהי להם הַלְבָנָה לאבן (בראשית יא, ג.) , ואת מתכנת הַלְבָנִים (שמואל ה, ח.) , לא תגרעו מְלַבְּנִיכֶם (שם ה, יט.) , ידוע . והפעל ממנו נִלְבְּנָה לְבָנִים (בראשית יא, ג.) , לְלַבֵּן הַלְבָנִים (שמואל ה, ו.) . והכבשן ששורפין בו הלבנים יקרא מְלַבֵּן . והעביר אותם בְּמִלְבָּן (שמואל ב' יב, לא.) , כלומר שרפם בכבשן הלבנים . ויונתן חרנם וגר יתהון בשוקיא , כלומר היה סגרר אותם בחוצות להמיחם מיתה קשה ונכזה . ומה שחרגם במלבן בשוקיא? אפשר שדעתו שנקרא השוק מלבן לפי שהוא באצטונגור סרוררר ספה ומפה מדברי רבוררררר ז"ל (פאה פרק שלישי ,

משנה א.) מלבנות התכואה שהן ערוגות לפי שהן מסודרות . וכן אמרו (בבא בתרא סט, ע"א.) מלבנות הפתחים , והם מוזהות הפתחים מזה ומוה . במלט בְּפִלְבָן (ירמיה מג, ט.) , במקום שעושין הלבנים . החזיקי מְלַבֵּן (נחום ג, יד.) , כלומר בְּנִי כבשן הלבנים . ויחכן שענין הלבנים מענין הלבון לפי שכל דבר הנשרף באש יתלבן . וכן יתבררו וְיִתְלַבְּנוּ ויצרפו (דניאל יב, י.) . וכן אמר רבוררררר ז"ל בזה הענין (עבודה זרה עה, ע"ב.) מלבנן באור והן טהורים . כורע גר לְבָן (שמואל טו, לא.) , פירוש המן היה לבן והיה גררררר לְבָן כורע גר . מחשף הַלְבָן (בראשית ל, לו.) . ובסמך וְלָבָן שנים מחלב (שם מט, יכ.) , בסגול . לְבָנָה ארמדמת (ויקרא יג, כד.) , כהות לְבָנָת (שם יג, לט.) . והפעל הכבד ממנו כשלוג יִלְבִּינוּ (ישעיה א, יח.) , והוא פעל עומד . וכן הפעיל הַלְבִּינוּ שריגיה (יואל א, ו.) , רצונו לומר שיבשו חזרו לבנים . ומשלוג אֲלָבִין (תהלים נא, ט.) . והיוצא ולברר וְלִלְבָן עד עת קץ (דניאל יא, לה.) , היה ראוי וְלִהְלָבֵן , ובהעדר הה"א הוטלה תנועתה על למ"ד השימוש . ובנין החפעל יתבררו וְיִתְלַבְּנוּ (דניאל יב, י.) . ופירש רבי יונה כי לְבָנָת הספיר התפעל (שמואל כד, י.) , שם , פירוש לבן ספיר . וכן אמר הגאון לְבָנָה כי הספיר לבן . ורבי אברהם אבן עזרא ז"ל כרוכ בפירושו כי הספיר אָדָם , והעד אָדָם? עצם מפנינים ספיר גורררר (איכה ה, ו.) , והטעם כפול כמו זכו נוזירה משלג זהו מחלב (שם) , ועוד למה אמר כמעשה היה לו לומר כמראה לבנת הספיר? רק הנכון כי הוא מנורת לְבָנָה כמו חֲשֵׁכֶת סִים (תהלים יח, יב.) , מנורת חֲשֵׁכָה והנה לבנת הספיר כמו אבן ספיר שראה יחזקאל (יחזקאל א, כג, י, א.) . ודעת הרררררר הדרך שראו דמות לבנה תחת רגלי כסא הכבוד לראות ולזכור שגשחעברו ישראל תחת יד מצרים במעשה לְבָנִים . וחפררה הַלְבָנָה (ישעיה כד, כג.) , היא הירח ונקראת כן לפי שהיא נראית לבנה . תחת אלון וְלִבְנָה (הושע ה, יג.) , מקל לְבָנָה לְבָנָה (בראשית ל, לו.) , הוא עץ שנורתו לבן . וכחב רבי יונה כי הוא הנקרא בערבי לובני¹) . לְבָנָה זכה (ויקרא כד, לְבֹנָה ז.) , ידוע . ופירוש עם כל עצי לְבֹנָה (שיר השירים ה, יד.) , העצים היוצאת מהם הלבונה , כי הלבונה הוא שרף עץ . על מנת לָבֵן (תהלים ט, א.) , יש מפרשים לבן שם אחד מאובי דוד וכמותו עשה זה המזמור . ויש מפרשים כי הוא הפך מן קָבֵל , ואדוני אבי ז"ל כתב כי הלמ"ד לשמוש והוא שם משורר אחד ששמו כן והוא מפורש בדברי הימים כמו שכחוב ועמהם אחיהם המשנים זכריותו בְּן ויעויאל ושטירמות (דברי הימים א' טו, יח.) . וזה המזמור אמרו דוד על מוח גלית ונצוח פלשתים וננן אותו בְּן המשורר . ואם האמר היה לו לומר לְבָן הלמ"ד בשוא כמו לְאָקָה כי לא חבא ידיעה

¹) *لَبَّأ* in terram coniecit, prostravit. hinc praecipitatus est, et ut in lingua latina praecipitare, praecipitari pro festinare, celerare in usu est, sic *يلبأ* etiam ימהר בה significare potest. Cf. nostr. stürzen pro eilen.

²) Conjugatio V. *تَلَبَّأ* futur. *يَتَلَبَّب* in lexicis non reperitur. Conf. Schultens, comment. ad Prov. X, 8. J. D. Mich. supplem. ad Lex. Hebr. pag. 1399. seqq.

¹) I. e. *سَبْنَى* styrax.

על שם אדם ועל שם עיר? התשובה אף על פי שאין מנהג הלשון כן, יבא פעמים כן לרוב הידיעה, כמו שבא בשם עיר שאמר אשר בשוכו (שמואל א' יט, כב.), ויפקדם בַּמְלָאִים (שם טו, ד.), בַּפְּקָדֹת, בַּפְּקָדֹר. וכן אמר לַבֵּן בידועה כרי שלא יסתפקו בו בלשון בן מן הבנים לפיכך אמר לַבֵּן המשורר הידוע בשמו לבני עמו.

לבש אשר לְבַשְׁבוּ המלך (אסתר ו, ח.). ולגורח פֶּעַל לְבַשׁ י"י עוז התאזר (תהלים צג, א.), ילְבַשׁ על בשרו (ויקרא ו, ג.), ורחץ במים את בשרו וְלִבְשָׁם (שם טו, ד.), שבעת ימים ילְבַשָּׁם רִכְהוֹן (שמות כט, ל.), ואתה לְבַשׁ בגדיך (דברי הימים ב' יח, כט.), צרף לְבַשְׁתִּי וְיִלְבְּשֵׁנִי (איוב כט, יד.), ועל כל הַלְבָּשִׁים מלבוש נכרי (צפניה א, ח.), היה לְבוּשׁ בְּגָדִים צוּאִים (זכריה ג, ג.), והנה איש אחר לְבוּשׁ כְּדִים (דניאל י, ה.), לְבַשׁ שְׁנַיִם (משלי לא, כא.). ובסמוך לְבוּשׁ הַבְּדִים (דניאל יב, ו.), לְבַשְׁתִּי תַכְלַת (יחזקאל כג, ו.). וענין הפעול בלבישה לפי שאחר שלבש האדם את הבגד הנה הוא לְבוּשׁ מן הבגד וכן הבגד לְבוּשׁ עליו, וכן חוֹגֵר וְחֹגֵר כוההדרך. וכן אֶחָדִי חָרַב (שיר השירים ג, ח.) וכן ואחה הַאֲזוּר מִתְנַדֵּךְ (ירמיה א, יו.), אָזוּר במחניו (מלכים ב' א, ח.). לְבוּשׁ ואין לחם לו (חגי א, ו.), לחם לאכל וּבְגָד לְלַבֵּשׁ (בראשית כח, כ.). והשם ונתון הַלְבוּשׁ והסוס מְלַבֵּשׁ (אסתר ו, ט.). ובחוספת מ'ם מְלַבֵּשׁ נְכָרִי (צפניה א, ח.). ומשקל אחר בגדי נקם הַלְבָּשֵׁת (ישעיה נט, יו.). והפעל הפעיל הכבד וְיִלְבַּשׁ אתם את אלעזר בנו (במדבר כ, כח.), הַלְבִּישָׁה על ידיו (בראשית כו, טו.), הַלְבִּישֵׁנִי בְּגָדֵי יִשַׁע (ישעיה סא, י.), וְהַלְבַּשׁ אֶתְךָ מַחְלָצוֹת (זכריה ג, ד.). פֶּעַל וכבד אחר מְלַבְּשִׁים בְּגָדִים (מלכים א' כב, י.).

לגם עצי האֲלֻגוֹנִים (דברי הימים ב' ט, י.), ובמקום אחר אֲלֻמָּיִם (מלכים א' י, יא.), ושניהם ענין אחד. והוא שקורין לו בלע"ז קורל"ו¹⁾. ויש מי שפירש אותו העץ שזוכעין בו שנקרא בערבי אלבק"ם²⁾ שקורין לו בלע"ז ברזיל³⁾. ואף על פי שכתבתי כי המלה הזאת נוספת בה האל"ף כמו שכתב רבי יונה, יתכן שהוא בן ארבע אותיות ותהיה האל"ף שרשית כמו שכתבתי אבנט. וזולתו מן המלות שאין להם הכרע בשער האל"ף במרובעים.

להח וְתִלְהָה אֶרֶץ מצרים (בראשית מו, יג.), ענינו ותשחגע, כי מרוב הרעב יצא האדם מדעתו. וכן התפלפל בהכפל פ"א הפעל בְּמִתְלַהֵלֶה הירח זקים (משלי כו, יח.).

¹⁾ Bisp. coral; It. corallo, corallium (Plinius H. N.)
²⁾ I. e. اَلْبَقْمُ lignum Bresillam. Cf. supra rad. שר בקם sub fine et not. nostr. ad vocem.
³⁾ Vide rad. אשר not. ad vocem ברזיל.

והנאון רבינו סעדיה ז"ל פירש וְתִלְהָה כמו וְתִלְהָה כלומר כאדם הנלאה לא ידע מה לעשות. וכן בְּמִתְלַהֵלֶה המראה עצמו כאילו לא ידע מה לעשות.

להב ויהי בעלות הַלְהֵב (שופטים יג, כ.). והקבוץ פני להב לְהֵבִים פניהם (ישעיה יג, ח.). ובג'שון נקבד לְהֵבָה מקרית סיחון (במדבר כא, כח.). ומשקל אחר לְהֵבָה לְהֵבֵת שְׁלֵהֵבֵת (יחזקאל כא, ג.). ודוקבוץ אש לְהֵבֹת לְהֵבֵת בארצם (תהלים קד, לב.), כפלים בְּהַרְוֹת, ובסמוך לְהֵבֹת שְׁלֵהֵבֵת אש (שם כט, ו.). ידוע, ולפי שהחרב דומה ללהב בהחלטה נקראת להב. ויבא גם הנצב אחר הַלְהֵב (שופטים ג, כב.). וכן דמהו ללהב ולברק וְלֵהֵב חרב וְבָרַק חנית (נחום ג, ג.). ובג'שון נקבד וְלֵהֵבֵת חניתו (שמואל א' יו, ו.), הוא הברזל אשר בחנית.

להג וְלֵהֵג הרבה (קהלת יב, יב.), ענינו לְמִדָּה מֵאִין לְהֵג הבגד.

להט אש לְהֵט (תהלים קד, ד.), אשכבה לְהֵטִים (שם נו, ה.), פירושו בחך להטים. והפעל דִּהֲכַבְד וְלֵהֵט אתם היום הבא (מלאכי ג, יט.), ולהבה לְהֵטָה (יואל פֶּעַל א, יט.), וְהִלְהֵט מוסדי הרים (דברים לב, כב.), וְהִלְהֵטָהוּ מסביב (ישעיה מב, כה.), ענינם ענין שריפה. ואמר זאת לְהֵט החרב (בראשית ג, כד.), כענין להב חרב וְבָרַק חנית לְהֵט (נחום ג, ג.). ויחכן לִהְיוֹת מוֹה דִּשְׁרַשׁ והענין בְּלִהֵטִיהֶם לְהֵטִים (שמות ז, יא.), כי יש מסעשה הכשפים בלהט החרב.

להם דברי נרגו בְּמִתְלַהֵטִים (משלי יח, ח.), ענינו התפעל חלקים, כלומר דברי נרגו הם חלקים ואין אדם מרגיש בהם והם ירדו חררי בטן*.

להק ארץ לְהֵקֵת הנביאים (שמואל א' יט, כ.), ענינו לְהֵקֵד חכרת הנביאים והוא כמו הפך קִהֵלֵת.

לו לא אכלתי באני ממני (דברים כו, יד.), לא תשא לא שמע שוא (שמות כג, א.), והיו בְּלֹא הִיֹו (עובדיה מו.), המלה הזאת ענינה ידוע ועילתה ומקום נפילתה פירשנו כשער אֵין. ובחכנו המלה הזאת בשרש לֹו לפי שקריארה ב'ו' ופעמים רבות היא ב'ו' בכחוב. ויכנס עליו ה"א החמיהה במקום אם הִלֹוא שמעת בתי (רוח ב, ח.), אם לא שמעתי הִלֹוא בתי, ואינו ההחלת הדברים אך מחללת זה אמר לה בעו שלא חלך ללקוט כשרה אחר, ובסוף הדברים אמר לה הלא שמעתי בתי כלומר לא שמעת מה שהוהרחיק השמרי שלא חלכי ללקוט כשרה אחר. וכן הִלֹוא כי משחך י"י על נחלתו לנגיד (שמואל א' י, א.). ובא בה"א במקום האל"ף הִלֹוא היא ברכת בני עמון (דברים ג, יא.), ופירושו לפי שהפליא הדבר ואמר הנה ערשו ערש ברזל דומה שלא חסבלוהו ממת עץ והשומעים זה הדבר יפלא בעיניהם, לפיכך אמר הלא היא ברכת בני עמון, כלומר אם לא יאמינו השומעים והלא ימצאוהו ברכת בני עמון ששם היא. ובאה עליו ה'ו' הקמוצה

בשני מקומות וענינה לחמיהה ולא ילך נא אתנו (שמואל ב' יג, כו), ולא יתן נא לעבדך (מלכים ב' ה, יז). ובאה מלה אחרת בזה השרש כחובה ב"ו ובשרק ופעמים עם ו"ו אלף וענינה במקומות כמו אם, לזא הקשבת למצותי (ישעיה מח, יח), לז החיתם אותם (שופטים ה, יט). וחבא בענין שמא, כמו לז ישטמנו יוסף (בראשית נ, טו). וזהו כענין הלואי לז ישמעאל יחיה לפניך (בראשית יז, יח), לז יהי כדברך (שם ל, לר).
לז לוג ולז אחר שמו (ויקרא יד, י), מדרג קטנה ידועה ביניהם, והוא אחד מעשרים וארבעה במאה, והוא שער ששה ביצים.

לז לוח לזינו כסף למדת המלך (נחמיה ה, ד), ואתה לא תלך (דברים כח, יב), לז רשע (ההלים לו, כא).

והפעל הכבד וְהִלִּיף גוים רבים (דברים כח, יב), הפעיל הוא ילף ואתה לא תלף (שם כח, מד), מלף יי חונן דל (משלי יט, יז), כמלף פלף (ישעיה כד, ב), ענין ההלואה ידוע. וענין אחר והוא ילף בעמלו (קהלת ח, טו). והנפעל וְנִלְוָה הגר עליהם (ישעיה יד, א), ילף נפעל אישי אלי (בראשית כט, לד), הנלפים על יי (ישעיה נה, ו). הנלף אל יי (שם נה, ג), הוא בינוני, ובקמץ שלא כמנהג. ואפשר שיהיה עבר והוא במקום אשר כה"א ההלכוא אהו (ירושע י, כד). באו וְנִלְוּ אֶל יי (ירמיה נ, ה), ציווי כמו לז הלוא. והשם כי לז חן הם (משלי א' ט), ענין כלם ענין חבור ודבוק. ומן הענין הזה עוד כמעט איש וְלִיָּה לז סביב (מלכים א' ז, לו), פירושו חבורים. וכן לז מעשה מורד (שם א' ז, כט), מעבר איש לז (שם א' ג, ל). תמשך לז בחכמה (איוב ס, כה), לז זה יצרת לשחק בו (תהלים קד, כו), אתה רצצת ראשי לז (שם ער, יד), ועל לז נחש בריח (ישעיה כו, א). כלם הם שם התנין הגדול אשר בים. העתידים ער לז (איוב ג, ה), פירושו אכלם. וכן בתלמוד ירושלמי (מועד קטן סוף פרק ראשון) לא העורר אשה לז כמועד, כמה דאמר העתידים עורר לז. וכן פירשו הרב רבינו סעדיה ז"ל.

לז לח אל ילז מעיניך נצר תושיה (משלי ג, כא), פירוש אל יסורו ואל ינטו מנגד עיניך. והנפעל כי תועבת

נפעל יי לז (שם ג, ג). וכן ותכטחו בעשק וְנִלְוּ (ישעיה ל, יב), פירושו ובדבר נלוו, כלומר במשפט מומה, על דרך העיר מלאה מטה (יחזקאל ט, ט). ורבי יונה פירש ונלוו הפעיל שם. ונלזים כמעגלותם (משלי ב, טו). והכבד אל ילז מעיניך שמרם בתוך לבבך (שם ד, כא), והדגש חמורת הנח כמו שכא גם כן וְנִלְוּ (במדבר יד, לו). ומוה הענין השם משרש לז ולזות שפתים הרחק ממך (משלי ד, כד). לז ולז וערמון (בראשית ל, לו), הוא שקורין לו בלעז אוילנייר¹⁾

¹⁾ Prov. *avelanier, avelainier, avelenier*; Hisp. *avel-lano corylus*. Formam Hisp. habet Ben Melech

ורבינו סעדיה ז"ל פירוש לז שקדים בעבור שנקראו כן בלשון ישמעאל¹⁾. וכן בהרנום ירושלמי הרנום שקדים לזים²⁾.

לז לח על לז לבם (ירמיה יז, א), וְהִלַּחַת מעשה אלהים לז המה (שמות לב, טו), שני לחת אבנים (שם לה, א), נכוב לחת (שם לח, ו), ברושים משניד בנו לך את כל לחתים (יחזקאל כו, ה), ידוע. ובמלת לחתים לשון רכוי ולשון שנים, כי הרכוי היה בתכונת השנים. ורבי אברהם אבן עזרא ז"ל כתב כי הטעם שיש ספינות יעשו אותם משני לוחות. כל עץ לח (שם כא, ג), הובשתי עץ לח (שם לח, יז, כד), לחים ויבשים (במדבר ו, ג). והשם לח, ולא לח גם לחה (דברים לד, ז), בפלס את קול העם פָּרַעַה (שמות לב, יז), ידוע כי הוא הפך היובש.

לז לז לזטה בשמלה אחרי האפור (שמואל א' כא, י), מעוטפת בשמלה. ופירוש אחרי האפור כמו שחרגם

וינחן כחר דשאל ליה באפודא. פני הלז הלז (ישעיה לז, כה, ג), הראשון שם והשני פעול. ובחמורת ה"ו באלף הפעיל נעה לאט את פניו (שמואל ב' יט, ה). וכבר כתבנוהו שרש בפני עצמו. והפעל הכבד וְיָלַט פניו באדרתו (מלכים א' יט, יז), ענינם ההסתר והכיסוי. והשם מזה רברו אל דוד בלז (שמואל א' יח, ככ), ותבא בלז (ירמיה ג, ו), לז והוא כתוב באלף כלומר בסתר. אבל לאט לי לער לאבשלום (שמואל ב' יח, ה), והדומים לו כבר כתבתם בשער האלף בשרש אט. נכאת וצרי לז (בראשית לו, כה), נכאת לז (שם מג, יא), פירשו בו הוא הנקרא בערבי שיך בלז³⁾. ונקרא בלז הנקרא בלעז גלנט⁴⁾ [גלאנגא⁵⁾ ושיך בלז נקרא בלעז קשטנ"ש⁶⁾. ובבראשית רבה (פוף פרשה צא). נכאת שעוה, ולז מוצטכ"א. וידוע הוא.

לז לול ובלולים יעלו על התיכנה (מלכים א' ג, ו), לולים נכתב ב"ו ודגש, פירוש במעלות. ויונתן הרגם במסכתא, לפי שהיו עולין בהם במסכה והלול בנין עמד אבנים עשוי מעלות מעלור והעולה בו מקיף והולך סביב העמוד ועולין בו כמה אמות ואין צריך לשפוע כשאר סולם.

ad Genes. l. c. אוילנייר. Ed. Neap. cod. אכלנייר. Hisp.

¹⁾ I. e. Arab. *لوز, لوزة*, amygdalus.
²⁾ Numerorum XVII. 23.
³⁾ *شعياوط*
⁴⁾ *Glans*.
⁵⁾ It. *galanga* (sic!) Specim. emendationum El. Lev. l
⁶⁾ Hisp. *castaño castanea* (arbor), *castaña castanea* nux. De בלז, בלז etc. copiosus disputavimus supra rad. אלן Nota.

ובלע"ו קורין לו [ווי"ץ] ויר"ץ¹. ורבותינו ז"ל אמרו במסכת מדות (פרק רביעי, משנה ה.), ומסכה היחה עולה מקרן מורחית צפונייה לקרן מערבית דרומית שכה היו עולים לגגות החאים וכו'. כמו שהיא שנויה שם. ויש לפרש ובלע"ו ובארובות כלומר רך ארובה היו עולים מזו לזו. ובדברי רבותינו ז"ל לול ארובה באמרם (מנחות לד, ע"א²). לול הפתוח ללאות בין בית לעליה. ומוה השרש ללאות תכלת (שמות לו, יב.), האלף נוספת כאלף הדיקאי האנים (ירמיה כד, א.), ופירוש ברי אחיזה שנאחזים בהם הקרסים לאצ"ש בלע"ו³. ומוה לזלי השרש עוד לזלי י"י צבאות (ישעיה א, ט.), לזלי כעס אויב אגור (דברים לב, כו.), רובם בחוספת יו"ד. ויש כהובים באלף לזלא חרשתם בעגלרתי (שופטים יד, יח.), לזלא התמהמהנו (בראשית טו, י.), כי לזלא מהרת (שמואל א' כה, לה.), לזלא האמנתי לראות בטוב י"י בארץ חיים (תהלים כו, יג.), כי לזלא דברת כי אז מהבקר נעלה העם (שמואל ב' כו, כו.), ענין המלה אם לא. ואפשר שהמלה מורכבת מן לז שענינו אם ומן לא. ונכחה פעמים ביוד לפי שהמלה נקראת בצר"י. ופירוש כי לולא דברת לז לא דברת ואמרת יקומו נא הנערים לא היחה מלחמה ואת. פורס"י בלע"ו⁴.

לון

והוא לן בלילה ההוא (בראשית לב, כב.). ולנו בגבעה (שופטים יט, יג.), נו"ן השרש נבלעת ברג"ש לן נו"ן הרבים ומשפטו וקלנו. והחאר מדוע אתם לנים נגד החומה (נחמיה יג, כא.), בפלם אם פנים אהם (בראשית מב, יט.), וקלנה בתוך ביתו (זכריה ה, ה.), הסגול מקום קסם. וכן והזיקה תכע אפעה (ישעיה נט, ה.). והפעל הפעיל הכבר וילן יהושע (יהושע ח, ט.), וילן שם בלילה ההוא (בראשית לב, יד.), בצוארו ילן עז (אויב מא, יד.), וילינו שם (שופטים יח, ד.), כי ברחוב נקלן (בראשית יט, כ.), רק ברחוב אל תלן (שופטים יט, כ.), ובהמרותם תלן עיני (אויב יו, ג.), כמו תלן, רוצה לומר שלא היה ישן בעבור המרוח חכריו דבריו ומרשיעים אותו. ויש מפרשים תלן עיני מענין השקידה על הענין חמיד, ופירוש עיני השנחתי, כלומר חמיד אני חושב ומעיין בהמרוחם. ובא בלשון הקדש לשון לינה בענין השקידה כמו בצוארו ילן עז (אויב מא, יד.), ושבע ילן בל יפקד רע (משלי יט, כג.), עד מתי תקלן

בקרבך ירמיה ד, יד.). וכן וקלנה בתוך ביתו (זכריה ה, ה.), והרומים להם שאין ענינם לינה הלילה לכד אלא השקידה חמיד. ולפי שלינת הלילה היא בטול כל העסקים והשקידה על השנה והמנוחה אמר אויב כי היה ער כלילה והיחה שקידתו בהמרוחם. ואדם ביקר בל ילן (תהלים מט, יג.), פירוש היקר שיש לאדם והוא הטמון לא ילן עמו במוחו רק יעובנו. וכן אמר אחריו בסוף המזמור אדם ביקר ולא יבין (שם כא.), פירוש שלא יבין בעורנו כחיים עם הטמון. ורבי יהודה הלוי פירשו כן יש עם האדם יקר שלא ילן, והטעם שלא ישכב וימות והוא כבוד הנשמה ואדם שלא למד ולא יבין על כן הם נכהמות. נפשו בטוב הקלן (שם כה, יג.), כשימות נפשו תנוח בטוב. והפעל היוצא מזה ערום ילנו מבלי לבוש (אויב כד, ג.), מקום לנו לקלן (בראשית כד, כג.), כמו לקלן. וההפעל בצל שרי יתלונן התפעל (תהלים צא, א.). והשם אל תלונן (בראשית מג, כא.), טלון טלון ארחים (ירמיה ט, א.). וכה"א הנקבה ובשורק פטלונה טלונה במקשה (ישעיה א, ח.), והתנודדה פטלונה (שם כד, כ.). והיא סוכת השומר שילן בה בלילה, ולפיכך נקראת טלונה כי אינה לדירה אלא שילן בה בלילה. וענין אחר מהכבר אשר תלונתם עלי (במדבר יד, כט.), וילן העם על משה (שמות יו, ג.). ובדגש חמורה הנח וילינו עלי את כל העדה (במדבר יד, לו.), והוא פעל יוצא לשלישי. אשר אתם מליגם עלי (שמות טו, ח.), כי תלינו עלינו (שם טו, ג.). ובא רוב הענין הורה בדגש להפריש בינו ובין הענין האחר. והשם שמעתי את תלונת (שם טו, יב.). והדגש תלונה חמורה הנח, כי היה ראוי תלונות בפלם תבונות, תשובות. והנפעל מזה הענין וילנו על משה ועל אהרן (במדבר יד, ב.). נפעל וענין התלונה תרעומת.

לוע

ושחרו ולעו (עובדיה טו.), ענינו ובלעו. על כן דברי לעו (אויב ג, ג.), נבלעו ונשחתו. והשם ושמת שבין קלעה (משלי כג, כ.), פירושו בבית הכליעה. לוע והפעל הכבר ילע קדש (שם כ, כה.). ומוה השרש ואפרוחיו הפעיל יעלעו דם (אויב למ, ל.), פירוש יכלעו דם. ונקדמה פעל למ"ד הפעל לפ"א הפעל לפי שכבר על הלשון לחבר שני עיניו כאחד ומשפטו ילועעו. ויש לפרש ילע קדש לשון דבור מלשון רבותינו ז"ל לעי באורי"הא. ופירוש הפסוק מוקש הוא לאדם שילכד בו כשיאמר קדש, כלומר כשידור דבר ויאמר זה יהיה קדש ואחר כן יתחרט בו, וזרו שאמר ואחר נדרים לבקר (שם) כלומר אחר שנדר יבקר ויחפש אחר ענינו אם יוכל להשלים הנדר אם לא, והוא מוקש לו כי קודם הנדר היה לו לבקר ולחפש בענינו היטב אם יוכל להשלים נדרו אם ידור. וכענין הזה אמר גם כן שלמדו אל תהן את פך לחטיא את בשך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא (קהלת ה, ה.).

¹) Prov. vii: Escalier tournant en forme de vis, et fort en usage au XIII. siècle. Roquef. Raschi in suis commentariis ad l. c. clarus explicat verbis sequent: והוא שקורין בלשונינו (in lingua Germanica Wendelstein = Wendeltreppe) והוא בנין עמוד אבנים עשוי מעלות, מעלות וההולך בהן דומה כמקף סביבות עמוד... ואין צריך לשפוע סולם כי היקפו הוא שיפועו.
²) Gall. lacet; It. laccio; Prov. lassiere, laqueolus.
³) It. forse fortasse.

לויז

הפעיל
פעלל (תהלים קיט, נא). ובהכפל למד הפעל משך ידו את
לִצְצִים (הושע ה, ה). והוא חֲמֵר, כי אילו היה פעל היה
התפעלל מפעליו הכפל. וההתפעל ועתה אל תתלוצצו (ישעיה
לץ כח, כב). והחאר לץ תכה ופתי יערם (משלי יט, כה).
לץ היין (שם כ, א). פירוש שותה היין. וד יהיר לץ שמו
(שם כא, כד). אם לִצְצִים הוא ילִיץ (שם ג, לד). ענין
הליצנות ידוע. וענין אחר עד בליעל ילִיץ משפט (שם
יט, כח). אולים ילִיץ אשם (שם יד, ט). כי הפלִיץ בינתם
(בראשית מב, כג). אם יש עליו מלאך מלִיץ (איוב לג,
כג). מלִיצֵי רעי (שם טו, כ). וכן בְּמִלִיצֵי שרי בכל (דברי
הימים ב' לב, לא). ומלִיצֵיךָ פשעו בי (ישעיה מג, כו).
מְלִיצָה והשם להבין משל ומלִיצָה (משלי א, ו). ענינם חובן הרבה
והטענה. ופירוש עד בליעל ילִיץ משפט אומר כי עד
הבליעל יחקן ערוצו כמיטב דבריו ואף על פי שהוא שקר
ירצקן ערוחו כמשפט כאילו הוא אמת. וכן אמר אחריו ופי
רשעים יבלע און כלומר יכסרו השקר במיטב טענותיו.

לוש

ותקח קטח וּתְלִשׁ (שמואל א' כח, כד). לשורת
בצק (ירמיה ו, יח). ותקח את הבצק וּתְלִשׁ
(שמואל ב' יג, ח). אמר בָּצֵק על שם סופו. וכבר כתבנו
הדומים לו בשרש אָפָה. לִוְשֵׁי ועשי עגות (בראשית יח, ו).
ענין הלישה ידוע.

לז

הנער הָלָז (זכריה ב, ח). אשר מעבר הָלָז (שמואל
א' יד, א). כמו הורה. ובחוספת ה"א האיש הָלָזָה
(בראשית כד, סה). וכן לנקבר הנה השונמית הָלָז
(מלכים ב' ד, כה). ובחוספת וי"ו הארץ הָלָזוּ הנשמה
(יחזקאל לו, לה). כמו הואת. והוא מלעיל בשני פשטין
לבן אשר, ולבן נפתלי מלרע בפשט אחד לכר.

לזה

ולזות שפרתים הרחק ממך (משלי ד, כד). כבר
פירשתי בשרש לִוִז.

לחי

בְּשֶׁבֶט יכו על הַלְחִי (מיכה ד, יד). בְּלַחֵי החמור
(שופטים טו, טו). לַחֵי חמור טריה (שם טו, טו).
כי הכיית את כל איבי לַחֵי (תהלים ג, ח). כלומר דך בויון
כי טכת לַחֵי היא טכת בויון. והזרע וְהַלְחֵי (דברים
יח, ג). גאון לַחֵיךָ בתורמים (שיר השירים א, י). וְלַחֵי
למפרשים (ישעיה נ, ו). עלֹל לַחֵי עמים (שם ל, כח).

לחך

פְּלַחְךָ השור את ירק השדה (במדבר כב, ד).
והקבר חטים אשר בתעלה לַחְכָה (מלכים א' יח,
לה). עתה יִלְחֲפוּ הקדול (במדבר כב, ד). עפר יִלְחֲכוּ
(חזקיה עב, ט). ענין הלחיכה ידוע.

לחם

כי לַחֲמוּ לַחֵם רשע (משלי ד, יו). כלומר אכלו
מאכל לחם רשע. ובל אַלְחָם במנעמיחם (ההלים
קמא, ד). אל תִלְחֵם ארץ לַחֵם רע עין (משלי כג, ו).

כי תשב לִלְחֹם את מושל (שם כג, א). לכו לַחֲמוּ בְּלַחֲמֵי
(שם ט, ה). וְלַחֲמֵי רשע (דברים לב, כד). פירוש אכולֵי
רשע. ויש מפרשים מזה וְשׂוֹרֵשׁ רתמים לַחֲמָם (איוב ל, ד).
וכבר כתבנוהו בשרש חָמָם. וכל לחם ענינו כלל לכל מאכל.
ועל הלחם לכו כי לא על הַלְחָם לכו יחיה האדם לַחֵם
(דברים ח, ג). בשש נקודות. להוציא לַחֵם מן הארץ
(תהלים קד, יד). אמר מה שהוא חכלית העשב כי הלחם
אינו יוצא מן הארץ אלא על ידי סכות קדמוהו. וכן
צָמַח בלי יעשה קָמַח (הושע ח, ו). לפי שתכלית הצמח
הקמח, אף על פי שיש ביניהם פעלים יצא מפתל אל פועל
עד שיגיע אל התכלית והוא הקמח, ואינו התכלית האחרון,
כי התכלית האחרון הוא הלחם במה שיאוח אל האדם.
והורגל הלשון הזה על הלחם יורר משאר המאכלים לפי
שהוא עיקר מאכל האדם. ונזכר על הבשר לכו לַחֵם אשה
(ויקרא יג, כא). ארץ קרבני לַחֲמֵי לאשי (במדבר כח, ב).
וכן כי אֶת־לַחֵם אלהיך הוא מקריב (ויקרא כא, ח). וכן
המה בדוי לַחֲמֵי (איוב ו, ז). ומשקל אחר וְלַחֲמָם כגללים לַחֵם
(צפניה א, יו). ויטמר עלימו בְּלַחֲמוֹ (איוב כ, כג). לַחֵם
אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל (ויקרא כא, כב).
כולל הבשר והחרומות. וכן מְלַחֵם אביה תאכל (שם
כב, ג). נשחיתה עץ בְּלַחֲמוֹ (ירמיה יא, יט). בפריג.
ואדוני אבי ז"ל פירשו דהפוך נשחיתה לַחֲמוֹ בעץ, כלומר
נשחיתה מאכלו בעץ, והעץ הוא הנקרא בערכי דפ"א¹) והוא
סם המוח ועליו נאמר ויורהו י"י עץ וישלך וגו' (שמות טו, כה).
היה גם בחך גם כדברי רבוחינו ז"ל (ילמדנו סדר בשלח
פרשח או ישיר). וכן חרגם יונחן נרמי סמא דמוחא במכליה.
מאשר שמנה לַחֲמוֹ (בראשית מט, כ). כולל כל מאכל
כלומר כל מאכל שחוציא ארצו יהיה שמן. ומלרז שְׁמֵנָה
נופלת על ארצו כאילו אמר ארץ שְׁמֵנָה יהיה לחמו, והוא
חסר כמו ומאכלו בְּרִאָה (חבקוק א, טו). ועוד נפרשנו בשרש
שָׁמֵן. או אומר שמנה על לחמו וירצה בו עֲוֹנָה או חֲלָה
שהיא לשון נקבה. וכן לַחֵם תגופה שתיים (ויקרא כג, יו).
רוצה לומר חלזות. והכלל כי כל לחם ענינו מאכל. וכן
מזה הענין מְלַחֲמָה לִי (שמות יו, טו). לפי שיש במלחמה מְלַחֲמָה
מאכל החרב מזה ומזה. והפעל מזה לַחֵם את לַחֲמֵי
(תהלים לה, א). לַחֵם ילחצני (שם נו, ב). כי רבים לַחֲמֵים
לי מרנם (שם נו, ג). והנפעל אם נִלְחַם נִלְחַם בם נפעל
(שופטים יא, כה). אשר נִלְחַם אבי עליכם (שם ט, יו).
בעבורכם. כי י"י נִלְחַם לַחֵם (שמות יד, כה). בעבורכם
או נִלְחַמו (שופטים ה, יט). וְיִלְחֲמוּ עליה (הושע י, לד).
נִלְחַם עם לבנה (שם י, כט). י"י יִלְחַם לכם (שמות
יד, יד). בעבורכם. לא תעלו ולא תִלְחֲמוּ (דברים א,

1) I. e. Arab. بُلْفِي et بُلْفِي oleander.

מב.) וילחמוני חנם (תהלים קט, ג), וילחמו בי חנם לחם וכחכ רבי יונה כי אז לחם שערים (שופטים ה, ח.), פעל עבר מן הקל על משקל יבש חציר (ישעיה מ, ז). ואף על פי שהוא בסגול פעמים יבא הסגול תחת צרי. ואם היה מהפעל הכבד היה הלמד כפחח כמנהג, אבל מאחר שהוא קמוץ הוא פעל עבר מהקל. ויתכן היותו שם בפלס חמין כלומר או היתה מלחמה בשערים, ואף על פי שזה בסגול וזה בצרי.)

לחץ והוא לחץ את בני ישראל בחזקה (שופטים ה, ג), וגר לא חלחץ (שמות כג, ט), ולחצתם אתו בדלת (מלכים ב' ו, לב), מפני לחציהם (שופטים ב, יח.), הלחצים אתכם (שמואל א' י, יח.), ותלחץ את רגל בלעם לחץ (במדבר כב, כה). והשם וגם ראיתי את הלחץ (שמות ג, ט), לחם צר זמים לחץ (ישעיה ל, כ). והנפעל נפעל ותלחץ אל הקיר (במדבר כב, כה). ענין דחק.

לחש עלי יתלחשו (תהלים מא, ח), ידברו בסוד ובחשאי. כי עבריו מתלחשים (שמואל ב' יב, יח).

לחש יט.) וכן נקרא הדבר הנדבר בחשאי לחש. אם ישך הנחש בלא לחש (קהלת י, יא), אשר לא ישמע לקול מלחשים (תהלים נח, ו), והם החוברים המלחשים אל הנחשים. ויתכן לומר בנך הקל מורה כי מצאנו שר'ום בן הלוחש (נחמיה ג, יב), יתכן כי היה לוחש אל הנחשים לפיכך נקרא כן, ואו היה יעקב נבון לחש. ואילו היה שם העצם ולא שם חאר לא היתה נכנסת עליו ה"א הידיעה. וכן נבון לחש (ישעיה ג, ג), נבון העצרה והסוד. וכן צקון לחש (שם כו, טו), פירוש שפכו החפלה בעש שמוסך ל"מו, והחפלה היא בחשאי. ובתי הנפש ותלחשים (שם ג, כ), פירשו בו כי הם חלי האון ובלע"ז אבריל"ש²). ונקראו כן לפי שהאון היא בעלת הלחש.

למא ותלמאה (ויקרא יא, ל), הוא מין סמיני השרצים ופירש רש"י לניגמוש"א בלע"ז³).

לטש לטש כל חרש נחשת וברזל (בראשית ה, כב), מחדד. ללמוש את מחדשתו ואת אתו (שמואל

א' יג, כ). וכן ילמוש עיניו לי (איוב טו, ט), יחדד. והכבד כתער מלמוש (תהלים נב, ד). פעל **ליל** שיתי כליל צלך (ישעיה טו, ג), ובחוספיה היא ליל לילה. כלילה הדוא (אסתר ו, א). והקכוך כלשון נקבות על משכבי כלילות (שיר השירים ג, א), ולילות עמל מנו לי (איוב ז, ג), ובסמוך ליל שמרים הוא ליי (שמות יב, טב). וכן אמר שמו מליל (ישעיה כא, יא), וחסר הנסמך. ויש אומרים שהוא מופרד. הרגיעה לילית (שם לה, יד), שם חיה מדברית. ולפי לילית שפועקת כלילה נקראת כן. ויש אומרים שהוא עוף גדל מן הרוח כמו סלמנדרא מן האש וקורין לו קמליאזין¹).

ליש ליש אבד מבלי טרף (איוב ה, יא), לביא וליש ליש (ישעיה ל, ו), הוא האריה הגדול.

לכד ושאוול לכד את המלוכה (שמואל א' יד, לו), לכדתי את עיר המים (שם ב' יב, כו), ושלל הערים אשר לכדנו (דברים כ, לה), השבט אשר ילכדנו יי (יהושע ו, יד), וחנה על העיר ולכדה (שמואל ב' יב, כח), עונותיו ילכדנו (משלי ה, כב), בארז הנון רפרז ובחולם שלא כמנהג, כי מנהג נו"ן ו"ו כענין הנסתר להיות כדוש ובשורק. וכן בא כסוה וקבנו לי משם (במדבר כג, יג), כמו שכתבנו בחלק הדקדוק²). והנפעל נלכד בשחיתותם נפעל (איכה ד, כ), נלכדת באמרי פיך (משלי ג, כ), כי נלכדה העיר (מלכים א' טו, יח), וזהו הנלכד בחרם (יהושע ו, טו). וההתפעל יתלכדו ולא יתפרדו (איוב מא, ט), ופני התפעל תהום יתלכדו (שם לח, ל). והשם ושטר רגלך טלכד לכד (משלי ג, כו). ומשקל אחר ומלכדתו עלי נתיב (איוב טלכדת יח, י).

למג עצי אלמגים (מלכים א' י, יב). כמו אלגומים. אלמגים וכבר פירשנוהו בשערו.

למד בל למד צדק (ישעיה כו, ג), מלרע. ישמעו ולמדו (דברים לא, יג), למען ילמד ליראה (שם יו, יט), וילמד לטרף טרף (יחזקאל יט, ג), ולמדתם אתם ושמתם לעשותם (דברים ה, א), אם למד ילמדו את דרכי עמי (ירמיה יב, כו). והחאר ולמדני מלחמה (דברי למד הימים א' ה, יח). ומשקל אחר אשור כלמד רכלתך למד (יחזקאל כו, כג), למד בפלס פבד, ובסמוך למד, כמו פבד פה (שמות ד, י), פירוש בני אשור היו כלמורים לבא חמיד אליך בסחורה, כן כתבו אדוני אבי ו"ל. ועוד נכתבו כשרש רכל. ומשקל אחר כקטן כגדול מבינ עם תלמיד (דברי תלמיד הימים א' כה, ח). ודכבד למד דעת (קהלת יב, ט), פעל

¹) Hisp. camaleon, chamaleon; Gall. caméléon; It. cameleonte (chamaeleon).
²) מכלול למ, ע"ב

¹) מכלול ד, ע"א ובא או לחם שערים ע"ן הפעל בסגול שלא כמשפט, כי היה משפטו בצירי כמו כי חפץ, כי לא חפץ יהיה פעל עבר או שם והסגול בא שלא כמנהג, כי לא מצאנו לו שני.

²) Hisp. arillos; Gall. oreilles (scilicet pendant d') ornamenta auris, annuli de auricula suspensi, seu inanes. Ben Melech: סרסיליוש i. e. Hisp. sar-cillos ornamenti auris. Cod. Hisp. אברילייריש; edd. Venet.: בריילש, כריילש.
³) Deest in edd. nostr. Raschii commentarii, in his legimus לישרא lacreta.

ראה לפרתי אתכם (דברים ד, ה), אשר אנכי מלמד אתכם (שם יד, א), עגלה מלפנה (הושע י, יא), מלפני מלחמה (שיר השירים ג, ח), ושלא נוכר פעלו ממנו פעל כעגל לא למד (ירמיה לא, יח). והתאר פרה למד מדבר למד (שם ב, כד), לשון לפונים (ישעיה נ, ד), למדי הרע (ירמיה יג, כג), וכל בניך למדי יי (ישעיה נד, יג), ענינם הלמוד וההרגל. וידוע הוא. ומוה נקרא המקל שבראשו מלמד תקוע המחט הנקרא הרבן מלמד במלמד הבקר (שופטים ד, לא), לפי שמלמד ומורה הבקר לחרישה.

הפעיל לעב ויהיו מלעבים במלאכי האלהים (דברי הימים ב' לו, טו), פירוש משחקים ומלעגים. וחרגום והייתי בעיניו כמחעתע ואהי בעינוהי כמחלעב¹.

לעג לעגה לך בתולת בת ציון (ישעיה לו, כב), י"י ילעג למו (תהלים ב, ד), ותלעג ואין מכלים

לעג (איוב יא, ג). והשם לעג וקלם לסכיכותינו (תהלים עט, הפעיל ד). והכבד וילעגו לנו (נחמיה ב, יט), וילעג על היהודים (שם ג, לג), ומלעגים במ (דברי הימים ב' ל, י), ענין הלעג ידוע. וכן בענין רופך תכונת הדבר בלעגני שפה נפעל ובלשון אחרת (ישעיה נח, יא). גלעג לשון אין בינה (שם לג, יט). והם כמו הפונם מן ולשון עלגים תמהר לדבר צחות (שם לב, ד).

לעז לעז טעם לעז (תהלים קיד, א), כלומר מדבר לשון אחר שאינו לשון הקדש. וכן במשנה (מגילה פרק שני. משנה א. דף יז, ע"א) קורין אורחה ללעוורת בלעז. ואמרו עוד (שם יח, ע"א) לעז יוני לכל קשר.

הפעיל לעמ הלעיטני נא (בראשית כה, ל), האכילני. ובמשנה (שבת פרק כד, משנה ג. דף קנה, ע"ב), אין ממירין את העגלים אבל מלעיטין אותן. ופירוש איון היא המראה ואיון היא הלעטה כמו שמפורש במסכת שבת (שם). ואמרו עוד (חולין נח, ע"ב). או שהלעיטה הלחית או שאכלה הרדופני. והוא פעל עומד.

לענה לען הנני מאכילם את העם הזה לענה (ירמיהט, יד), זכר עניי ומרודי לענה וראש (איכה ג, יט), פרה ראש ונלענה (דברים כט, יד), ההפכים לענה משפט (עמוס ה, ז), ידוע, כי הוא כמו רוש כמרירות, אבל הם שני מינים. ויש מפרשים שהוא העשב הנקרא בלעז² (אשנצ'ו²). ורבי יונה פירש מזה לב צדיק ידגה לענות (משלי טו, כח), כלומר יתשוב מרורות ומצוקות בעולם, על דרך לב חכמים בכיח אבל (קהלח ג, ד). ולא יחכן מדרך הדקדוק כי היה לו לומר לענות הלמד בשוא ובשרש ענה אפרשנו עוד.

¹) Genesis XXVII, 11.

²) Hisp. axenjos absynthium.

לפר בלפיד יבער (ישעיה סב, א), לפיד כוז (איוב יב, ה), הוא העץ הרולק. אשת לפידות (שופטים לפיד ה, ד), אשח ברק. וברק ולפיד קרובים בענין. ויבער אש בלפידים (שם טו, ה), על שם סופם כי קודם שהבעיר בהם האש לא היה נקראים לפידים כי אם עצים. וכן וטחני קמח (ישעיה מז, ב), אפיתי על גחליו לחם (שם מד, יט), את הקולת ואת הלפידם (שמות ט, יח), על דרך הדמיון כאילו ראו לפידים בוערים.

לפת וילפת שמשון (שופטים טו, כט), ענינו ויטה. והנפעל ויחרד האיש וילפת (רוח ג, ח), ילפתו נפעל ארחות דרכם (איוב ג, יח), יטו ויחעו.

לצר ויהי המלצר (דניאל א, טו), ענינו לפי מקומו מלצר האוצר או הממונה על המאכלים. וכחבו רבי יונה בזה השרש והמ"ם נוספת. ויחכן שהמ"ם שרש והוא בן ארבע אותיות.

לקק אשר לקקו הכלבים (מלכים א' כא, יט), כל אשר ילק בלשונו מן המים (שופטים ז, ה), ילקו הכלבים (מלכים א' כא, יט). והפעל הכבד המלקקים כידם אל פיהם (שופטים ז, ו), ענינם כענין לחיכה וידוע הוא.

לקח ואתכם לקח יי (דברים ה, כ), ובחסרון הפ"א קח על מים רבים (יחזקאל יז, ה). והוא קמוץ להפריד בינו ובין הצווי. אשר לקחני סבית אבי (בראשית כד, ז), לקחה את התרפים (שם לא, לד), הצל לקחים למות (משלי כד, יא), לקח פר אחד בן בקר (שמות כט, א), ולקח עץ אחד (יחזקאל לו, טו). ובחסרון הפ"א ואתה קח לך (שמות ל, כג), קחו לכם (בראשית מה, יט), ולבלתי קחת מוסר (ירמיה יז, כג), בפחת. ובשוא הקוף קחת-כסף (מלכים ב' יב, ט), המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני (בראשית ל, טו), הלמד לשירות. כי יקח איש אשה (דברים כד, ה). ומרוב השחמשם בלשון הזה חסרו פ"א הפעל ברוב וגם דגש הקוף וקחתה פת לחם (בראשית יח, ה), ורובם כן. קחם על זרועתיו (הושע יא, ג), מקור כלומר לקחה אחסם על זרועותיו או פעל עבר מן קח על מים רבים. ויקח קרח (במדבר טו, א), לקח עצמו עם חבריו והתיעצו בזה הדבר. וכן ויקחו שלשים מרעים ויהיו אתו (שופטים יד, יב), וכן ואכשלום לקח ויצב לו בחייו (שמואל ב' יח, יח), לקח כעצמו ואת העצה. וכן מה קחתך לבך (איוב טו, יב), וקחת-לה (בראשית לח, כג), העבכם לעצמה אל החזור עתה עוד עליהם אחריה. ובענין מיחה רודיקים כי לקח אתו אלהים (בראשית ה, כד), כי יקחני סלה (תהלים מט, טו), ואחר כבוד הקחני (שם עג, כד). והנפעל הוא בעונו נלקח (יחזקאל לג, ו), נפעל

¹) Conf. supra rad. אפה

וארון האלהים נלקחה (שמואל א' ד, יו.) * אל הלקח
 התפעל ארון האלהים (שם ה, יט.) וההתפעל ואש מתלקחת
 פעל (שמות ט, כד.) ומה שלא נזכר פעלו מהדגוש כי לקח עמי
 לקח חנם (ישעיה נב, ח.) והתאר ממנו אם תראה אתי לקח
 מאתך (מלכים ב' ג, י.) כי הוא קמוץ. כי מאיש לקחה
 זאת (בראשית ב' כג.) בקלות דקוף ובקמץ חטף. ושלא
 הפעל נזכר פעלו ממנו מהנוסף יקח נא מעט מים (שם יח, ד.)
 היקח מנבור מלקוח (ישעיה מט, כד.) והשם ואת השבי
 מלקוח ואת המלקוח (במדבר לא, יב.) ומלקוח עריץ (ישעיה מט,
 כה.) וזה מה שנשרטטשו בורה השם בענין השלל. ומד
 שאמר את השבי ואת המלקוח ואת השלל, אמר השבי על
 האדם, ואת המלקוח על הכהמות, ואת השלל על הכנדיים
 והכלים. וכן יתפרשו כשהם כאחד אבל האחד יבא במקום
 חבירו. כמו וחצית את המלקוח (במדבר לא, כו.) נאמר
 על האדם ועל הכהמה. ונאמר זה שלל דוד (שמואל א'
 טקח ל, כ.) על הכהמה. ומשקל אחר בחסרון פ"א הפעל ומקח
 שחד (רברי הימים ב, יט, ז.) בחירק המ"ם. ונקראו
 מלקוחים הצבת לפי שהוא לוקחת הדבר מלקחים, במלקוחים לקח
 מעל המזבח (ישעיה ו, ג.) בסגול המ"ם. ומלקוחיה
 ומחתתיה (שמות לו, כג.) כפתח המ"ם ונקרא בלשון שנים
 לפי שהוא שנים. ומלקחי המנורה היו לקחת בהם הפחילות
 מרוך השמן ולישכן ולמשכן בפי הנרות. ולשוני מדבק
 מלקוחי (חזקוני כב, טו.) מה שעל הלשון ומחתתו נקראו
 מלקוחים לפי שהם נקבצים ולוקחים (המאכל) בעת הלעיסה. והשם
 מקחות בענין המקנה המביאים את המקחות וכל שבר (נחמיה י'
 לב.) בחירק המ"ם. וכן כדברי רבותינו ו"ל (בבא מציעא
 א, ע"א.) מקח וממכר. ומה לקחי חמים (שמואל ב' ה, ו.)
 ופירושו כלוקחי חמים. וכן תרגם יונתן כוכבן חטין. וכן
 זממה שדה ותקחהו (משלי לא, טו.) ובענין המדע ומרוק
 המאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו (משלי
 לקח ה, ב.) ויוסף לקח (שם א, ה.) בסגול. יערף כמטר
 לקחי (דברים לב, ב.) הטתו ברוב לקחה (משלי ו, כא.)
 ומה לקחים לשונם וינאמו נאם (ירמיה כג, לא.) כענין
 לשונם יחליקון (חזקוני ה, י.) ורבי יונה פירש מזה ניקחו
 האנשים מצידם (יהושע ט, יד.) כלומר למדו וירעו מיובש
 צידם כי האמת אתם; ואין צריך להוציא מענין לקיחה, כי
 רוצה לומר כי אנשי ישראל לקחו מצידם ואכלו לקיים בריהם
 עמהם. וכן ניקח ויתן את העדת (שמות ט, כ.) רוח
 כמשמעו, כלומר לקח לחות הברית ונתנם בארון.

לקט

לקט יום יום (שם טו, ה.) והשם נלקט קצירך (ויקרא
 פעל יט, ט.) בשש נקדות. והכבר ותרא חמותה את אשר
 לקטה (רוח ב, יח.) ללקט ארת (מלכים ב' ה, לט.) נלקט
 יוסף (בראשית מז, יד.) נלקט ממנו פקעות שדה (מלכים

ב' ה, לט.) ואלקטה בשבלים (רוח ב, כ.) אלקטה נא
 ואספתי בעמרים (שם ב, ו.) הקוף בשניהם בקמץ חטף.
 ושלא נזכר פעלו ממנו ואתם תקטו לאחד אחד (ישעיה פעל
 כו, יב.) וההתפעל ניקטו אל יפתח (שופטים יא, ג.) התפעל
 ידוע. בכלי הרעים אשר לו וביקוט (שמואל א' יו, ט.) ילקוט
 הוא כלי שמשים בו הרועה צידו, או הוא כלי שמשים בו
 הקולע אבנים שלוקט לקלע.

לקש

יורה ומלקוש (דברים יא, יד.) היורה הוא המטר מלקוש
 הבא ראשון ומלקוש הוא המאוחר. וכן דעשכ
 המאוחר בתחלת עלות הלקש והנה לקש אחר גוי המלך לקש
 (עמוס ו, א.) והוא בשש נקדות. והפעל הכבד מורח
 וכרם רשע ילקשו (איוב כד, ו.) פירוש בו ארוני אבי ז"ל פעל
 פירוש נכון. אמר שיאחרו הכרם לצורך הרשע, כלומר
 שיאחרו הענבים בגפנים, אחר שבצרו שאר הכרמים, להחבשל
 היטב הענבים בגפנים ועושים היין המשובת, ומפני איתר
 הרשע יפחדו ולא יגע כהם אדם אף על פי שבצרו שאר
 הכרמים.

לשד

לשד השמן פירש החכם רבי אברהם אבן עזרא לשד
 ז"ל שהלמד שרשית. וכן נהפך לשדי (חזקוני
 לב, ד.) וענינם הפך החורב והיובש. ועוד נחבם בשרש
 לשד בעורת השם עם לשד מלכים תינקי (ישעיה ט, טו.)
 מענינו ומשרשו.

לשך

ויקח שמואל את שאור ואת נערו ויביאם
 לשכתה (שמואל א' ט, כב.) כלומר אל הלשכה לשכה
 אשר היו אוכלים בה. ולשכה ופתחה (יחזקאל מ, לה.)
 והקבוץ אל הלשכות לבית האוצר (נחמיה י, לט.) הוא
 כמו חדר.

לשם

לשם שבו (שמות כח, יט.) בשש נקדות. וכחב לשם
 רבי יונה כי נקרא בערבי אל גו"ע י. מופצ'ו בלע"ז.

לשון

לשון מדברת גדולות (חזקוני יב, ד.) לשוני עט לשון
 סופר מהיר (שם מה, ב.) ולשוני מדבק מלקוחי
 (שם כב, טו.) ולשוני אם יהנה רמיה (איוב כו, ד.)
 והקבוץ כלשון נקבור לקבץ את כל הגוים ורלשנות
 (ישעיה סו, יח.) ולשונתם בארצתם (בראשית י, כ.) ידוע.
 והפעל הכבד ממנו אל תלשן עבד אל אדנו (משלי ל, י.) הפעיל
 וכבר אחר מלשוני בסתר רעהו (חזקוני קא, ה.) ורוח פעל
 מבנין פועל הדומה למרובע והי"ד בו נוספה, יאמר ממנו
 מלשוני בשקל משופט ומפני חוספה הי"ד שבה למ"ד לקמץ
 חטף. לשון זהב אחד (יהושע ו, כא.) רוצה לומר שכט
 זהב שהומה ללשון. וכן בדרך ההשאלה עוד לשון אש

1) onyx, imprimis Arabicus. Cf. Freytag
 lexic. Arab. a. v. جَزَع.
 2) Ital. topazio (topazius).

(ישעיה ה, כד), לשון ים (שם יא, טו), מן הלשון הפנה נגבה (ירושע טו, ב), סלע כדמות לשון. וכן תרגם יונתן מן כיפה.

מלתחה לתח לאשר על המלתחה (מלכים ב' י, כב), על הבגדים. ותרגם יונתן קומטרא. וכדברי רבותינו ז"ל (מגילה כו, ע"ב). קומטרי דספריא והם רזיכות שמימין על הספרים ומדבקים אותם בהם לכסותם ולשומרם. וכן המלתחה מקום או כלי שהיו נשמרים שם הבגדים.

לתף לתך וּלְתָף שְׁעָרִים (הושע ג, ב), בשש נקודות, הוא חצי החמר.

לתע מְלִתְעוֹת כפירים (ההלים נח, ו), הם השניים הגדולים. והנפעל מזה ושני כפירים נִתְעו (איוב ד, י), משפטו נִלְתְעו ורצונו לומר עקירת המלתעות ונפילתם כמו יִשְׁרַשׁ שהוא עקירת השרש.

מתלהלה בְּמִתְלַהֵלֶת הירח זקיום (משלי כו, יח), כתבנוהו בשרש להה.

נשלמה אות הלמד

אות המב.

מאד והנה טוב מאד (בראשית א, לא), אל תקצף יי' עד מאד (ישעיה סה, ח), אל תעזבני ער־מאד (תהלים קיט, ח), פירוש עד מאד דבק עם ארץ חקך אשטר. ואל תצל מפי דבר אמת ער־מאד (שם קיט, מג), פירוש כצילן אמר עד עולם כלומר כל ימי חיי. בְּמֵאֵד מאד (שמות א, ג), ענין המלה הוא ענין הריבוי. וכן ובכל מאדך (דברים ו, ה), ריבוי סמוך, או פירוש רב, רב אהוב אותו בכל מה שתוכל ותהיה האהבה גמורה בלב.

מאה מאה כבר כסף (דברי הימים ב' כו, ה), ובסמוך מאת כבר הכסף (שמות לח, כה). והקבוץ למאות ולא לפים (שמואל א' כט, ב). והכפל וּמֵאֵתִים לנמרים את פריו (שיר השירים ח, יב), הה"א במאה שרש וכן בְּשָׁנָה. ורבי יונתן כתב כי הה"א לנקבה וה"א השרש למ"ד הפעל נפלה. ונהפכת ליו"ד במלת ויקח את שרי המאיות בכתוב, ואינו נקרא כן. ויחכן כי המשפט כן כמו שכח רבי יונה וכן ראיתי למדקדקים אחרים שכחו כן. וגם אני כחבתי כן בחלק הדקדוקי לפי שכל שם מנחי הלמ"ד שהוא בקמץ גדול הה"א לנקבה ולמ"ד הפעל נופלת. והראיה בהתחלפה בתיו בסמיכות ובכינוי. וכל שם מנחי הלמ"ד שהוא פתוח

(י) מכלול קצת, ע"ב.

בפתח קטן הה"א שרש הפעל לפיכך לא חשוב תיו בסמיכות ובכנוי. והכל ביארתי בחלק הדקדוק בשער השמות בנחי הלמ"ד. אשר חטא עשה רע מאת (קהלת ח, יב), פירוש מאת ימים או מאת שנים ומאריך לו.

מאם כי תשה ברעך משאת מאומה (דברים כה, י), מאומה דבר מאומה (במדבר כב, לח), ולא ידבק בידך מאומה (דברים יג, יח), ואל תעש לו מאומה רע (ירמיה לט, יב), ולקחתי מאתו מאומה (מלכים ב' ה, כ), ראה את כל מאומה (בראשית לט, כג), מיעוט אחר מיעוט. וכן הִרַק אֵף במשה (במדבר יב, ב). הה"א במלה הוא נוספת לפי שהמלה מלעיל וענינה כלום. ובא בלי ה"א באלף נחה והוטלה הנועחה על המ"ם ובכפי דבק מאום (איוב לא, מאום ו). ועוד נכתבו בשרש מום.

מאן מאן בלעם הלך עמנו (במדבר כב, יד), מאנו פעל קחת מוסר (ירמיה ה, יג), אם מאן ימאן אביה מאן (שמות כב, טו), והחאר אם מאן אתה לשלח (שם ג, כו), בפלס וְשִׁבַח אני את המתים (קהלת ד, ב), ומשקל אחר מאן, המאנים לשמע את דברי (ירמיה יג, י).

מאם כי מאם יי' במבטחך (ירמיה ב, לו), המאם מאסת (שם יד, יט), ואתה זנחת וְתִמְאָס (ההלים פט, לט), על מאסם את תורת יי' (עמוס ב, ד), הוסב הקמץ חטף אל האלף לחרחוב עליה. וכן יען מִמָּאֶסְכֶם בדבר הזה (ישעיה ל, יב), המ"ם נקרא בקמץ רחב והאלף בקמץ חטף. וְמִמָּאֶסְאָךָ מכהן לי (ירושע ד, ו), נכתב בו אלף יתירה בין הסמ"ך וכף הנמצא. והנפעל כסף נִמְאָס נפעל (ירמיה ג, ל), ואשת נעורים כי תִּמְאָס (ישעיה נד, ו), אבל יִמְאָסוּ כמו מים יתהלכו למו (תהלים נח, ה), האלף חמורת הכפל ומשפטו יִמְאָסוּ כמו בְּמֵאֵד נהרים ארצו (ישעיה יח, ב), שהוא כמו בְּמֵאֵד וכן עורי רגע יִמְאָס (איוב ג, ה), משפטו יִמְאָס. ויש לפרש וימאס כחבריו מענין מאום.

מאר סלון ממאיר (יחזקאל כח, כד), ענינו כמו מכאיב. הפעיל וכן צרעת ממארת (ויקרא יג, נא).

מגד וממגד תבואת שמש (דברים לג, יד), ממגד מגד שמים ממל (שם לג, יג), בשש נקודות. עם פרי מגדים (שיר השירים ד, יג). והקבוץ בלשון נקבות עם הוספת נו"ן ומגדנות נתן לאחיה ולאמה (בראשית כד, נג), מביאים מנחה ליי' בירושלים ומגדנות לחזקיהו (דברי הימים ב' לב, כג), ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב וּלְמִגְדָּנוֹת (דברי הימים ב' כא, ג). כלל המלה הוא הדבר שמשוכח והמעולה בין בפירות בין כוהב וכסף ואבנים יקרות וכגדים וכל אחד ואחד לפי מקומו הכתוב בו יקרא

(י) מכלול קצת, ע"ב.